

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARA
ETKİSİ (1983-2001 DÖNEMİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mustafa BÜYÜK

Niğde
Haziran, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARA
ETKİSİ (1983-2001 DÖNEMİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mustafa BÜYÜK

Danışman : Prof. Dr. Erdiç TUTAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUTLUAY TUTAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TURGUT

Niğde
Haziran, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Ekonomik İstikrara Etkisi (1983-2001 Dönemi Örneği)” başlıklı çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/06/2019

Mustafa BÜYÜK

JÜRİ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Erdinç TUTAR danışmanlığında Mustafa BÜYÜK tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARA ETKİSİ (1983-2001 DÖNEMİ ÖRNEĞİ)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

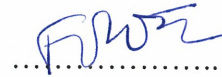
Tarih: 24/6/2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Erdinç TUTAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUTLUAY TUTAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TURGUT

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih: .../.../...

ÖN SÖZ

Demokrasinin en önde gelen etmenlerinden olan seçimler için mevcut iktidarların ekonomik imkânlarla fırsat eşitsizliği yarattığı ve seçim ekonomisi uyguladığı iddiaları gerek dünya da gerekse ülkemizde sıkça dile getirilen bir konudur. Özellikle seçimlerden önce popülist yaklaşımlarla genişletici maliye ve para politikası, seçimlerden sonra ise daraltıcı maliye ve para politikaları uygulandığı iddiaları dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Politik Konjonktür Dalgalanmalarına ve Seçim Ekonomisine dair iddialar incelenmiştir.

Çalışmamız özelinde özellikle 1983-2001 dönemini tercih etmemizin nedeni ise 1983'ten 1991'e kadar ülkemizde tek parti iktidarı tercih edilirken 1991'den 2001'e kadar koalisyon hükümetleri ülke yönetiminde tercih edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda tek parti iktidarı ve koalisyon hükümetleri iktidarlarının söz konusu olduğu dönemlerle ilgili gerçekleşen seçimlerin ekonomik istikrara olan etkisi araştırılmıştır.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Erdiñç TUTAR ve her aşamada benden desteğini esirgemeyen kıymetli eşleri Dr. Öğr. Üyesi Filiz Kutluay TUTAR hocalarıma, aynı zamanda bu süreçte benden maddi-manevi desteğini esirmeyen kıymetli eşim Öğretim Görevlisi Sawsan Abu Hannoud BÜYÜK'e en kalbi şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Mustafa BÜYÜK

Niğde, 2019

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARA
ETKİSİ (1983-2001 DÖNEMİ ÖRNEĞİ)**

BÜYÜK, Mustafa
İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Erdinç TUTAR
Haziran 2019, 136 Sayfa

Siyasi iradeyi belirlemede en etkin yol olan seçimler, günümüzde birçok alanla beraber ele alınmaktadır. Bu alanların başında ise seçim ve ekonomi arasındaki ilişki gelmektedir. Özellikle genel seçimlerin ekonomik istikrar üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri bu ilişkiyi zorunlu kılmaktadır. Mevcut iktidarların yeniden seçilmek, diğer siyasilerin ise iktidar olabilmek amacıyla ekonomi-politik bir bakış açısıyla hareket etmesi ve devam eden süreçte bu tutumu politikaya yansıtmaları zorunlu ve kaçınılmaz ilişkiler oluşturan bu durumun incelenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinden önce genişletici maliye-para politikası uygulamaları ve kısa süreli yanıtıcı refah, seçim dönemlerinden sonra ise daraltıcı maliye-para politikası ile gerçek ekonomik durgunluk olarak kaşımıza çıkan bu durum, seçim ekonomisi diye adlandırılmaktadır. Seçim ekonomisi uygulamalarının artmasıyla beraber konuyla ilgili teoriler geliştirilmiş ve bu uygulama farklı bakış açılarıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi ve Kamu Tercihi Teorisi bu duruma örnek gösterilebilir. Bu nedenle seçim, ekonomi ve bu durumun ögesi olan seçmenden oluşan süreç, birbirinden bağımsız düşünülmemesi gereken ve birbirlerini tamamlayıcı özelliklere sahip olduğu dikkate alınarak çalışmamıza konu edinmiştir.

Çalışmamızın amacı ise, ülkemizde 1980’de yapılan askeri darbeden 3 yıl sonra, 1983’te gerçekleştirilen genel seçimler sonucunda ortaya çıkan tek parti iktidarından, 2002 genel seçimlerine kadar olan dönem içerisindeki milletvekili seçimlerinin ekonomik istikrarda yarattığı olumlu ya da olumsuz etkilerdir. Böylece söz konusu dönemde genel seçimlerin gerek öncesinde gerekse sonrasında ortaya çıkan ekonomik istikrarın yahut ekonomik gerilemenin sonuçları seçimlerle birlikte

değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, çalışmanın kapsadığı altı seçim döneminin dördünde seçimlerin ekonomik istikrar üzerinde olumsuz etkisi olduğu, diğer iki dönemde de ekonomik istikrarın-gerilemenin seçim sonuçları üzerinde etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, ekonomi, istikrar.

ABSTRACT
MASTER THESIS

TURKEY'S GENERAL ELECTIONS ECONOMIC STABILITY EFFECT
(1983-2001 PERIOD SAMPLE)

BÜYÜK, Mustafa
Department of Economics
Supervisor: Prof. Dr. Erdinç TUTAR
June 2019, 136 pages

Elections, which are the most effective way to settle political will, are now being held along with many other areas. The relation between elections and economy is the foremost among these areas. In particular, the positive or negative effects of parliamentary elections on economic stability require such a relationship. The fact that both the existing governments and the other politicians acts with an economic-political point of view, the first to be re-elected and the latter to become power and reflecting this attitude to the policy in the ongoing process necessitates the examination of this situation which constitutes the compelling and inevitable relations. This situation, which shows itself as an expanded fiscal-monetary policy practices and a short-term deceptive prosperity before the election periods, and as an economic recession due to a contractive fiscal monetary policy after the election periods, is called as electoral economy. With the increase of implementations of the electoral economy, new theories were developed on this topic and it was tried to be explained from different perspectives. Especially, the theory of political conjuncture fluctuations and the theory of public choice can be shown as an example to this situation. For this reason, the process, which consists of elections, economy and voters who are the elements of this situation, has been the subject of this study, taking into account that this process should not be thought of independently and has complementary specifications.

Accordingly, the aim of this study is to reveal the positive or negative effects of parliamentary elections on economic stability starting from the one-party government after the 1983 parliamentary elections, which was held three years after the 1980 military coup, until to the 2002 parliamentary elections. Thus, the results of economic stability or economic downturn, both before and after the parliamentary elections in

relevant period, are assessed together with the elections. As a result, it has been determined that the elections had a negative impact on the four out of six electoral periods, and that economic stability or downturn affect the election results in the other two periods within the subject period.

Keywords: Choice, economy, stability.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ, EKONOMİK İSTİKRAR VE SEÇİM EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

1.1. SEÇİM KAVRAMI	3
1.2. SEÇİM SİSTEMLERİ	4
1.2.1. Çoğunluk Sistemi	4
1.2.1.1. Basit Çoğunluk (Nispi Çoğunluk)	4
1.2.1.2. Mutlak Çoğunluk (Salt Çoğunluk)	5
1.2.1.3. Belli Oranlarda Çoğunluk (Yarı-Belirlenmiş Çoğunluk)	5
1.2.2. Çoğunluk Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları	6
1.2.3. Nispi Temsil Sistemi	9
1.2.3.1. Tam Oransal Olmayan Nispi Temsil Sistemi	10
1.2.3.2. Tam Oransal (Nispi) Temsil Sistemi	12
1.2.3.3. Artık Oyların Değerlendirilmesi Yöntemi.....	13
1.2.3.4. Bloke Liste Yöntemi.....	15
1.2.3.5. Karma Liste Yöntemi	15
1.2.3.6. Tercihli Oy Yöntemi.....	15
1.2.4. Nispi Temsil Sistemi Uygulamaları	15
1.2.4.1. D'Hondt Sistemi	15
1.2.4.2. Klasik Sainte - Lague Sistemi	16
1.2.4.3. Sainte - Lague Sistemi (İskandinav Versiyonu)	16

1.2.4.4. 1,5'la Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi İle Bölme	16
1.2.4.5. Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi İle Çarpma	17
1.2.4.6. Barajlı Sistemler	17
1.2.5. Nispi Sistemlerin Üstünlükleri	17
1.2.6. Nispi Sistemin Sakıncaları.....	18
1.2.7. Karma Sistemler	19
1.2.7.1. Çoğunluk Yöntemi Ağırlıklı Karma Sistemler.....	20
1.2.7.2. Nispi Temsil Yöntemi Ağırlıklı Karma Sistemler.....	20
1.2.7.3. Dengeli Karma Sistemler.....	20
1.3. SEÇİM SİSTEMLERİNİN STATİK VE DİNAMİK SONUÇLARI.....	21
1.4. EKONOMİK İSTİKRAR KAVRAMI VE POLİTİKALARI	23
1.4.1. Ekonomik İstikrar Kavramı	24
1.4.2. Türkiye'de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları	24
1.4.3. İstikrar Politikaların Türleri.....	28
1.4.3.1. Ortodoks İstikrar Politikaları	28
1.4.3.2. Heterodoks İstikrar Politikaları	29
1.4.3.3. İMF Tipi Yapısal Değişim ve Uyum Politikaları	30
1.4.4. İstikrar Politikaları Araçları.....	34
1.4.4.1. Para Politikası	34
1.4.4.2. Maliye Politikası.....	36
1.4.4.3. Dış Ticaret Politikası	36
1.5. SİYASİ PARTİ KAVRAMI.....	37
1.5.1. Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları.....	39
1.5.1.1. Devlet Yardımları	41
1.5.1.2. Yapılan Bağışlar	43
1.5.1.3. Mal Varlığı Gelirleri.....	45
1.6. SEÇİM VE EKONOMİK İSTİKRAR İLİŞKİSİ.....	46
1.6.1. Seçim Ekonomisi Kavramı	47
1.6.2. Seçimlerin Ekonomik ve Toplumsal Yönelimi ile İlgili Teoriler.....	49
1.6.2.1. Kamu Tercih Teorisi.....	52

1.6.2.2. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi	53
1.6.2.3. Seçim Çevrimleri Teorisi	54
1.6.3. Seçim Ekonomisini Oluşturan Siyasal Aktörler ve Davranış Eğilimleri ..	55
1.6.3.1. Seçmen Davranışları	57
1.6.3.2. Politikacıların Davranışları	61
1.6.3.3. Bürokratların Davranışları	61
1.6.3.4 Baskı ve Çıkar Grupları	61

İKİNCİ BÖLÜM

BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN SEÇİM VE EKONOMİK İSTİKRAR İLİŞKİSİ UYGULAMALARI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE EKONOMİK VERİLER VE SEÇİM İLİŞKİSİ	63
2.1.1. 2000’li Yılların Başında İtalya’da Zayıf Ekonomik Refomlar Üzerinden Siyasal Süreç	63
2.1.2. Merkez Bankasının Bağımsızlığının Politik Konjonktür İle Olan Dalgalanmaya Yönelik İlişkisi: Almanya Örneği	65
2.1.3. İş Dünyası Ve Siyaset İlişkisi Açısından Fransa’da Seçimlerin Finansmanı	66
2.1.4. İngiltere’de Yerel Kamu Harcama Bileşeni Üzerinde Değişiklik Yapılması Durumunda Seçimlerin Manipülasyonu.....	68
2.2. BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN EKONOMİK VERİLER VE SEÇİM İLİŞKİSİ	71
2.2.1. Rusya’da Ekonomik Dönüşümün Seçimlere Etkileri	71
2.2.2. AB-Rusya Kışkacında Ukrayna Politik Konjonktür Dalgalanmaları Ve Ekonomik Durum	78
2.2.3. Hüsnü Mübarek Dönemi Mısır Ekonomisine Politik Bakış	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1983-2001 YILLARI ARASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARDA OYNADIĞI ROL

3.1. 1980'DEN 1983 GENEL SEÇİMLERİNE TÜRKİYE EKONOMİSİ	86
3.2. 10 HAZİRAN 1983 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI	92
3.3. 29 KASIM 1987 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI	94
3.4. 20 EKİM 1991 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI.....	97
3.5. 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI	101
3.6. 18 NİSAN 1999 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI.....	108
3.7. 3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİNE DOĞRU TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	111
3.8. TÜRKİYE'DE 1983-2001 YILLARI ARASI GENEL SEÇİMLER VE EKONOMİK İSTİKRAR AÇISINDAN SEÇİM EKONOMİSİ UYGULAMALARI ANALİZİ	115
3.8.1. 10 Haziran 1983 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi.....	116
3.8.2. 29 Kasım 1987 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi.....	117
3.8.3. 20 Ekim 1991 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi.....	118
3.8.4. 24 Aralık 1995 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi	118
3.8.5. 18 Nisan 1999 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi	119
3.8.6. 3 Kasım 2002 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi.....	120
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	136

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1980-1982).....	90
Tablo 2 1980 ile 1982 Yılları Arası Ekonomik Büyüme hızı Rakamları (%).....	90
Tablo 3 Türkiye’de 1980-1982 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967=100).....	90
Tablo 4 Türkiye’de 1980-1982 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%).....	91
Tablo 5 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1983-1985).....	93
Tablo 6 1983 ile 1985 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	93
Tablo 7 Türkiye’de 1983-1985 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967=100).....	94
Tablo 8 Türkiye’de 1983-1985 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%).....	94
Tablo 9 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1986-1989).....	96
Tablo 10 1986 ile 1989 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	96
Tablo 11 Türkiye’de 1986-1989 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967=100).....	97
Tablo 12 Türkiye’de 1986-1989 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%).....	97
Tablo 13 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1990-1993).....	100
Tablo 14 1990 ile 1993 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	100
Tablo 15 Türkiye’de 1990-1993 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100).....	100
Tablo 16 Türkiye’de 1990-1993 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%).....	100
Tablo 17 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1994-1997).....	104
Tablo 18 1994 ile 1997 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	104
Tablo 19 Türkiye’de 1994-1997 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100).....	104
Tablo 20 Türkiye’de 1994-1997 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%).....	105
Tablo 21 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1998-2000).....	110

Tablo 22 1998 ile 2000 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	110
Tablo 23 Türkiye’de 1998-2000 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)	110
Tablo 24 Türkiye’de 1998-2000 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)	111
Tablo 25 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (2001-2003).....	114
Tablo 26 2001 ile 2003 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	114
Tablo 27 Türkiye’de 2001-2003 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)	115
Tablo 28 Türkiye’de 2001-2003 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)	115
Tablo 29 Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1980-2003).....	115
Tablo 30 1980 ile 2003 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%).....	116
Tablo 31 1980-2003 Dönemi Enflasyon Oranları (%) (1980-1989 yılları arası 1967, 1990-2003 yılları arası 1995 yılı baz alınmıştır).....	116
Tablo 32 1980-2003 Dönemi İşsizlik Oranları (%).....	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CNCCFP	: Seçim Hesapları ve Siyasi Finansmanlar Milli Komisyonu
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HEP	: Halkın Emek Partisi
IDS	: İslahatçı Demokrasi Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi teşebbüsü
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SAE	: Society of Automotive Engineers
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYKY	: Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Seçimler günümüzde ülke yönetim biçimini belirlemede en etkili yoldur. Dünya genelinde zamanla denenmiş ve daha sonrasında farklı yöntemler denenerek farklı seçim uygulamaları geliştirilmiştir. Bu uygulamalar ülke yönetimlerinde özellikle istikrar için çok önemlidir. İstikrar kavramı geniş anlamda düşünüldüğü zaman içerisinde birçok konuyu da barındırmaktadır: Ekonomik istikrar, siyasi istikrar gibi. Bu iki kavram içerisinde adeta zorunlu ilişkiler barındıran kavramlardır. Özellikle seçim dönemini içine alan ve akabinde seçimlerin sonuçlanmasıyla belirlenen siyasal yönetimin, ekonomi yönetimini ne şekilde ve nasıl idare edeceği, hangi politikaları uygulayacağı ve hatta ekonomi-politiği baştan mı kurgulayacağı soruları, seçim sistemleri, ekonomik istikrar ve seçim ekonomisi uygulamalarıyla kendini gösterecektir. Tüm bu kavramlar özellikle çalışmanın birinci bölümünde teorik bağlamda ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise bazı dünya ülkeleri özelinde seçim-ekonomi ilişkisi göz önünde tutularak örneklendirme yoluyla seçimler ve ekonomi arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde öncelikli olarak Avrupa Birliği ülkeleri olan İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere incelenmiş ve bunları diğer dünya ülkeleri olan Rusya, Ukrayna ve Mısır takip etmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Ülkemiz 'de 1980'den başlayarak 2002 seçimlerine kadar geçen dönem içerisinde gerçekleştirilen altı genel seçim, yıl atlanmayacak şekilde dönemlere ayrılmış, her bir dönem gerek ekonomik gerekse siyasal veriler dikkate alınarak izah edilmeye çalışılmıştır. Aynı dönem seçim ve ekonomik istikrar bağlantısı özellikle şu dört makroekonomik gösterge ile değerlendirilmiştir ki bunlar; kamu harcamaları, işsizlik, enflasyon ve büyüme oranlarıdır. Özellikle seçim dönemlerinde mevcut siyasal yönetimler tarafından arttırılan kamu harcamalarını kısmen düşük işsizlik oranları takip ederken, seçimlerden hemen sonra yüksek enflasyon ve büyüme

oranlarının düşük seviyelerde olması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum toplumsal huzursuzluklara, ciddi refah kayıplarına ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açmakla beraber aynı süreç her seçim dönemi içerisinde kendini tekrar etmiş ve adeta kısır bir döngü halini almıştır. Yine aynı bölümde dikkati çeken bir diğer veri ise toplumumuzun ekonomik verilerden ziyade siyasi olaylarla ilgilendiği, buna rağmen 2001 krizinde olduğu gibi ekonomik sonuçların faturasını siyasi olarak kesmekten de geri kalmadığıdır. İşte bu sebeplerden dolayı seçim ve ekonomi ilişkisi son derece hassas ve dikkat edilmesi gereken birbiriyle bağlantılı iki kavramdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ, EKONOMİK İSTİKRAR VE SEÇİM EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

1.1. SEÇİM KAVRAMI

Geniş anlamda seçim, alternatifler arasından herhangi birinde karar kılmak yahut birini diğerlerine tercih etme anlamına gelmektedir. Günlük yaşantımızda yaptığımız tercihlerimiz, kararlarımız ve davranışlarımız sürekli olarak uyguladığımız seçimlerin neticeleridir (Çam, 1990). Çalışmamızda kullanacağımız anlamıyla bir anayasa hukuku ve siyasal bilim terimi olarak seçim, bizlere daha dar bir anlam sunmaktadır ki bu anlam: Herhangi bir kamu hizmetinin yürütülmesi için direkt şahsın ya da kurulun, seçim hakkına sahip seçmenlerce , adaylar arasından yapılacak tercihlerle tespit edilmesidir (Özbudun, 2002: 260). Ülke yönetimi için parlamentonun veya yerel yönetimler için yerel hizmet kurullarının belirlenmesinde kullanılan seçimlerden bahsedildiği zaman dar anlamda seçim kastedilmiş olmaktadır. Söz konusu yönetimler için seçilen ve temsilci konumunun ortaya çıkmasını sağlayan ve/veya sürecin anlamını ve niteliğini gösteren ifadelerle seçimleri, “yönetenlerin yönetilenlerce belirlendiği/yetkilendirildiği işlem” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır (Duverger, 1974).

Dar anlamda seçim sisteminin içerisinde vatandaşların seçme ve seçilme hakları, seçim sürecinin başından sonuna kadar olan süreç ki bu süreç, adayların adaylık başvurusundan başlayıp seçmenlerin oy kullanmasıyla devam eden ve kesin sonuçların açıklanmasıyla sona eren süreci kapsar, seçim sonunda oluşan kurullar, siyasal partiler, süreci denetleyici seçim kurumlarıyla beraber olmak üzere geniş bir seçim sistemi yelpazesi oluşturulmuş olmaktadır (Gözler, 2004: 260). Kısaca bahsettiğimiz geniş anlamda seçim sistemi, bir ülkedeki yönetim biçiminin, yani dolayısıyla

özgürlüklerin en temel parçası olmaktadır; bu sebepten özgürlükler, seçimlerden ve seçim sistemlerinden ayrı düşünülemez (Günel, 2005; Güvenir, 1982).

Geniş bir seçim sisteminin içerisinde yer alan seçmenlerin oyları, bu oyların değerlendirilmesi ve seçimin konusu için görevlendirilen kamu görevlilerinin veya kurul üyelerinin belirlenmesine ilişkin yöntemler ve esaslar dar anlamda seçim sisteminin içerisinde yer almaktadır (Gürsel, 1999: 215–250). Seçim sistemleriyle ilgili sürekli ortaya atılan ve tartışılmaktan vazgeçilmeyen konu ise bu bahsetmiş olduğumuz dar anlamda seçim sistemidir. O kadar ki, aksi bir beyan olmaksızın seçim sistemlerinden bahsedilirken kastedilen hemen hemen her zaman dar anlamda seçim sistemleri olmaktadır.

1.2. SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemleri dünya genelinde zamanla gelişen ve genel kabule göre “fayda” ve “adalet” ilkelerinin beraber yahut birinin daha baskın tutulması neticesine göre üç ana sistem başlığıyla incelenmektedir:

1.2.1. Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sistemi, seçim sistemleri içerisinde ilk defa kullanılan ve uygulanması diğer sistemlere göre daha basit bir yöntem olarak bilinmektedir. Seçim, geçerli oyların çoğunluğunu almayı başaran parti listesi yahut bağımsız adayın seçimi kazanması anlamına gelmektedir (Sezen, 2001: 164).

“First-past-the-post” yani; “öne geçen sandalyeyi kazanır” prensibine dayalı olmakla beraber öne geçmedeki kasıt geçerli oyların yarışanlar arasında çoğunluğunu almak anlayışı ön plana çıkmaktadır (Rae, 1967: 26).

1.2.1.1. Basit Çoğunluk (Nispi Çoğunluk)

Basit çoğunluk, seçime katılanlar arasında en yüksek oyu alma anlamına gelmektedir. En çok oyu alan kimse seçimin galibi o olacaktır. Basit çoğunluk yöntemi

uygulandığında seçimde ikinci tura gerek duyulmaz, çünkü bir yarışmacı illa ki önde olacaktır ve bu sebeple de netice elde etme olasılığı çok yüksektir. Bu nedenle geçerli oyların yarışmacılar arasında karşılaştırılması kolay olacaktır.

1.2.1.2. Mutlak Çoğunluk (Salt Çoğunluk)

Mutlak çoğunluk diğer adıyla Salt çoğunlukta basit çoğunluğun aksine net bir ayırım olması gerekmektedir. Buradaki asıl dikkat edilmesi gereken husus ise seçilmek isteyenlerin geçerli oyların yarısından fazlasını alma zorunluluğunun bulunmasıdır. Genellikle bu sistemde ikinci tura kalma olasılığı daha yüksektir çünkü, ilk turda salt çoğunluğu yakalayabilmek zordur. İkinci turda ise genelde basit çoğunluk yeterli olmaktadır. İkinci tur içinde eğer salt çoğunluk için ısrar edilirse söz konusu seçimin çok turlu bir hal alması kaçınılmaz olacaktır.

1.2.1.3. Belli Oranlarda Çoğunluk (Yarı-Belirlenmiş Çoğunluk)

Seçilmede öncelikli şart, kullanılan geçerli oyların daha önceden belirlenmiş belirli bir oranı yakalaması yahut geçmesi şeklinde açıklanabilir. Söz konusu oranın daha önceden kanunlar ile belirlenmiş olması gerekmektedir. Örneğin, bu oran geçerli oyların dörtte üçü, beşte dördü veya onda yedisi gibi olabilir. Belli Oranlarda Çoğunluk sistemi parlamenter sistem uygulanan yerlerde fazla tercih edilmemektedir. Genellikle tüzük değişiklikleri yahut anayasa değişiklikleri gibi sürekli üzerinde değişiklik yapmanın çok doğru olmadığı sistemler üzerindeki değişiklikler için tercih edilmektedir. Parlamento seçimlerinde ise, genellikle mutlak çoğunlukla birlikte uygulama alanı bulmaktadır. Diğer bir deyişle, seçimlerde kullanılan geçerli oyların yarısından fazlasını almak yetmeyip bununla beraber belirli bir oranında aşılma şartı bulunmaktadır. Sistemin başlıca amacı düşük katılımlı seçimlerde özellikle çok az oy oranına sahip partilerin bu düşük oranlarla seçimleri kazanmasını engellenmektir. Bunun neticesinde de seçilen temsilci seçildiği bölgede az oy aldığı için gerçek mutlak çoğunlukla temsil görevi alamayarak temsil görevi oyuyla uyumlu olacaktır.

1.2.2. Çoğunluk Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları

Söz konusu sistemin yarar ve sakıncaları üzerinde yazarlar arasında ciddi farklılıklar olmamakla beraber geneli ortak görüşler üzerinde karar kılabilmişlerdir. Ancak aynı fikir birliğinin hangi sistemin daha iyi olduğu yahut sistemler arasında en az eksiği olan sistemin hangisi olduğu konusunda söyleyebilmemiz güçtür. Söz konusu fikirbirliğine dayanarak sistemle ilgili avantajları ve dezavantajları aşağıda belirttiğimiz gibi sıralayabiliriz (Nohlen, 1996: 24).

A- Üstünlükleri

1- Çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimlerde, oyların sayımı, seçimlerin kazananının tespiti kısa sürede ortaya çıkar, çünkü en fazla oy alan için bariz üstünlük söz konusu olacaktır,

2- Sistemin basitliği ve sadeliği seçimlere katılım oranının artmasına katkı sağlayacaktır. Bunun nedeni, seçmenlerin kullandıkları oyun hangi yolla değerlendirmeye alınacağı ve seçim sonuçlarının nasıl belirleneceğini bilmesinden dolayı seçimlere ve sonuçlara karşı daha fazla güven duyacaktır. Bu durumda seçmenlerin güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Bununla beraber seçmenler sistemin basitliği sayesinde nasıl oy kullanmaları gerektiğini anlayacaklar böylece iptal edilen oy sayılarında da oran azalacaktır.

3- Sistem genel olarak iki taraflı bir sistem için daha uygundur ki bu durumda da ülke içerisindeki parti sayılarında ciddi bir azalma ortaya çıkacaktır. Daha ziyade, tek-yuvarlak sistem bu şekilde uygulama alanı bulan ülkeler yani iki taraflı sistemin egemen olduğu ülkelere, Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık örnek gösterilebilir.

4- İki partili sistemlerde genellikle daha küçük olan parti ile siyasi sistem oluşturulmasındaki faydalar ile ilgili ortaya çıkan en önemli kavram “politik istikrar” kavramıdır. Bu şekildeki sistemlerde özellikle iktidardaki parti ile ondan daha küçük olan muhalefet partisinin ilişkisi daha samimi ve güçlü olmak zorundadır. Parlamentoda çoğunluğa sahip partinin yani hükümetin koymuş olduğu yasaları yahut kararları değiştirmek ya da kaldırmak fazla zaman almayacak daha kolay olacaktır.

Bununla birlikte, herhangi bir koalisyon ihtiyacına gerek kalmaz ve hükümet ile parlamento arasında ciddi bir uyum sağlanmış olur. Bu durumda da hükümetin tutarlı ve daha sağlam kararları bunun yanında da sağlam anayasası ile halkın devlete olan güveni artar ve neticesinde de istikrarlı bir ortam sağlanmış olur.

5- Sistem özelinde dar bölgelerin bulunması seçmenler ile adaylar arasında temas kurulmasını sağlar ve seçmenlere adaylar hakkında genel fikir edinebilme olanağı tanır. Böylece oylar direkt partiye değil adayların şahıslarıyla da ilgili olur. Bunun neticesinde seçilen aday seçmene karşı sorumluluk bilinci hissederek özellikle bölgesel sorunlar ve halkın içerisinde kalma ile ilgili daha aktif bir rol oynama zorunluluğu hisseder. Bölgesel sorunlarla ilgili hususlar direkt adaya aktarılma fırsatı bulur.

6- Özellikle yerel halkla daha içiçe olunma zorunluluğu seçimlere bağımsız giren adaylar için avantaj oluştururken onların yerelde daha çok tanınmasına fırsat sağlar ve adayın partili olup olmaması önem taşımaz. Böylece temsil oranında ve sorunların gündeme gelme şartlarında ciddi fırsatlar oluşur.

B- Sakıncaları

1- Seçmenlerin tercihleri doğrultusunda seçtikleri parlamenterler ile kullandıkları oy oranı arasında ciddi farklılıklar olabilir. Oy sayısı açısından ciddi bir orana ulaşmasa bile meclisteki temsil oranı aldığı oy oranına nazaran daha fazla olabilir. Bunu örneklendirmek gerekirse ülkemizde 1946 seçimlerindeki uygulamayla 1960 lardaki uygulamalarda rastlanılmaktadır.

2- Çoğunluk sisteminde, ilk maddedeki savımızı destekler nitelikte açık bir dengesizlik durumu oluşması muhtemeldir. Bu durumda azınlık kalan için eksik temsil ortaya çıkarken çoğunluk açısından olduğundan çok daha fazla temsil durumu söz konusu olmaktadır. Bunu neticesinde de seçmenin bir bölümünün oyu boşa gitmiş olmaktadır. Seçimden başarı elde edememiş aday veya adayların oyunun yüksek olmasının herhangi bir önemi kalmamış olmaktadır. Bunu destekler nitelikte ülkemizdeki 1950 seçimlerinde oyların % 53,35'i ile Demokrat Parti parlamentonun % 83,57'sini elde ederken , oyların % 39,78'i ile Cumhuriyet Halk Partisi ise

parlamentonun sadece % 14,40'ını oluşturabilmiştir (Türk, 1979: 42). Bu oylama neticesinde de CHP açısından ciddi manada eksik temsil ortaya çıkarken diğer taraf yani Demokrat Parti açısından aşırı temsil ortaya çıkmıştır. Yani, oranlama yapmak gerekirse 10.939 Demokrat Partili seçmen için bir milletvekiliyken, 45.870 Cumhuriyet Halk Partili seçmen içinde bir milletvekili temsil edilecek şekilde dengesiz bir durum ortaya çıkmış bulunmaktadır (Tüzel, 1969: 327).

3- Farklı bölgelerden seçime giren kazanan yahut kazanamayan adaylar için de benzer durum söz konusu olmaktadır. Yani kazanamayan adayların veya partilerin oy sayısı, kazanmak için ihtiyaç duyulan sayının bulunamadığı için değilde çoğunluk sistemi uygulanan yerdeki oranın elde edilememiş olmasıyla ilgilidir. Böylece de temsil açısından ciddi bir eşitsizlik meydana gelmektedir.

4- Sistemin üstünlükleri arasında saydığımız parlamento ile hükümetin uyum ve sürekliliğiyle ilgili öne sürülen görüş ise; özellikle dar bölge yöntemiyle seçilmiş olan parlamenterlerin parti disiplininden ziyade temsil ettiği seçim çevresiyle alakadar olabilecek olması ve bu disiplinden uzaklaşarak bağımsız görüş ve düşüncelerle hareket etmesidir. Bunun neticesinde de parlamentoda çoğunluğa sahip parti politikalarında ciddi aksamalar meydana gelecektir. Buda sınırlı bir destek sorununu ortaya çıkarır. Parti içerisindeki bu durum parti disiplinini zayıflatmakla beraber birçok kargaşa ve çok yönlü disiplinsizlikleri de beraberinde getirecektir. Bu durum özgürlük açısından iyi bir durum gibi görünsede ülke yönetiminde ciddi aksaklıklara sebebiyet verecektir.

5- Söz konusu sistem ile ilgili olarak bahsedebileceğimiz diğer bir dezavantaj ise küçük bir alana sahip olan seçim çevresinin bölgede söz sahibi olan etkin seçmenlerin seçimi etkileyebilme olasılığıdır. Adayların kolayca ulaşabileceği bölge içerisinde nüfuzlü seçmenin etkilenmesi neticesinde seçimlerin neticesi tam anlamıyla hür seçim sonucunu yansıtmayacaktır.

6- İki turlu çoğunluk sisteminin sonucunda ise çoğunluğun neticesi olarak elde edilen avantajın yani sistemin üstünlüğünün ortaya çıkması genelde parti sayılarında azalma eğilimi olarak düşünülürken buna karşı olarak ikinci turun ortaya çıkmasında ihtiyaç duyulacak olan destek parti sıkıntısında ortaya çıkacaktır. Daha sonra da ikinci turda meydana gelebilecek koalisyonların neticesinde birçok küçük partinin ortaya

çıkma durumunun bulunması sıkıntı oluşturacaktır. Bu küçük partilerin büyük partilerden kopma yöntemi ile meydana gelmiş olmaları ve bu partilerinde, sayı olarak az olmakla beraber ilk tur için kendi seçilme şanslarını denemeye çalışacakları tahmin edilebilir.

7- İki turlu çoğunluk yönteminde ise, ilk tur sonucunda meydana gelen sonuca göre adaylıktan çekilme de partilerin birbirlerine olan destekleri ya da kendi aralarındaki pazarlıkları ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple ilk tur sonucunda oluşan tablo aslında gerçek manada seçilmişleri yansıtmaması açısından daha tutarlı olmaktadır. Cotteret ve Emeri, ilk tur sonunda kazanılan koltuk sayısının düşük olmasının, temsildeki haksızlığı arttırdığı ve isabetsiz bir temsil durumu olduğu görüşünü savunmuşlardır (Cotteret ve Emeri, 1991: 58).

8- Söz konusu sisteme getirilen en son eleştiri ise çoğunluğu elde eden partinin hükümetide kendi kurarak iktidarını kötü amaçları için kullanma riskinin yüksek olmasıdır. Armaoğlu'nun düşüncesine göre, parlamentonun çoğunluk sağlaması her zaman olmasa dahi çoğu zaman diktatoryal bir meclisin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir (Armaoğlu, 1972: 12).

1.2.3. Nispi Temsil Sistemi

Elde edilen tecrübeler sonucunda, çoğulcu sistemin uygulandığı seçimlerde geçerli oyların yarıdan bir fazlasını alan yönetimi ele geçirirken yarıdan bir eksik oy alan pasif bir duruma geçmektedir ki bu durum ciddi bir haksızlık yaratmaktadır. Bunun yanında yarı nispi temsil sisteminde kendi içerisinde temelde çoğunluk sistemine dayalı benzer yanlar olduğu zamanla anlaşılmıştır.

Genel anlamda bakıldığında yeni getirilecek sistemin de radikal bir değişiklik içermemesi gerekliliği görüşüde yaygın olarak düşünülmektedir. Çoğunluk sisteminde aksamalar ve eleştiriler dikkate alınarak geliştirilen nispi temsil sistemi çoğunluk sistemine göre daha genç bir sistemdir. Söz konusu sistem birkaç ülke dışındaki bu ülkeler; SSCB, İngiltere, Türkiye gibi ülkeler olmak üzere özellikle 2. Dünya Savaşından sonra kullanılmıştır. Bu sistemin amacı tarafların oransal gücüne göre daha

orantılı temsil kabiliyeti olanağı sağlamaktır (Teziç, 1967: 32). Nispi temsil sisteminde kendi içerisinde çok farklı uygulama biçimleri vardır. Söz konusu uygulama biçimleriyle ilgili sayısını üç yüze varan farklı önerilerde sunulmuştur. Sistemin farklı türleri aşağı sıraladığımız şekildeki başlıklarıyla ya da ayırımları ile incelenebilir (Corry ve Hodgetts, 1979: 273):

1.2.3.1. Tam Oransal Olmayan Nispi Temsil Sistemi

Tam oransal olmayan nispi temsil sistemi kendi içerisinde farklı başlıklar altında incelenmektedir ki bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

Sınırlı Oy (Eksik Liste)

Seçmenler listeye dahil edilecek temsilcilerin sayısı dikkate alınarak bu sayıdan daha az sayıda isimi listelere yazarlar. Özünde listeli seçim olması nedeniyle, daha büyük partilerin tüm adayları almasının önüne geçilmiş olmaktadır. Bu durumda da basit çoğunluk sistemi uygulanmış sayılabilir.

İki Turlu Sınırlı Oy

Öncelikli olarak ilk tur için seçmenler aday sayısının hemen hemen % 75'ini listelere ekleyebileceklerdir. Mutlak oy oranı seçilebilmek için kabul edilebilirdir. Eğer ilk turda gereken sayı turu geçemez ise diğer tura yani ikinci tura geçilir. İkinci turda her bir seçmen oyuyla seçeceği adayın adını yazabilir. Daha sonrasında ise ikinci tura katılım sağlamış olan adayların çoğunluğunun seçildiği görülmüştür.

Yeter Sayılı (Quorum'lu) Tek Turlu Sınırlı Oy

Quorum (yeter sayı) şartının oluşturulmasındaki asıl amaç, nispi temsil sisteminde aksayan yönlerin ortadan kaldırılması olarak söylenebilir. Nispi temsil sisteminde özellikle seçime katılım düşük olsa dahi seçilmiş olan adayların temsil yetkisinin gayet geniş olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, daha çok göreceli çoğunluğun yeterli görüldüğü durumlarda geçerli tüm oyların %12,5 inin alınması gerekmektedir.

Yığmal Oyu

Seçmenlerin toplam oy sayısı ile ilgili seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar olacaktır. Oy kullanmada ise seçmenlerin serbestliği söz konusu olacaktır. Bir adayın üzerinde oyların yığılması, oy pusulasında oy sayısı kadar aynı adayın yazılması demektir (Armaoğlu, 1972: 76).

Kademeli Oyu

Kademeli oylama, sınırlı oylamanın yığmal oylama ile beraber uygulanması anlamına gelmektedir. Seçmenler aday sayısınınca eşit şekilde oylarını listeler halinde kullanır. İlk sıralama aday için 1, ikinci için 1/2 ve üçüncü için 1/3 olarak hesaplanır. Parti listelerindeki toplam oyların adayların tercih sırasına göre elde edilen oranlara bölünerek netice elde edilir (Sezen, 2001: 182).

Puanlama Yöntemi

Yığmal oylama yöntemi ile benzer özellikleri vardır. Seçmenlerin kullandıkları oy sayısı seçmen sayısına oranla daha fazladır. Seçmenler adayların tercihini de dikkate alarak oylarını ona göre dağıtır. Söz konusu yöntem için kademeli oylama ismi de kullanılabilir.

En Az Oy Yöntemi

Bahsetmiş olduğumuz sistemlerle söz konusu sistem arasında farklı yapılar bulunmaktadır. Bu sistemde aday birden fazla seçim bölgesinden aday olma hakkına sahiptir. Seçim bölgelerinden herhangi birinden seçilemezse adaylığını koyduğu tüm bölgelerdeki oyları değerlendirmeye alınır. Bu oyların toplamı eğer ki belirli bir orana yani en az oy oranına ulaşırsa aday temsilcilik kazanmak için bir fırsat elde etmiş olmaktadır (Sezen, 2001: 184).

Tek Devredilmez Oy Yöntemi

Japonya’da 1994 yılına kadar uygulama alanı bulan sistemde devredilebilir tek oy usulüne benzer şekilde isimler tek tek seçmene sunulur ve seçim bölgesinde en fazla oyu kim almış ise herhangi bir parti bağına bakılmaksızın seçimi kazanmış sayılır. Bu nedenle, söz konusu sistemin en belirleyici özelliği bölgedeki her seçmenin oyunu belirli bir adaya vermiş olmasıdır. Nispi temsil sisteminde genellikle seçim yöntemleri liste usulüne göre olur. Bunun neticesinde ise devredilemeyen yahut devredilebilen tek oylamalı usullerde seçmen oyunu partiye değil adaylara vermiş olur.

1.2.3.2. Tam Oransal (Nispi) Temsil Sistemi

Nispi temsil sisteminin özünde, “Bütün siyasi partiler ve gruplara sayısal güç anlamında bir sandalye verilir” ifadesi kendini göstermektedir. Aristoteles ile başlayan ve sonrasında tüm liberal düşünürler tarafından benimsenen söz konusu sistem Nispi temsil sistemi olarak adlandırılmaktadır (Cotteret ve Emeri, 1991: 60).

Seçim Kotası Yöntemi ile Üyeliklerin Dağılımı

Seçim kotası, seçim çevrelerinde uygulanmakla beraber ülke genelinde de tercih edilen bir yöntemdir. Seçim kotası yöntemi "muhtelif formüller ile elde edilen sayıların, tarafların aldıkları pozisyonlarda kaç defa ve tarafların birinci aşamada kazanacakları milletvekili sayısında hesaplandığı anlamına gelir" (TBMM, Enformasyon Merkezi Dergisi, 1994: 8).

Basit Kota (Hare Kotası) Yöntemi

Belirli bir seçim çevresinde kullanılmış olan oyların sayısı, yeni seçilecek olanların sayısına bölünür ve böylece "seçim kotası" ortaya çıkar.

Hagenbach - Bischoff Yöntemi

Hagenbach-Bischoff diye adlandırılan yöntemde, seçilmiş olan kota, kullanılan geçerli oyların sayısının, söz konusu bölgeden seçilmesi gereken temsilci sayısına

bölünmesiyle ortaya çıkan sonuç olarak açıklanabilir. Yöntemin basit kota ile arasındaki temel fark, kotanın küçülmesi ve oyların hemen bir adımda değerlendirilebilmesiyle beraber ortada açık milletvekilliği kalmaması olarak açıklanabilir. Bu yönde ise basit olan Hagenbach – Bischoff yöntemi küçük partiler lehine avantaj elde edebilme durumunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda artan oranlı durumda artık oyların değerlendirilmesi yönteminin de beraber uygulama alanı bularak dağıtım yapılma imkanı doğmaktadır.

Droop Kota Yöntemi

Adayların seçmenlerin kendilerine tercih ettikleri tarafların desteğiyle uyumlu olup olmadığına karar verilir ve bu sayıların kotaya göre kaç kez doldurulduğuna ve kaç koltuk dağıtılacağına karar verilmiş olur. Eğerki koltuk sayısı ile ilgili bir artış tespit edilirse birkaç oy diğer partinin oylarıyla ya başka bir partiye ya da karşı tarafa devredildiği sonucu ortaya çıkar. Her oy devrinin sonrasında eğer ki kota doldurulabilirse kotayı dolduran partiye sandalye verilir.

Milli Seçim Kotası

Milli bakiye kotası nispi temsil sistemi ile birlikte kullanılarak geçerli oyların meclis içerisinde en adil temsilini sağlayan ve bununla beraber seçim bölgelerindeki milletvekili sayılarını da nispi temsil sistemine göre belirleyen sistemin adıdır. Seçim çevrelerindeki tüm artık oylar değerlendirilmeye alınarak partilerce açıkta kalan vekil sayısına göre kullanılır. Böylelikle sistem seçmen eğilimlerinin parlamentoya daha net yansımaya olanak sağlamış olacaktır. Ülkede kalan tüm oylar daha sonra toplanır ve kalan milletvekillerine bölünür. Elde ettiğimiz sonuç ulusal seçim kotasını bize verir. Daha sonra bu kota ve oranlara göre parlamentoadaki dağılımlar belli olur.

1.2.3.3. Artık Oyların Değerlendirilmesi Yöntemi

En Büyük Artık Yöntemi

Geçerli oyların seçim kotasına veya değişmez tek sayıya bölünmesiyle elde edilen sonuçla beraber artık oyların açıkta kalanlar için en çok oy oranına sahip partiden

başlayarak oy oranlarına göre dağıtılmasına En Büyük Artık Yöntem denilmektedir (Çam, 1990: 255). Böylece oransal anlamda daha küçük olan partiler koruma altına alınmış olmaktadır. Özellikle seçim kotasını aşamamış ya da değişmeyen tek sayıya ulaşamamış olan küçük partilerinde milletvekili çıkarabilme olasılığı artmış olmaktadır. Ancak diğer yönüyle bakıldığında ise zaten güçlü oy oranına sahip büyük partilerin daha da güçlü hale gelebilme olasılığında yüksektir.

En Yüksek Ortalama Yöntemi

Söz konusu yöntemde açıkta kalan milletvekillerinin özellikle partileri için karmaşık bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. İlk olarak kazanılan milletvekili sayılarına tekrar bir ekleme söz konusu olacaktır. Partilerin elde ettikleri oy oranları kazanan milletvekili sayısına bölünerek yüksek olan taraf hangisi ise açıkta kalan temsilcilik yetkisi o partiye verilmektedir. Eğer ki açıkta kalan milletvekili birden fazla ise aynı işlem sırasıyla tekrarlanarak sonuç elde edilmeye çalışılır. Buradaki asıl amaç açıktaki milletvekillerine temsil yetkisi sağlayarak çok daha fazla seçmenin temsil edilebildiği ortamı oluşturmaktır.

Milli Artık Yöntemi

Özellikle seçim bölgesinde yapılan dağılımdan sonra hala açıkta bulunan vekil var ise benzer durumun ulusal ölçekte tekrar değerlendirmeye alındığı sistemdir. Burada asıl önemli olan nokta “Milli Seçim Kotası”nı elde edebilmektir. Bu işlem sonucunda hala artık oy kalırsa en yüksek oyu almış olan partilere ya da artık oyların büyüklüğüne göre oy paylaşımı yapılır. Bahsettiğimiz bu yöntemin kullanılmadığı durumlarda ise, Hagenbach – Bischoff yöntemi ön plana çıkarılır ve kotada küçülme durumu ortaya çıkar.

En Yüksek Oy Yöntemi

Açıktaki kalmış olan milletvekili sayısı seçimlerde geçerli oyların en çoğunu alan partiye verilir. Bu sebeple sistem daha çok büyük partilerin yararınadır.

1.2.3.4. Bloke Liste Yöntemi

Partiler adaylarını kendi istedikleri şekilde sıralamaya tabi tutar. Bu yöntem genellikle parti listelerinde değişiklik yapılmayacak durumlarda kullanılır. Herhangi bir parti bir bölge için kaç milletvekili çıkarmayı başarmışsa, listenin başından itibaren çıkarılan sayıya kadar olan milletvekili meclise girmiş olur (Çam, 1990: 256). Seçmenin tercihlerini doğrudan partiye oy vererek kullanacağı yöntemdir.

1.2.3.5. Karma Liste Yöntemi

Adındanda anlaşılacağı üzere seçmene tüm listede yer alan adaylar arasından seçim şansı sağlamaktadır. Liste seçmene büyük bir seçim olanağı sunmakla beraber her partinin listelerindeki ilk sıralarda yer bulan temsilcilerin diğerlerine oranla daha avantajlı olduğu görülmektedir (Cotteret ve Emeri, 1991: 269).

1.2.3.6. Tercihli Oy Yöntemi

Söz konusu sistemde parti liderlerinin hazırladığı listeler yerine halkın seçim bölge listesi içerisinde tercihini yaptığı sistemdir. Sistemde oy pusulalarının altında parti amblemi onun altında ise sırasıyla adaylar bulunur. Seçmen listedeki adaylardan hangisini seçmek istiyorsa o milletvekili adayının isminin yanındaki kutucuğu işaretleyerek tercihini yapmış olur. Söz konusu oylama da aynı partiden en fazla oyu almış olan ilk sıra milletvekili seçilmiş olur.

1.2.4. Nispi Temsil Sistemi Uygulamaları

1.2.4.1. D'Hondt Sistemi

Sonucu, ortalamalar alındıktan sonra en büyük ortalamaya sahip olanın kazandığı sistemdir. Sistemde karmaşık bölme ve hesaplamalar yerine basit şekilde hesaplamayla sonuç ortaya çıkacaktır. Bu sistem Victor D'Hondt'un bulduğu ve zamanla kendi adı ile anılan yöntem olmuştur. D'Hondt yönteminin esası, bir orantılılık

sağlayabilmesi amacıyla büyüklük sıralaması elde etmesi ve sonucunun ortaya çıkması olarak adlandırılabilir (Türk, 1996: 28).

Partilerin aldığı oy oranları sırasıyla 1 den başlayarak seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına kadar bölünür. Elde edilen neticeden sonra en büyük oranlıdan başlayarak küçük oranlara doğru seçim çevresine ait milletvekili sayısı elde edilinceye kadar tespit edilir ve böylece liste belirlenmiş olur.

1.2.4.2. Klasik Sainte - Lague Sistemi

Sainte - Lague sisteminde partilerin oyları sırasıyla değil sadece tek sayılara bölünerek yani 1, 3, 5, 7, ... netice elde etmeye çalışılmaktadır (Türk, 1969: 30). Bu şekilde küçük partilerinde temsil olasılığını artırma yönünde bir adım atılmış olacaktır. D'Hondt yöntemi ile aralarındaki en belirleyici fark bu özelliğidir.

1.2.4.3. Sainte - Lague Sistemi (İskandinav Versiyonu)

İskandinav ülkeleri, Sainte - Lague sisteminin özellikle çok çok küçük veya hem küçük hem aşırı olan partilerin parlamentoya girip istikrarsızlık oluşturmasını engellemek amacıyla ilk bölümleri 1,4 olarak belirlemişlerdir. İskandinav versiyonunda öncelik 1,4, ile devamında ise 3, 5, 7, 9,ile milletvekillikleri dağıtılınca kadar bölme işlemi ile netice elde etmeye çalışılmaktadır.

1.2.4.4. 1,5'la Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi İle Bölme

Sainte - Lague'nin tam tersi işlem uygulanmaktadır. Büyük partiler için avantaj sağlarken küçük partiler için tersi durum söz konusudur. Bu sistemde çoğunluk hükümette güçlü bir yer edinirken muhalefeti de güçlü kılmaktadır.

1.2.4.5. Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi İle Çarpma

Bu yöntemde, partinin bir seçim bölgesinden çıkarılacak milletvekili sayısı n den başlayarak 5, 4, 3, 2, 1'in aritmetik sıra ile çarpılır. Sistem büyük partiler lehine avantaj sağlarken küçük partiler için aynı durumdan bahsedebilmek güçtür.

1.2.4.6. Barajlı Sistemler

Baraj uygulanan ülkelerde genelde belirli bir oranın aşılması zorunluluğu bulunurken aynı şekilde benzer oranda seçim bölgesinde de yerel barajı aşma zorunluluğu bulunmaktadır (Üste, 1999: 83). Temsil ilkesi gereğince birçok ülkede kullanılsada birçok açıdan eleştiri almıştır. Özellikle artık oylara sebebiyet vermesi bu konudaki haklı eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.5. Nispi Sistemlerin Üstünlükleri

1. Çoğunluk sistemine kıyasla özellikle temsilde daha geniş alana yayılması ve daha adil olması gibi öne çıkarılan özellikleri nispi temsilin avantajı ve seçimi daha çok temsil ilkesi olarak ele aldığı görülmüştür. "Temsildeki eşitlik" yani nispi yöndeki temsil sisteminin de adil şekilde olan bir sistemin de bulunduğu görüşü ağırlıklı olarak destek bulmuştur.

2. Sistem özelinde bakıldığında seçmenlerce kullanılan geçerli oyların hiçbirinin temsilcisz kalmaması ve temsil edilmeyen oy sayısının çok düşük oranlarda kalmasını sağlamaktadır.

3. Parlamento genel olarak toplumun tüm kesiminin ve görüşlerinin temsil edilmesi görevini üstlenmektedir. Böylelikle sistemde azınlıkların temsil edilmesine izin verir (Cotteret ve Emeri, 1991: 77). Böylece toplum içerisindeki siyasal yönden olan doyum sağlandığından, toplumsal uyum koşulları da bir ölçüde hazırlanmış olmaktadır. Aslolan ise seçmenler arasındaki birçok farklı düşünce ve görüşün mümkün olduğu ölçüde parlamentoda temsil edilmesinin sağlanmasıdır (Nohlen, 1996: 24).

4. Nispi temsil sisteminin, modern toplumların gereği olan dűşünceler oylaması olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Neticede ise “Seçim artık bir takım yerel çıkarlara dayanmaz.”

5. Sonuçların ortaya çıkmasıyla beraber temsil yönteminin ikinci turuna ihtiyaç duyulmadığından, sistem daha doğru ve güvenilir bir şekilde işler. Bu sebepten ikinci tur yahut pazarlığı ile ilgili herhangi bir durumun ortaya çıkması olası değildir.

6. Seçimler neticesinde kazanan temsilciler her parti için eşit oya mal olmuş olacaktır. Seçim sayısı, seçim ölçüsü, değişmez sayı, vb. şekilde belirlenen kıstasları tamamlayabilen adaylar yahut partiler temsilci sahibi olurlar.

7. Seçmenler için savundukları görüşün azınlıkta dahi olduğunu bilmeleri onları seçime katılmaktan alıkoyamaz. Çünkü her oyun temsil edileceğini bilirler bu sebepten de seçimlere katılım oranı yüksek olur ve azınlıklarda seçim sonuçlarına karşı çıkmaz.

1.2.6. Nispi Sistemin Sakıncaları

Nispi temsil sisteminin eksiklikleri ise şu şekilde sıralanabilir (Yıldız, 1960: 11):

1. Genel olarak uygulandığı ülkelerde siyasi parti sayılarını azaltmaktan ziyade daha da çoğalmasını neden olur ki bu durumda herhangi bir parti ciddi amaçlara sahip olmasa dahi kurulma eğilimine girebilir. Bu durumda her çıkar grubu kendi partisini kurmak için harekete geçer ve bu kurulan partilerin daha büyük olan diğer partilerin güdümünde kalmaması da beklenemez.

2. Parti sayısındaki bu artış parlamentoda tek bir partinin çoğunluğu sağlayamaması ile sonuçlanabilir. Bu durumda da hükümetler homojen bir yapıya bürünemezler. Koalisyon oluşturan partiler kendi programlarını uygulamadıkları için sürekli olarak programlarda çelişkiler meydana gelir. Bunun sonucunda da sürekli hükümet bunalımları ortaya çıkar ve ülkede “siyasi istikrarsızlık” ortamı kendini göstermeye başlar.

3. Koalisyonlar kurulurken birçok pazarlıklar olabilmektedir. “Seçimlerden sonra kimin iktidar olacağı seçmenlere değil, parlamento oyunlarına bağlıdır.” (Yıldız, 1960: 11)

4. Nispi temsil sisteminde, seçmenlerle temsilciler arasında yakın ilişkiler kurulması çok zordur. Özellikle seçim çevrelerinin çok büyük olması ve seçmen sayısında fazla olması aradaki ilişkinin kurulmasını zorlaştırmaktadır. Adaylar kendi seçildiği bölgenin tamamını değil de fikirselsel ortak paydaya sahip olduğu grubu temsil eder. Seçilen adaylar seçildikten sonra tüm seçmenlere karşı değilde partiye ve parti üyelerine karşı kendilerini sorumlu hissederler.

5. Parti içi kararlarda katı kurallar vardır. Aday listelerinin parti tarafından hazırlanması buna en iyi örnektir. “Parti yöneticileri ve yandaşları, kendilerini parti listesinin zirvesine koydururlar ve seçmenler ayrı ayrı adayları değil, listeyi oylamak zorunda olduklarından, seçileceklerinden daima emindirler.”

6. Özellikle listelerin belirlenmesi tamamen parti üst yöneticileri tarafından olduğu için seçmenlerin, bu konudan dolayı seçime ilgileri azalabilir. Bu şekilde seçmenler kendilerini olayın dışında görürler ve seçime gittikçe daha da yabancılaşırlar.

7. Söz konusu sistemde genellikle hesaplama yöntemleri de uygulama biçiminde çok karışık ve zaman alıcıdır. Seçmen oyunu kullandıktan sonra tamamen olayın dışında kalmış olmaktadır. Bu karışıklık ve dışlanma durumu seçmenlerin ilgisini çekmemekle beraber oylamaya katılma isteklerini azaltmaktadır.

8. Özellikle partilerin sert ve keskin çizgilerle ayrılması toplumsal ayrışmayıda tetikler ve kamuoyu bölünmeleri ortaya çıkar.

1.2.7. Karma Sistemler

Daha önce incelemiş olduğumuz sistemlerdeki aksayan yönler yeni sistem arayışlarını zorunlu kılmış ve bu aksaklıklarda göz önünde bulundurularak yeni bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonuçta ağırlıklı olarak, ya çoğunluk sistemi

özellikleri ya da nispi temsil sisteminin özelliklerinin yoğun olduğu veyahutta bununla beraber her ikisinin eşit olduğu sistem oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.2.7.1. Çoğunluk Yöntemi Ağırlıklı Karma Sistemler

Seçim, iki bölgeden daha fazla bölgeye milletvekili dağılımı yapılacak şekilde seçim çevrelerinden oluşmaktadır. Mevcut olan milletvekilliği sayısından az ya da fazla aday belirtmek seçim sisteminde bazı adaletsizliklere yol açabilmektedir.

1.2.7.2. Nispi Temsil Yöntemi Ağırlıklı Karma Sistemler

Bu tür sistemlerde genellikle , listelerdeki koltuk dağılımından pay almak için daha önceden belirlenmiş oranların aşılma yükümlülüğü bulunmaktadır. Birçok ülkede bu hesaplama nüfusa göre hesaplanırken bazılarında ise yasa tarafından belirlenmiş olmaktadır ki bu oranlar genellikle % 3, % 4, % 7, % 10 gibi oranlar olmaktadır. Bununla beraber yinede listeler arasında oyların salt çoğunluğunu alanlar parlamentoda yer edinebilirler. Sandalyeler listelere arasında en yüksek ortalama yöntemine göre dağıtılmaktadır.

Bununla beraber, adayların seçilmiş sayılabilmesi için devredilebilir tek oy ile oyları seçim katsayısını geçmeleri gerekmektedir. Katsayı bulabilmek için geçerli oyların sayısının, milletvekillerinin sayısına bölünüp bir eklenmesi gerekmektedir. Her şekilde bir seçmenin bir oy hakkı bulunmaktadır. Sistemde ise farklı olarak seçmenlerin ikinci tercilerini kullanacakları bir yöntemin uygulanması ön plana çıkmaktadır.

1.2.7.3. Dengeli Karma Sistemler

Söz konusu sistemde ağırlıklı olarak çoğunluk sisteminin özellikleri ön plana çıkmaktadır. Ülkeler ise kendi içerisinde birçok seçim bölgesine ayrılmıştır. Seçim sonuçlarına göre her seçim çevresi için en fazla oyu almış olan parti aynı zamanda bölge başkanlıklarını da almış olur.

Diğer taraflarca elde edilen oylar ulusal düzeyde toplanmakta ve kalan milletvekili oranı orantılı temsil sistemi ile dağıtılmaktadır.

Sistem ilk başta Almanya’da kullanılmış olup “kişileştirilmiş nispi temsil sistemi” olarak adlandırılmıştır. Bu sistemde milletvekilliklerinin ilk bölümü için tek turlu ve tek aday yöntemi esas alınır; kalan bölümü için ise Land’de nispi temsil sistemi ile hesaplanır. Seçmenler bu oylama ile oy kullanabilirler. Sandalyelerin dağılımı ise Land’lerdeki oylar nispi temsil sistemine göre dağıtılınca elde edilen sandalye kadar olur. Sonuç olarak, ortaya çıkan, seçim bölgesi sandalyeleri ve Land sandalyeleri toplamıdır (Cotteret ve Emeri, 1991: 84). Bu sistem temelinde temsilde adaleti sağlamış olmakla beraber partilerin ve seçmeninde içerisinde yer alan bir sistemi ortaya çıkardığı görülmektedir.

1.3. SEÇİM SİSTEMLERİNİN STATİK VE DİNAMİK SONUÇLARI

Seçim sistemlerinin siyasal sonuçlarını genel anlamda iki ana başlık altında toplayabiliriz ki bu başlıklar: Statik ve dinamik sonuçlardır. Statik sonuçlara herhangi bir seçim sistemi kullanılarak elde edilen parlamento sonuçlarına göre ortaya çıkan tablo diyebiliriz. Örneğin, herhangi bir sistem, aynı seçim sonuçlarından salt çoğunluğu elde edebilirken, başka bir sistem yine aynı sonuçlardan koalisyon hükümeti ortaya çıkarabilir. Bu fark genel anlamıyla seçimlerin statik sonuçları olarak adlandırılır. Dinamik sonuçlar ise statik sonuçların ortaya çıkardığı neticeler itibariyle devreye girer. İlerleyen sayfalarda detaylandıracağımız gibi mecliste sandalye elde edememiş bir siyasi partinin kendi kendini feshetmesi yahut yeni oluşan meclisin seçim sistemi üzerinde değişiklik yapılması için teklif sunması, ya da sürekli meclise girme başarısı gösterememiş siyasal parti taraftarlarının göstereceği tepkiler seçim sistemlerinin dinamik sonuçları olarak ele alınmaktadır. Genel anlamda başka çalışmaların birçoğu statik sonuçlar bazında ele alınsada, dinamik sonuçlardan da bahsedeceğiz (Özkan, 2007).

Seçim Sistemlerinin Statik Sonuçları

Seçim sistemleri daha önceki sayfalarda açıkladığımız şekilde vatandaşlara ait iradenin tercihler neticesinde temsilcileri belirleme yöntemleri olarak tanımlanmaktadır. Yani uygulanan her bir sistemin asıl amacı seçmenlerin tercihlerini adil ve düzenli bir şekilde meclise yansıtmaktır. Bundan dolayı sistemler arasındaki farklılıklar öncelikli olarak meclisteki sandalye dağılımını etkileyecektir. Genel olarak bu farklılıklar partilerin meclisteki sayısını doğrudan etkiler. Daha önce belirttiğimiz gibi bazı sistemler meclis içerisinde çok partili bir yapı oluştururken bazı sistemler daha az partinin meclise girmesine olanak sağlayacaktır. İkinci olarak seçim sistemleri meclis içerisine girmiş olan partilerin temsil oranlarını da direk belirlemektedir. Bazı sistemlerde büyük partiler meclisteki oy oranından daha fazla temsil edebilme yetkisi elde edebilirken bazı küçük partilerde oy oranından daha az temsil edilebiliyor. Bununla beraber bazı durumlarda da tam tersi bir hal alabilir. Bir partinin mecliste sahip olduğu sandalye sayısı partinin yönetsel anlamdaki ağırlığını da ortaya çıkaracaktır ancak; bu durumu belirleyen seçim sistemleridir ki bu sistemler partilerin gücünü de ortaya çıkarmış olmaktadır (Sabuncu, 2006). Bu sonuçlar altında seçimlerin neticesinde ortaya çıkan tablo statik sonuçları oluşturur.

Seçim Sistemlerinin Dinamik Sonuçları

Seçim sistemlerinin dinamik sonuçları seçimlerin içerisinde yer alan tüm aktörlerin seçim sonuçlarından sonra davranışsal anlamda ortaya koyduğu tepkilerdir. Bu tepkilerin sonuçları arasında en çok bilineni Duverger'e ait olan ve "psikolojik faktör" olarak adlandırılan tepkidir. Duverger bu durumu çoğunluk sistemi nedeniyle özellikle küçük partilere verilen oyların boşa gitmesi ve buna bağlı olarak oylarını heba etmek istemeyen seçmenin tercihlerini daha büyük partilerden yana kullanması olarak açıklamaktadır (Tunç, 1999: 75–113). Kısacası seçmenler oy kullanmadaki kurallara göre davranışlarında değişikliklere gitmektedir. Bu durumun ölçüsünü bilmek her ne kadar mümkün olmasada daha önce gerçekleştirilen çalışmalar böyle bir durumun varlığını ortaya koymuş olmaktadır. Benzer durum aynı kuralları göz önünde bulunduran parti davranışlarında da kendisini göstermektedir. Örnekle açıklamak gerekirse mevcut sistemle tek başına seçilemeyeceğini düşünen parti veya partiler bir

araya gelerek seçimlere ortak girebilir ya da başka büyük bir partinin çatısı altında birleşebilir. 1991 seçimlerinde RP-MHP ve IDP ortak bir kararla kendi aralarında seçim koalisyonu oluşturmaları bu duruma iyi bir örnek olabilir.

Parti davranışlarının oyunun kurallarına göre değiştirdikleri kurallara bir örnek vermek gerekirse, iktidarda bulunan parti ya da partiler bir sonraki seçimlerde tekrar seçilebilmek için seçim sistemlerinde değişiklik yaparak daha fazla sandalye elde etmek isteyeceklerdir. Aynı şekilde toplum içerisinde yer alan baskı ve çıkar grupları da partileri etkileyerek sistemin değişmesini sağlayabilirler. Bunun sonucunda da parlamento dışında bulunan partiler yahut STK' larda kendilerinin temsil edilmesini sağlayabilirler. Son dönemlerde İngiltere'nin tartıştığı seçim sistemi değişikliği, bahsettiğimiz konuya örnek olarak gösterilebilir. Seçim sistemlerinin bir diğer dinamik sonucu toplumsal alanda ortaya çıkmaktadır. Eğer ki sistem sürekli olarak aynı parti ya da sosyal grubun elinden çıkarsa söz konusu grup üyeleri sistem sonucu çıkarıcı yahut sistemi kullanma durumuna gelebilmektedir. Bu durumda ciddi sıkıntı ve ileriye dönük demokrasi sıkıntısı ortaya çıkacaktır. Bu durumda siyasi dışlanmaya maruz kalan taraf için haksız rekabet ortaya çıkarken siyasal sisteminde meşruiyeti tartışmaya açılacaktır. Özellikle İngiltere'de 19. yüzyılda yaşanan ve siyasal sistem üzerinde ciddi reform yapılmasını talep eden bir yapı olan Chartist hareketi bu konu için ideal bir örnek olabilir.

1.4. EKONOMİK İSTİKRAR KAVRAMI VE POLİTİKALARI

Ekonomi ve politika iki ayrı bilim olmasına rağmen aralarındaki ilişkiyi görmezden gelmek büyük yanlış olacaktır. Özellikle ekonomik değişkenlerin demokratikleşmedeki etkisi çok anlaşılmasada siyasi istikrardan yoksun olunmanın ekonomiye etkisi ya da tam tersi durum yıllarca araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Özellikle son dönem çalışmalarında ise ekonomi ve siyasal durumdan ziyade daha geniş bir yelpazeyi ifade eden politik istikrar yahut politik istikrarsızlık gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır (Yüce, t.y.).

1.4.1. Ekonomik İstikrar Kavramı

Bir ülke ekonomisinde istikrar ve yeterli büyüme oranlarına ulaşabilmek için öncelikli olarak iki temel politika üzerinde durulması gerekmektedir ki bunlar; para ve maliye politikalarıdır. Bugün dünya genelinde birçok ülkenin para politikasının belirlenmesi ve uygulanması genel olarak Merkez Bankaları ve / veya Para Otoriteleri tarafından gerçekleştirilirken, maliye politikası tamamen hükümetlerin tasarrufunda bulunmaktadır. Maliye politikasının temel işlevi ise ekonomideki denge durumunu gözeterek, üretimi maksimize etmek ve fiyat seviyesini belirlemektir. Maliye politikasının özellikle istikrarlı büyüme ve bu büyümeyi kalıcı hale getirebilmek için belirli yöntemleri vardır ki bu yöntemleri aşağıdaki politika araçları ile başarabilmektedir;

- Gelirler,
- Harcama,
- Borçlanma politikalarıdır.

Borçlanma politikalarını kenara koymak gerekirse, hükümetler için bu politika araçları arasında en etkin olunması gereken gelirler politikasıdır. Bu politikanın başlıca unsuru; vergi gelirleridir. Harcama politikası kapsamında ise kamu harcamaları olmaktadır.

1.4.2. Türkiye’de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları

Türkiye ekonomisinde özellikle 1940’lı yıllardan başlayarak 2000’li yılların başlarına kadar ciddi manada istikrar sorunu baş göstermiştir. Bu istikrarsızlığın başlıca nedeni ekonomik politikaların yetersizliği ya da yanlış uygulanması olurken sosyal ve siyasal etkinin de hiç küçümsenmeyecek etkiye sahip olduğu açıktır. 1940’lı yıllardan başlayan bu istikrarsızlık 1960’lı yıllara kadar daha sonraki döneme oranla daha tolere edilebilir gözükmektedir. Fakat daha sonraki süreçte gerek ekonominin iç dinamiklerinin gerekse dış dinamiklerinin etkisiyle daha da içerisinden çıkılmaz bir hal aldığı görülmüştür. Örnek vermek gerekirse; 1970’lerde çıkan iki petrol krizi "petrodolar dolaşım politikası" ülke ticaret dengesini ciddi manada düzensiz hale getirmiş ve

aşırı derecede kısa vadeli borçlanmaya sebebiyet vermiştir. Daha sonrasında ise Kıbrıs olaylarının ortaya çıkması zaten olumsuz giden ekonomiyi daha da karmaşık ve içerisinden çıkılamaz hale getirmiştir.

1980 yılların başında ise gittikçe açılan ödemeler dengesi ve aşırı borçlanmanın ülkede yaratmış olduğu gerginlik, bunun neticesinde de askeri yönetimin darbesi sonrasında ekonomide radikal kararlar alınmış ve ekonominin temeline liberalleşme yerleştirilmiştir (Kolars ve William, 1991: 93- 111).

Söz konusu liberalleşme sonucunda 24 Ocak 1980 istikrar programı, dönemin hükümeti tarafından uygulamaya konuldu. 24 Ocak Kararları, ekonomiyi yeniden yapılandırmak ve böylece piyasa ekonomisini ortaya çıkarmak için devletin piyasaya olan müdahalesini asgari düzeye çekmeyi ana hedef olarak görmüştür. Bunun neticesinde ekonomik sıkıntıların aşılabileceği, özellikle özel kesimde içine dahil olacağı sistemle tam etkin kaynak değerlendirmesini ortaya çıkararak piyasa hareketlendirilmeye çalışılmıştır (Akbulut, 2007). Program kapsamında ilk iş olarak ihracatın artırılması buna paralel olarak borçların ödenebilir duruma gelinmesi hedeflenmiş, bir sonraki adım olarak uluslararası piyasanın güvenini kazanarak piyasada daha kalıcı yer edinebilme hedeflenmiştir. Sırasıyla bu amaçlara ulaşabilmek için yüksek kur ayarlaması oranını günlük döviz kuru ayarlamaları izledi ve bu sürekli devalüasyonların bir sonucu olarak, programın dış ticaret hedefleri olağan hale geldi ve hem ithalat hem de ihracatta ciddi manada artış sağlandı. Programın uygulamaya başlanmasıyla fiyat artış oranları hızla azalmış, bunun yanında ekonomi ciddi manada büyüme ve canlanma dönemine girmiştir. 24 Ocak Kararlarının uygulanması bazı göstergelerde (GSYİH büyümesi, cari açığındaki düşüş, ihracat artışı, hizmet ihracat gelirlerinin yükselmesi gibi) iyileşme sağladığı gerçeği yadsınamaz olsada, ekonomi için istikrarı sağlamada hedeflenen başarıyı getirememiştir. İhracata dönük politikalarda ciddi ilerleme kaydedilmiştir ancak, reel sektör için yapısal rekabette uzak bir görüntü çizmiştir. Diğer bir ifade ile, ihracat artışı sanayileşme ve yeni yatırımlar ile desteklenememiştir (Akdoğan, 2008).

1980'lerin sonuna doğru ise faizlerde ciddi artış görülmekle beraber kur makasıda tekrardan açılma eğilimine girmiştir. Ülke döviz rezervleri ciddi derecede

azalmış, dış borç ödemelerinde aksamalar ortaya çıkmıştır (Aktan, 2003). Tüm bu olumsuz gelişmeler hükümeti 4 Şubat 1988 tarihinde tedbir kararları almaya zorlamış ve söz konusu krizin önlenmesi için politika üretmeye mecbur bırakmıştır. Tedbirler ekonomiyi stagflasyon sürecinin içerisine çekmiştir. GSMH gerileyince enflasyon daha da yüksek seviyelere ulaşmıştır. Yüksek faiz oranları ve ciddi devalüasyona ek olarak, talep yetersizliğinin de olması durgun olan ekonomide enflasyonist baskı başlatmış ve aşırı talep daralmasıyla beraber cari işlemlerde 1,5 milyar ABD doları fazlası oluşmuştur (Akıllı, 2007: 153-162). Söz konusu dengesizliğin ve yüksek enflasyonun başlıca nedenleri; i) Reel ücretler ve tarım desteklerindeki açığın azalması sonucu ortaya çıkan makroekonomik düzenlemeler ii) finansal piyasaların serbestleştirilmesi sayılmıştır.

Bu nedenlerden dolayı, 80'li yılların sonunda ekonomi istikrarını yitirdi, kamu açıkları ve enflasyon ülke gündemini tekrar meşgul eder hale geldi. Bu olumsuzlukların neticesinde ulusal sermaye hesapları tamamen serbest bırakıldı ve daha önceden serbest bırakılan döviz kuru rejimine (karşılıklı değişme özgürlüğü vb.) ilaveten uluslararası sermaye hareketliliği de serbest bırakıldı. 90'lı yıllar ise daha önceki dönemleri aratır nitelikte daha da büyük sıkıntılarla geçmiştir. Finansal piyasalardaki olumsuz durum tüm ekonomiyi etkisi altına alarak daha da karmaşık bir hale sokmuştur. 1990-2001 döneminde GSYH büyümesi oranı ortalama % 3 iken, standart hata % 6'ya ulaştı ve bu durum 70'lerin büyük petrol krizinde dahi oluşmamış bir ekonomik çalkantıya da beraberinde getirdi. Özellikle ekonomik yapıda cereyan eden dalgalanmaların artması, ülke ekonomisinde uzun vadeli büyüme potansiyelinin başlıca belirleyicisi olan sabit sermaye oluşumu için büyük istikrarsızlığa sebebiyet vermiştir (Akdoğan, 2008).

1994 yılının başında reel ekonomisi etkilenmiş ve krizin ayak seslerini derinden hisseden Türkiye reçeteyi 5 Nisan Kararlarını almakta bulacağına inanarak söz konusu kararları almıştır. 5 Nisan kararlarına göre ekonomi iki nedenden dolayı olumsuz bir hal almıştır ; hem güncel hem de önceki dönem kamu açıklarına, Türk parasının döviz karşısında yükselen faiz oranları, para arzı ve kredi stokunun genişlemesinin takdir edilmesine bağlı olarak artan sermaye girişleri hem makroekonomik dengesizlikler hem de mevcut dengesizliklerin yarattığı yeni dengesizlikler daha da ileriye taşıyarak neden olduğu, ikinci neden olarak ise hükümetin kriz döneminde sermaye girişlerine

müdahale etmek için gerçekleştirdiği politikalar ve kriz yönetimini son derece kötü yönetmiş olması sayılmıştır (Ataay, 2005).

1994 krizine ülkeye gelen yabancı sermayedeki artışla beraber ulusal paranın aşırı değerlenmesi ve cari açıkta oluşan artış neden olmuştur. Özellikle 1989-1994 yılları arasında sıcak paranın etkisiyle ekonomide bolluk yaşayan ülkemiz bu durumun faturasını daha sonra döviz kuru baskısı ve ardından rekor cari açıkla ödemiştir (Ataay, 2007: 163-172).

Ulusal paranın bu denli değer kazanması ithalat oranlarının aşırı miktarda artmasına sebebiyet vererek dış ticaret ve cari işlemler dengesinde ciddi manada artışlara neden olmuştur. 5 Nisan Kararları her ne kadar kısa vadede ekonomiye bir can suyu olsada uzun vadede aynı başarıyı ve istikrarı sağlayamamıştır (Ataay, 2004: 131-146). Alınan kararlar neticesinde Türk lirasının devalüe edilmesi bununla beraber kur hareketlerinde serbest piyasaya dahil edilmesi özellikle dış ticaret dengesi için kısa süreliğinde olsa iyileşme eğilimi olarak kendini göstermiştir. Bunun neticesinde de ihracattaki dönemsel artış ve ithalat hızındaki yavaşlama sonucu 1994 yılı için dış ticaret açıklarında göreceli bir azalma oluşmuştur.

Söz konusu kararların içeriğinde krizin ana kaynaklarından olan aşırı sermaye girişi ile ilgili siyasi kanaldan radikal bir politikanın yer almaması ise paketin çözümdeki etkinlik oranını gözler önüne sermektedir. Kriz sonrasında da aynı şekilde kısa dönemli sermaye hareketliliği ve buna bağlı olarak yüksek oranlarda kazanç elde etme yöntemi devam etmiştir. Bu durum Türk Lirasının aşırı değerlenmesi, faiz oranlarının yüksek seviyelerde olması, gittikçe büyüyen dış ticaret açığı ve dolarizasyon gündemini korumuş ve ekonomi yeniden kriz dönemiyle karşı karşıya kalmıştır (Keleş, 1994). Kararların fiyatlar üzerindeki etkisi de benzer nitelikte olmuş, enflasyon oranları yeniden yükselmiştir. Fiyat seviyeleri yüksek olmasına rağmen büyüme hızı da istikrarlı duruma gelmemiştir. Türkiye ekonomisinde henüz hissedilmeyen Asya ve Rusya Krizi döneminde karşılaştırılan Yakın izleme Anlaşması 26 Haziran 1998 tarihinde IMF ile imzalanırken anlaşmanın Temmuz ayında yürürlüğe girmesine karar verilmiştir. Burda hedeflenen durum, kamu finansmanını güçlendirmek, destekleyici programlarla beraber iyi koordine edilmiş bir para

politikasını sürdürülebilir hale getirmek ve yapısal sorunların çözümlenmesi yoluyla enflasyon oranlarını aşağı çekmek ve bir sonraki stand-by düzenlemesi için elini güçlendirmektir. Söz konusu anlaşma ile ekonomi politiği tekrarda IMF'nin gözetimi ve denetimi altına sokulmuştur

1.4.3. İstikrar Politikaların Türleri

Ekonomik dengeyi sağlamaya yarayan istikrar programları genel kabule göre ikiye ayrılmaktadır ki bunlar; talep yönlü ve arz yönlü istikrar politikaları olarak adlandırılmaktadır. Sırasıyla amaçlarına bakmak gerekirse talep yönlü politikalar nihai talebi aşağı seviyelere çekmek arz yönlü politikalar ise reel mal ve hizmet üretiminde pozitif ivmeyi sağlamaya çalışmak için uygulanır (Kutlu, 2004). Bu politalar arasındaki en belirgin fark ise arz yanlı politikaların daha çok mikro ekonomik değişkenlerle ilgili olması ve bununla beraberde ana hedefinin sektörel öncelikler olmasıdır.

Talep yanlı politikalar genellikle makroekonomik değişkenler üzerinedir. İstikrar programları, kendi içerisinde Ortodoks ve Heterodox olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir.

1.4.3.1. Ortodoks İstikrar Politikaları

Ortodoks istikrar programları, IMF'nin 1970'li yıllardan bu yana özellikle hiperenflasyonla mücadele eden ve gelişmekte olan ülkeler diye adlandırılan ülkeler için düzenlediği programların adıdır (Kutlu, 2006).

Bankacılık sisteminde fonların büyük çoğunluğu ticari bankacılık hesaplarına aittir. Merkez bankaları, ticari bankalar tarafından tutulan bu fonların belirli miktarlarını, öngördüğu şekilde tahvil alımına yönlendirme yetkisinin yanısıra bu fonları merkez bankasının kendi hesabında nakit olarak buldurmaya da zorlayabilmektedir. Söz konusu uygulama bankalara ait likiditler üzerinde dolaysız etkiye sahiptir.

Bu politikada, mal ve para piyasalarını dengede tutmak, istikrarı sağlamak ve yaşanan sorunların tekrarlanmasını önlemek amacıyla orta ve uzun vadeli yapısal önlemler almak asıl amacı belirtmektedir. İstikrarı sağlayabilme amacıyla uygulanan sıkı para politikasıyla beraber sıkı bütçe politikalarında uygulayarak istikrarı sağlamaya yönelik politikalar uygulanır (Belgeler, 2017).

Bu politikayı uygularken asıl amaç ödemeler dengesini sağlarken, kamu açıklarını aşağı seviyelere çekmek ve buna paralel olarak enflasyon oranlarını da minimum seviyelerde tutmaktır. Burada uygulanan politikaların en önemli özelliklerinden bir tanesi dolaylı kontrolden ziyade talep yönetimine direk temasta bulunmak ve buna göre netice elde etmektir. Önceliği maliye politikalarında olan bu politikanın amacı, kamunun sürekli olarak merkez bankasına olan ilgisini sınırlı tutarken para arzındaki büyüme trendini yavaşlatma gayreti için mücadele etmektir (Kutlu, 2004).

1.4.3.2. Heterodoks İstikrar Politikaları

“Yunanca anlamı o olmayan yani başka, diğer bir görüş yahut karşıt anlam olan Heterodoks kelimesi bahsetmiş olduğumuz Ortodoks sözcüğünün karşıt görüşü olarak ortaya çıkmıştır.” (LYNN, 2001: 191-208). Söz konusu istikrar programının ana hedefi ücret ve fiyatı kontrol altında tutarak gelir politikaları üzerinden geçici bir süreliğine uygulama olarak açıklanabilir. Bu özellik Heterodoks İstikrar Politikasını diğer politikadan ayırmaktadır (Ortaylı, 2009). Yine bahsetmiş olduğumuz şekilde bu program orta ve uzun vadeli program uygulaması yerine daha çok hızlı ve şok politikalar ile çözüm üretme amacıyla uygulama alanı bulur.

Bu şok politikalar ile ilk adım olarak ücret dondurmalarına ve fiyat kontrollerine gidilir. Böylece enflasyonist beklentilerin yerine daha pozitif bir görünüm elde edilmeye çalışılır. Bu amacı gerçekleştirmek için ise öncelikli olarak sıkı maliye politikası uygulamaları, devamında da genişletici para politikaları uygulamaları ile sonuç elde etmeye çalışılır (Belgeler, 2017).

Heterodoks ekonomi politikalarının üzerinde durulması gerekir, çünkü söz konusu program, genellikle gelirler politikası (incomes policy) adından dolayı vergi politikalarıyla bir tutularak sürekli karıştırılır. Oysa buradaki gelirler politikası diye ifade edilmek istenen gelirlerin askıya alınmasıdır. Ekonomideki enflasyonist baskıların önüne geçmek için ücretler belirli bir süre için ya da süre verilmeksizin askıya alınır. Buradaki amaç gelir – fiyat çekişmesinin önüne geçmek ve enflasyonu kontrol altında tutmaktır. Bu uygulamayla beraber çoğu zaman fiyatların, faizlerin, kiralardan da askıya alınması beklenir. Bu şekilde toplum için bu süreç zarfında hiçbir fiyat ve ücret artışı yaşanmadığı için enflasyonist baskının da bu şekilde sona erdirilebileceği düşünülür.

Heterodoks ekonomi politikası dünya genelinde ilk sırada Brezilya ve Arjantin olmak üzere çoğunlukla Güney Amerika ülkelerinde uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Her ne kadar kısa süreli ekonomik hareketlilik getirmiş olsada sorunların temelden çözümünde yetersiz kalmıştır. Bu durumun gerekçesi ise program süresi uzadıkça karaborsanın yani el altından yapılan ödemelerle farklı yöntemlere yönelimlerin olmasıdır. Söz konusu uygulamalar geçmişte zaman zaman Türkiye’de de uygulanmış ancak geçici iyileştirmeler dışında kalıcı sonuçlara ulaşmada yetersiz kalmıştır.

1.4.3.3. İMF Tipi Yapısal Değişim ve Uyum Politikaları

Türkiye ekonomisinde 24 Ocak Kararlarıyla yeni bir dönem başlamış ve ülkede piyasa ekonomisi hakim olmaya başlamıştır. Söz konusu dönemle ilgili özellikle İngiltere ve ABD ekonomi politiği örnek alınmış ve bu durum arz yanlı politikalara da yansımıştır (Osborne ve Gaebler, 1992).

Genel anlamıyla piyasa ekonomisi ya da ihracat odaklı kalkınma yahut stratejisi diye nitelendirilen bu süreçte uygulanan politikalar ülkede uygulanan vergi sistemleri üzerinde de etkili olmuştur. Vergi politikaları üzerindeki bu değişiklik vergi yükünün üzerinde bulunduğu sermaye biriminden ziyade ücret kesintilerine uygulanması şeklinde kendini göstermiştir. Bunun neticesinde de özellikle dolaylı

vergilerin oranı artarken, doğrudan vergiler için tam tersi durum geçerli olmuştur (Ökmen, 2003: 117-139).

Vergi politikaları bu dönemde tercih edilmeye başlayan piyasa ekonomisini güçlendirmek ve sürdürülebilir kılmak için ekonomi politikalarına entegre edilmiştir. Bu uygulamalardan biri olarak günümüzde de hala varlığını sürdüren, dolaylı bir vergi olan Katma Değer Vergisi (KDV) 1985 yılından bu yana vergi sistemleri içerisinde kendine yer bulmuştur. Harcama vergileri alanında modern verginin simgesi olan KDV Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası ekonomi kuruluşlarınca özellikle gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilmiştir (Ökmen, Baştan ve Yılmaz, 2004: 23-80). Daha sonraları 29 Temmuz 1998 tarihli Resmi Gazete ile 4369 sayılı Kanunla 15 farklı vergi kanununda çeşitli değişiklikler yapılmış ve Türk Vergi Sisteminde bu dönemde ciddi düzenlemelere gidilmiştir. Vergi Reformu diye adlandırılan bu değişikliklerin amaçları sırasıyla (Özel, 2008: 23-80):

- Vergi tabanında genişleme,
- Vergide adaleti sağlanma,
- Kayıt dışı ekonominin kayıtlı hale getirebilme,
- Vergi sisteminin daha anlaşılır ve basit hale getirilmesidir.

Bu amaçla yapılan düzenlemelerin başlıcaları ise (Polatoğlu, 2000: 3-24) ;

- Gelirin mevcut tanımı değiştirilerek her türlü harcama ve tasarrufun gelirin alt unsuru olarak kabul edilmesi,
- Son tarih olarak 30 Eylül gününün kabul edilerek kurum veya kişilere ait varlıkların kayıt altına alınması ve bundan sonraki tüm harcamalar için cevaplanması gereken "nereden buldun" sorusunun cevabının aranması,
- Faiz gelirlerine uygulanan stopajın yanısıra beyanda bulunma zorunluluğu getirerek, şirketlere üçer aylık bilanço çıkarıp vergilerini bilanço esaslı peşin ödemeye sevk etmek. Yine; yukarıda bahsetmiş olduğumuz kanununun 61. maddesinde yapılan düzenlemeyle, elektronik ve beyaz eşyalar gibi yüksek KDV oranlı eşyaları promosyon

uygulayarak kampanyayla sunan gazeteler içinde KDV uygulama zorunlu hale getirilmiştir. Bununla beraber, hayat standardı esası olarak bilinen uygulamanın 1 Ocak 2000'den itibaren kaldırılması da söz konusu düzenlemelerden biridir (Hatipoğlu, 2010:1). Aynı dönem için; Türk Vergi Sistemine ciddi reformlar getiren kanun, Güneydoğu Asya ve Rusya Krizleri gibi uluslararası konjonktürle ilgili krizlerden dolayı zorunlu kalınan daraltıcı maliye politikasının etkisiyle uygulama alanı daralmıştır ve sahadaki yeterliliğini kaybetmiştir. Bu olumsuz gelişmelerden sonra 14 Ağustos 1999 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe giren 4444 sayılı Kanunla 4369 sayılı Kanunda yer alan düzenlemeler özelinde birkaç değişiklik yapılmıştır (Hatipoğlu, 2010: 2). Bu düzenlemeler çerçevesinde;

- Varlıkların tümünün kayıt altına alınması ve nereden buldu düzenlemeleri üç yıl süreyle ertelenmiş,
- Gelirin yeni tanımından vazgeçilip eski tanım geçerli olacaktır,
- Üç ay olarak belirlenen beyan süreleri üç aydan altı aya uzatılacak, kurumlardan alınan peşin vergi oranında indirimle gidilecektir,
- Faiz gelirleri için getirilen beyan zorunluluğu tekrar kaldırıp stopaj yöntemi uygulanacaktır (Pollitt, 2000).

Söz konusu düzenlemelerin amacı;

- Dönem reformlarıyla ülke dışına çıktığı düşünülen takribi 30 milyar doların tekrardan ekonominin içerisine çekebilmek,
- Yeni sistemde yani üç aylık bilanço hazırlama ve peşin vergi zorunluluklarıyla çeşitli sıkıntılarla karşılaşan piyasanın içerisine düştüğü bu sıkıntıdan kurtarmak,
- Özellikle faiz için getirilen beyan zorunluluğunun tekrardan kaldırıp, finans kesiminin elinden giden parayı tekrardan piyasaya dahil etmek olarak açıklanmıştır (Saçlıoğlu, 1991: 385-393).

Ülkemizde 1980'lerle başlayan liberalleşmenin bir sonucu olarak yabancı etkili istikrarsızlığın etkileri 2000'li yıllara gelindiğinde kendisi tüm ağırlığıyla hissettirmeye başlamıştır. Türkiye, 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde ise bütçe açıklarındaki

yüksek oranlar, gittikçe yükselen enflasyon ve faize ayrılan kamu harcamalarının artması gibi günümüzde dahi devam eden sorunları önünde bulmuştur. Diğer taraftan zaten içte sıkıntılarla uğraşan Türkiye ekonomisi, Asya ülkelerinde baş gösteren istikrarsızlığın da etkisiyle daha da içerisinde çıkılamaz bir hal almıştır. Bu istikrarsızlığı gidermek amacıyla 1999 yılında IMF’ ninde desteği alınarak “Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı” adı altında 2000-2002 dönemini kapsayan bir programı uygulamaya başlamıştır.

Bu program sonucunda elde edilmek istenen amaç, kamu mali dengesi, finansal piyasaların ve döviz kurunun istikrarı ve yapısal reformlar yoluyla büyümenin arttırılması gibi başlıca sorunların giderilmesidir. Ancak, programın yürürlük tarihinden hemen önce 1999 Marmara depreminin olması, aynı dönemde dünya petrol fiyatlarındaki artış, ülkeye gelmesi beklenen yabancı sermayenin beklenen düzeyde gelmemesi, özel sektördeki ücret artışlarının düşünülenin üstüne çıkması, TL.’nin aşırı değerlenmesi gibi olumsuzlukların sırasıyla gerçekleşmesi programın uygulanmasında ciddi aksaklıklara neden olmuştur. Tüm bunların yanısıra, faiz oranlarında gerçekleşen hızlı düşüş, azalan tasarruflara ve tüketim ve makine-teçhizat mallarındaki ithalatın artmasını sağlamasına rağmen, programın aynı düzeyde üretim artışını gerçekleştirmesini engellemiştir. Yine, Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) söz konusu nedenlerden dolayı, düşünülenin daha hızlı artması ve dış ticaret açığındaki büyümenin yanında enflasyonda öngörülenden fazla yükselme, reel para stokunu daraltmış, faiz oranlarının daha da yüksek seviyelere ulaşması yönünde baskı oluşturmuştur. Bu olumsuz tablo neticesinde, bankalar arası para piyasasında faiz volatilitésinin fazla olması ve özelleştirmenin planlanan seviyenin çok altında kalması; yerel yönetimlerin fiyat ve harcama politikalarının programla uyumlu olmaması ve sorunlu bankalardaki zarar ile kamu bankalarına ait zararların 16 Kasım 2000 tarihinde, daha sonraları “Kasım 2000 Krizi” diye hatırlanacak olan ciddi bir krizin zeminini oluşturmuştur. Krizin neticesi olarak IMF’e sunulan “Ek Niyet Mektubu”nda tedbirler belirli bir zamanla sınırlandırılmış; enflasyon, cari açık, kamu sektörü faiz dışı fazlası ve borçlanma ihtiyacına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmış kısıtlamalarla birlikte vergi yönetimine dair ciddi yapısal çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmalar neticesinde mevzuat değişiklikleriyle birlikte birçok vergi mevzuatı ya değiştirilmiş ya da en baştan düzenlenmiştir. Bu düzenleme 4605 sayılı Kanunla uygulama alanı bulmuştur.

Söz konusu kanuna ilişkin bazı düzenlemeler şu alanlardadır (Tortop ve diğerleri, 2007):

- Motorlu Taşıtlar Vergisi,
- Taşıtlar Alım Vergisi,
- Ek Taşıtlar Alım Vergisi,
- Eğitime Katkı Payı,
- Özel İletişim Vergisi ve Özel İşlem Vergisi
- Gelir ve Kurumlar Vergisi üzerinde yapılan değişikliklerle servet ve işlemler üzerinden alınan bazı vergilerde arttırmaya gidilmiş, geçici olarak alınan vergilerin süreleri uzatılmış; kurum kazançları üzerinden alınan gelir vergisi tevkifatının zarar eden kurumlarda zararları daha da artırıcı etkide bulunmasını önlemek amacıyla ilave hükümlerle Gelir Vergisi Kanununa geçici madde eklenerek “hayat standardı esas” adında yeni bir düzenleme getirilmiştir.

1.4.4. İstikrar Politikaları Araçları

Ekonomi politikalarının oluşumu için en önemli husus mevcut durumlarda elimizde bulunan politika araçları ile amaçları arasında rasyonel hamlelerde bulunabilme başarısıdır. Bunun yanısıra politika araçlarının etkinliği ve içinde yaşanan ekonomik yapının da bu duruma cevap verebilme kabiliyeti amaçlara ulaşma noktasında etkinliği artırıcı ana unsurlardır. Bu unsurlara ulaşmadaki temel politikalar şu şekilde sıralanabilir (Aykaç, 1991).

- Para Politikası
- Maliye Politikası
- Dış Ticaret Politikası

1.4.4.1. Para Politikası

Para politikasını, piyasa içerisindeki paranın miktarı, maliyeti ve firmalar ile hane halklarının tutumu ve beklentileri ile etkileşim halindeki tüm stratejiler diye tanımlayabiliriz .

Para politikası tanımından ziyade zamanla değişiklik göstererek asıl amacını paranın değerini korumak ve fiyat istikrarını sağlamak olarak hareket alanını bu yönde belirlemiştir. Asıl amacının yanında tam istihdam, iktisadi büyüme, ödemeler dengesi, faiz istikrarı, finans piyasalarında istikrar gibi farklı amaçları gerçekleştirmek içinde politikalarını uygulamaktadır (Anderson, 1966). Para politikalarının ana uygulayıcısı Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası bu uygulamaları, çeşitli yöntemlerle; faiz ve döviz kuru politikaları başta olmak üzere Merkez Bankası'nın güdümünde açık piyasa işlemleri, kredi tavanları, reeskont oranları, zorunlu karşılıklar, özel mevduatla, hisse senedi ve tahvil alımlarının kontrolleri gibi farklı para politikaları ile hayata geçirmektedir.

Merkez Bankaları, ekonominin ihtiyaç durumuna göre ekonomideki likiditesini revize etmek için para politikası araçlarını kullanır ve yurt içi kredilerin miktarını değiştirerek, döviz almak, döviz satmak gibi bir çok aksiyon gerçekleştirir. Bu uygulamalardaki en hassas ve dikkate değer nokta, para politikası uygulanmasında en etkili kuruluş olan Merkez Bankalarının bankaların bireysel büyüklük ve yapılarını denetleme yetisini de ellerinde bulundurmasıdır.

Küresel ölçekli koşullar ve ülkelerin iç piyasaları incelendiğinde para politikasının gerçekleştirmek istediği temel amacının refah olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulama nihai hedef olarak ekonomik refahı hakim kılmaya odaklıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; Merkez Bankaları bu politikaları uygularken aynı zamanda bu durumda sürdürülebilir kılma görevini üstlenmektedir. Sürdürülebilirlik için temel koşul fiyat ve finansal istikrarını beraber sağlamaktır.

Fiyat ve finansal istikrar, birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken ekonomi için hassas iki kavramdır. Birbirine katkıda bulunan ve birbirinden etkilenen bu iki kavram, nihai olarak sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve dolayısıyla ekonomik refahın artmasına katkıda bulunurlar. Bundan dolayı finansal istikrar ve fiyat istikrarı, para politikası uygulamaları için büyük önem arz etmektedir.

Fiyat istikrarı birçok hususta finansal istikrar desteği sağlar diyebiliriz. Bununla birlikte, finansal istikrarın olduğu bir yapıda, para politikası kararlarının göreceli olarak yumuşak uygulanması sağlanacak ve yaşanabilecek şokların finansal sektörlerden

etkilemesine mani olunarak fiyat istikrarının sağlanmasında para politikalarının oynadığı rolun etkisi daha da artacaktır. Böylelikle finansal istikrarın ve fiyat istikrarının bir anlamda istikrarlı bir büyüme ve sürdürülebilir ekonomik refah sağlamadaki beraber oynadığı rolun etkileri ortaya çıkacaktır (Schinasi, 2004: 6).

1.4.4.2. Maliye Politikası

Maliye politikası, başta kamu harcamaları olmak üzere, vergi ve kamu borçlanma araçları ile piyasaya gerek gördüğü zaman müdahale edebilme kabiliyeti olarak açıklanabilir (Saygılıoğlu, 2002).

Maliye politikasıyla da varılmak istenen nihai amaç sosyal refahı en üst düzeyde gerçekleştirmektir. Maliye politikalarına, devlet bütçesi ve bu bütçenin tüm bileşenleri dahildir. Kamu gelirleri ve kamu harcamaları bu bileşenlerin başındadır ki, bunlar maliye politikası hedeflerine ulaşmak için kullanılan en önemli politika unsurlarıdır (Şahin, 2007: 49-63).

Yeni Liberal Yaklaşımlar, yani Monetarizm, Arz-Yaklaşımı ve Yeni Klasik Yaklaşımın sonuçlarında elde edilen ortak düşünce, tüm bu yaklaşımların, ekonomik krizlerin veya ekonomik istikrarsızlığın başlıca nedenleri, para veya maliye politikalarının hatalı uygulanmasıdır. Başka bir deyişle, söz konusu yaklaşımların ortak deyimini, ekonomik krizlerin dışsal nedenli olduğu ve yine bu krizden çıkış yolunun ekonominin piyasa kurallarına göre dizayn edilmesi gerekliliğidir (Özcan, 2009, s. 97-99)

1.4.4.3. Dış Ticaret Politikası

Dış ticaret politikası, siyasi otoritenin yönetiminde ülke ihracat-ithalat dengesi gözetilerek ülkesi için uluslararası ticareti özendirme yahut kısıtlama olarak açıklanabilir. Bir başka ifade ile, ülkenin dış ticaretini belirlenen hedeflere uygun bir şekilde düzenleme ve bu doğrultuda gerekli işlemleri gerçekleştirme olarak söylenebilir.

Dış ticaret politikası, "serbest dış ticaret politikası ve koruyucu dış ticaret politikası " olmak üzere iki başlıkta incelenebilir. Dış ticarete hükümetin herhangi bir engelinin olmadığı, klasik dış ticaret teorisi diye adlandırılan serbest dış ticaret politikası, öncelikli olarak sanayi devriminden sonra İngiltere'de ve birçok Batı Avrupa Ülkesinde 20. yüzyılın başlarına kadar da denenmiştir.

Sanayi devrimiyle daha geç tanışan Almanya ise serbest dış ticaretten ziyade daha çok korumacı dış ticaret politika uygulamış bununla beraber gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsi, koruyucu bir politika takip etme ihtiyacı hissetmiştir. Bunun neticesinde de hâla, dış ticaret politikası koruyucu dış ticaret politikası gibi algılanmaktadır. Liberal düşünceye sahip bir politika, dış ticarete daha kısıtlı bir hükümet politikası olarak nihayetinde tüketiciler için ithal edilen mallara daha yüksek fiyatlar ödemesine sebebiyet verirken, küresel ekonomiye açılmanın avantajlarından daha fazla yararlanma imkanı sunmaktadır.

Siyasi otorite çoğu zaman çeşitli faktörlerle belirli bir üretici grubunu desteklemek ya da teşvik etmek isterse bu grubun ilgili sektörlerine ait ithalat mallarına dönük gümrük vergi oranlarını artırır, aksi durumda ise yani gelir dağılımının bir sınıf aleyhine değişmesini isterse de ilgili sektörü korumayı bırakır. Hükümetlerin bu hareketlerinden sonra doğal olarak, ülke güvenliği, halk sağlığı, çevre kirlenmesini önleme, doğal kaynak rezervlerinin korunması vb. sebeplerle belirli malların ithal veya ihraç edilmesi ya da kısıtlanır ya da tamamen yasaklanır.

1.5. SİYASİ PARTİ KAVRAMI

Siyasi parti kavramı için ortak bir ifade anlayışı bulmak zordur. Yapılan tanımların birçoğu partilerin birbirlerinden örgütsel yapıları, güçlenme fonksiyonları ve yöntemleri açısından farklı olarak hareket ettiklerini anlatır. Ancak genel bir tanım söylemek gerekirse Siyasi partiler; devlet yönetimini devralmaya veya zaten yönetimdeyse bu yönetimi sürdürmeye çalışan siyasi topluluklar olarak halkın demokratik yollarla desteğini almak ve bu destek neticesinde de ülke iktidarını elde etmek için yarışan siyasal topluluklardır (Saruhan, 2003).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz legal yollardan destek sağlamanın dışında demokratik olmayan şekillerde de kamu desteği sağlamak için farklı yöntemler uygulanabilmektedir. Tam bu noktada kamunun desteğini sağlamak tek başına yeterli olamamakla beraber tanımdada belirttiğimiz gibi bu desteğin demokratik yollardan edinilmesi çok önemlidir.

Tunaya göre, siyasi partiler "düzenli bir seçim yoluyla programları yürütmek için özel bir program hazırlamalıdır " diye açıklayarak siyasi partilerin yöntemi üzerinde durmaktadır (Tunaya,1998: 354). Tunaya'ın aksine, Heyday ise siyasi parti tanımını yaparken bir amaç için düzenlenen insan topluluğuna vurgu yapar ve siyasi partilerin amacının iktidarı ele geçirmek olduğunu düşünsede bu amaca ulaşmanın seçim ya da başka yollarla olması ile ilgili bir ayırım yapmamıştır (TODAİE, 2002: 173-186).

Kışlalı, Kapani ve Teziç siyasi organizasyonu tanımlarken öncelikli olarak örgüt yapısını vurgular ve parlamentoda kurulan siyasi partileri örgütsel olarak birbirinden ayırır ve bu durumu siyasi organizasyonun ülke düzeyinde devamlılığı ve örgütlenmenin kriterleri açısından farklı kıldıklarını açıklar (Aykaç, 1991: 173-186). Bu farklılıklarla kendisini diğer siyasi kurumlardan ayıran ve bu konuda en büyük gayreti gösteren kimse onun iktidarı söz konusu olmakta ve buradaki belirleyici unsurun iktidar için gösterilen farklı gayretler olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş demokrasilerde iktidar özgür, adil ve eşit şartlarda seçimler sonucunda belirlenmektedir. Ancak totaliter ve otoriter ülkelerde saydığımız hususlardan behsedebilmek güçtür. Söz konusu ülkelerde iktidar çoğu zaman zorla ele geçirilir (Özbudun, 1979: 4). Sadece bir partinin faal olduğu sistemlerde demokrasinin varlığından ve işlevinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Birden fazla partinin olduğu ülkelerde kamuoyu ve farklılıkları temsil edilebilirken, tek parti farklılıkları ve toplumun özgür düşüncelerini temsil etmekten ziyade kendi görüşlerini ve düşüncelerini topluma empoze etme gayreti içerisinde olacaktır (Özbudun, 1979: 2).

Siyasi partilerde kuruluş, örgütlenme, faaliyet planlamaları ve bu faaliyetlerin yürütülmesi gibi temel oluşumlar kanuni düzenlemeler ile oluşturulmaktadır. Bu yasal düzenlemeler partiler için, üyelik , aday gösterme yöntemleri ve iç işleri seçimi bunun

yanısıra parti örgütlerinin oluşumu ve parti liderinin seçilmesi dahası partilerin finans elde etme yöntemlerini içerir.

1.5.1. Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları

Bugün, ülkenin her yerinde seçim kazanmak amacıyla kampanyalar düzenleyen siyasi partiler bu kampanyalar esnasında yüksek harcamalar gerçekleştirmektedir. Üyelik aidatlarının ve bağışların sürdürülemediği partilerde seçim kampanyalarının finansmanı ve seçim dönemlerinde günlük giderlerin karşılanabilmesi çok zordur. Bu nedenle partiler farklı kaynak arayışlarına yönelmektedir.

1970'lerde devlet yardımı yeni yeni yayılmaya başlamış buna ek olarak partilerin üyelik aidatları dışında gelir kaynakları özel sektör, sendikalar ve yüksek hacimli bağışçılar tarafından sağlanan mali yardımlarla finansman sorunu aşmaya çalışılmıştır (Aykaç, 1991: 81-122). Günümüzde partilerin gelir kaynakları geçmişe oranla daha da çeşitlilik kazanmıştır. Bunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilir (Gençkaya, 2003: 7):

- Tarafların kendilerine ait varlıklardan elde ettiği gelirler. İşletmelerden kar, kira geliri ve mevduat faizi,
- İşçiler ve işveren sendikaları gibi baskı gruplarının bağışları,
- Üye sayısını fazla olan ve kitlesel karaktere sahip partilerde üyelik aidatları,
- Parti bayrakları, rozetleri ve benzeri promosyon ürünlerinin satışı,
- Parti organizasyonları tarafından düzenlenen yapım ve konser faaliyetleri ile parti yayınlarından elde edilen gelirler,
- Birçok ülkede yasak olmasına rağmen, politikalarını desteklemek için yabancı devletlerin veya uluslararası kuruluşların mali yardımları,
- Birçok ülkede, kamudan sağlanan destek partilerin önemli gelir sağlayıcıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün siyasi partilerin gelir kaynaklarının sayısını ve türünü artırmanın yolları aranırken bunun yanı sıra siyasi ve ekonomik ilişkilerin karmaşıklığını ve bu konularda siyasi partilerin güvenilirliğiyle ilgili skandallara son vermek amacıyla çeşitli

reformların gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenlerle siyasetin finansmanı ile ilgili yasal düzenlemelerin üç temel hedefi vardır.

İlk olarak, siyasi partilerin, seçmenlerle bağlantı kurmalarını sağlamak için mali destek sunmak. Siyasi partilerin mali kaynaklarını geliştirmedeki öncelikli hedefi, kamuoyunun içerisine dahil olarak seçmenlerle iletişim kurmaktır. Bir ülkedeki söz konusu iletişimin sağlıklı ilerleyememesi, o ülke için rejimin bütünlüğüne zarar vermektedir (Özaslan, Dinçer ve Özgür, 2006).

İkinci olarak, parti gelirleri için üzerinde titiz çalışmalar oluşturmadığı için ihtiyaç halinde illegal yollardan ya da düzensiz gelir elde etme gayreti gösterebilmektedir. Bu durum partileri başarıya ulaşmak için farklı fikir ve çıkarların, amaçları altında birleştirerek, ekonomik açıdan güçlü bireylere ya da çıkar gruplarına bağımlı hale getirmektedir (Saib, 1304). Söz konusu bağımlılığı kırmak ve özgün hareket edebilmek amaçlanmalıdır.

Üçüncüsü, özel çıkar grupları ile ilgili olarak siyasi partilerin bağımsızlığı ve özerkliği sağlanarak bu gruplardan bağımsız hareket kabiliyeti edinmesini sağlamak.

Birçok grubun siyasi partilere yardım etme amaçlarının belirli çıkarlar için olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, siyasi partilerin özerkliğe ve bağımsızlığa sahip olması, kendi programında belirlendiği, tüm ulusun çıkarları ile bağışçıların çıkarları arasında dengeyi sağlayacak ve gerek ülke gerekse parti menfati üzerinde odaklanmasına olanak sağlayacaktır. Bu noktada akıllara gelen soru, bu ilkelerin uygulanıp uygulanmaması toplum için ne ifade etmektedir?

Batı demokrasilerinde bu sorunun cevabı partilere kamu desteği sağlamak, harcama ve gelirlere ise kısıtlama getirmektir. Siyasi partilere kamu desteği, partilerin özel çıkar gruplarının etkinliklerine karşı korur ve partilerin gelir kaynakları arasındaki eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olur. Böylece, kamu desteğinin yukarıda bahsetmiş olduğumuz üç hedefe ulaşmadaki etkinliği ortaya çıkar. Harcama ve gelirlere ilişkin sınırlamalar ve bunları kamuya açıklama yükümlülüğü, tarafların mali kaynaklarının kontrol edilebilmesi ve yukarıda belirttiğimiz amaçların denetlenebilmesinde başlıca etmendir. Ayrıca, mümkün olduğu derecede, tarafların herhangi bir para olmadan

sağlayabileceği belirli mal ve hizmetlerin satın alınmasını yasaklayarak veya kısıtlayarak bahsetmiş olduğumuz amaçlara ulaşması beklenebilir (TBMM TD, 1945 ' 1950).

Son olarak, siyasetin finansmanının her ülkenin kendi siyasi tarihine, demokrasi kültürüne ve siyasi kurumlara göre şekillendiği ve farklılaştırıldığı unutulmamalıdır. Yasal düzenlemeler dikkate alınarak Devletlerin (Uniter veya Federal), siyasi rejimi, hükümet sistemi, seçim sistemi ve diğer siyasi değişkenlerinin yapıları dikkate alınarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Genel olarak, siyasetin finansmanında en önemli unsur, ülkelerin benimsemiş oldukları seçim sisteminin tek (dar bölge) ya da (geniş bölge listesi) birden çok (geniş bölge listesi) sistemli olmasıyla ilgilidir.

Tek isimli seçim sisteminin uygulandığı ve adayların kişiliklerinin öne çıktığı ülkelerde, siyasetin finansmanı, seçim kampanyalarının finansmanı olarak daha fazla algılanır ve adaylar partilere oranla daha ön planda olurlar. Bu durumun neticesi olarak, politikanın finansmanında kampanya harcamalarının kısıtlanması, bağışların kamuoyunun bilgisine sunulması ve sınırlandırılması gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Öte yandan, çok uluslu seçim sisteminin uygulandığı ve adaylardan ziyade parti odaklı seçim yarışları olduğu ülkelerde, siyasetin finansmanı, seçim kampanyalarının finansmanını aşmakta ve seçim döneminden ziyade sağlanan finansman, partiler için seçim dönemlerinin çok dışına çıkmaktadır.

Genel olarak siyasetin finansmanı sorunu, devlet yardımı da dahil olmak üzere siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili çeşitli konular, geçmişten günümüze tartışılan ve kamuoyunda yer edinmiş hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.1.1. Devlet Yardımları

Demokratik anlayışların geçerli olduğu rejimlerde siyasi partilerin önemi ve işlevleri, partilere kamu desteğini zorunlu kılmıştır. Çünkü partilere sağlanan halk desteği de demokrasi ve dolayısıyla seçimler için fon olarak kabul görmektedir. Geçmiş dönemlerde (1960 ve 1970'ler) siyasi partilerin üye sayılarının ciddi manada düşüş yaşandığı devamında da söz konusu nedenden dolayı gönüllü işçilerin ve üyelik

aidatlarının azalmasıyla farklı yöntemler geliştirilmesi neticesinde radyo-televizyon gibi yeni kampanya araçları partiler için vazgeçilmez kamuoyu iletişim araçları olurken bu durum maliyetlerede yansımıştır (Gözübüyük, 2002: 83; Koçak, 2002: 124-127; Teziç, 2009: 333; Tikveş, Anayasa, 1982: 476) Böylece, ciddi manada ortaya çıkan finansman sıkıntısı, kamu desteğini kolay ve hızlı bir şekilde uygulamaya geçirmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Bugün, siyasi partilerin başlıca finansman kaynağı kamu olup bu durum daha çok demokratik ülkeler için olması gereken bir uygulama olarak gayet olağan karşılanmaktadır. 111 ülkede yapılan araştırma sonuçlarına göre söz konusu ülkelerin 65'i (yüzde 59'u) siyasi partiler için kamuoyu desteğinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Buna ek olarak 52 demokratik ülke üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre söz konusu ülkelerin 39'unda siyasi partiler için devlet yardımı uygulamasının olduğu görülmüştür (yüzde 75 oranında) (Kapani, 1983: 67). Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere günümüzde siyasi partilerin kamu finansmanı demokratik ülkeler için olağan uygulama olarak yerini almıştır.

Anglo-Sakson partilerin bulunduğu bölgelerdeki uygulama, seçim harcamalarını sınırlı tutarak seçimlerdeki rekabet koşullarını eşit düzeyde tutup fırsat eşitliğini korumayı amaçladığı için, devletin doğrudan yardımlarını çoğunlukla sıfıra indirir ya da sınırlı tutar. Kıta Avrupası uygulamalarında ise, partilerdeki yolsuzluk ve rüşvet gibi olumsuz davranışları önlemek için yaygın olarak devlet yardımında bulunma üzerine kuruludur. Latin Amerika, Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri de Batı Avrupa uygulamalarını benimsemektedir. Genel olarak, Batı demokrasilerinde kamu desteği uygulamaları gözününe alındığında, farklı birkaç uygulama olduğu göze çarpmaktadır (Elbir, 1949: 4):

- Seçim kampanyasının avantajlarından ve bunlardan düzenli olarak faydalanan partilerin Almanya, Fransa, Avusturya, İspanya ve Türkiye gibi bazı ülkelerde çifte finansman yöntemi ile hareket ettiği görülmektedir.

- Diğer bir model ise İskandinav modeli olarak adlandırılan, siyasi partilerin kendilerince sağlanan yardımlara sahip olduğu uygulamalardır, ancak seçim

kampanyalarına yönelik doğrudan yapılan herhangi bir yardım söz konusu değildir. Bu ülkeler için aslolan parti tarafı örgütlerine düzenli yardımdır. İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'nın yanı sıra Belçika da söz konusu uygulamaları benimsemiş ülkelerdir.

- “Dutch (Hollanda) istisnası” modelinde ise, taraflara sağlanan destek direkt olmayıp, parti tarafları üzerinden dolaylı olarak devlet yardımı sağlanır.
- Avustralya ve Kanada, doğrudan kamu desteğini alma şartları “sadece kampanya masrafları” karşılamaya yönelik olup, vergi ve medya desteği ile sınırlıdır.
- İngiltere, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda ve İsviçre de dahil olmak üzere “özel finans modeli” olarak bilinen sistemde, kamu desteği sınırlı ölçülerdedir ya da kamunun herhangi bir desteği bulunmamaktadır.

1.5.1.2. Yapılan Bağışlar

Gelirlerdeki azalmayla beraber artan harcamalar siyasi partilerin sürekli kaynak arayışına mecbur kaldığından bahsetmiştik (Koçak, 2002: 122). Bu mecburiyet partilere devlet kaynaklarında bozulmalara sebebiyet verebilecek uygulamalara neden olmaması için devletin kontrolünde bir yardımın uygulanmasını rasyonel hale getirmektedir (Scarrow, 2006: 624) Yolsuzluk dışında, kamu çalışanlarının siyasi partilerden etkilenerek toplum çıkarlarına zıt uygulamalara yönelme tehlikesi de bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Konseyi 2001 yılında 1516 sayılı önerge ile siyasi partilerin kaynaklara ulaşmadaki sıkıntılarını gözönünde bulundurarak onlara yardım edilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir.

Bunun yanısıra siyasi partilerin bağışçılara bağımlı olmamaları ve aralarındaki fırsat eşitliğinin gözetilmesi açısından devlet eliyle herhangi bir yardımın yapılmaması gerekliliğide savunulan bir diğer görüştür. Günümüzde birçok ülkedeki uygulamalarda parti kaynakları arasında yer alan bağışlar ve devlet yardımları sınırlı olarak gerçekleştirilmektedir (Türkoğlu, 2010; TÜİK, 2017).

Bağış miktarı sınırlamaları genellikle tek kaynaktan gelen bağışların ya da gelen bağış miktarının toplamının kısıtlanması şeklinde uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, gerçek kişilerin yaptığı yardımlarda da sınırlamalar olması bazılarınca eleştirilmektedir. Eleştirilenlerin bu konudaki düşüncesi gerçek kişilerce partilere yapılan bağışlar siyasi katılım örnekleridir ve söz konusu kısıtlama, kişilerin siyasi katılım hakkının engellenmesi anlamı taşımaktadır.

Bizdeki uygulamalarda gözönüne alındığında Siyasi Partiler Yasası'nın 66.maddesi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır : “..gerçek ve tüzel kişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla kıymette aynı veya nakdi bağışta bulunması (Ek ibare: 2/1/2003-4778/8 m d.) veya yayınları kullandırması yasaktır” ancak, sadece tür ve nakit yardım ve yayın kullanımı hakkı bulunmaktadır.

Uygulanan denetimler esnasında görülen işlemlerin piyasa fiyatları ile gerçekleşen fiyatları arasındaki farklarda bağış olarak kabul edilmektedir. Buna ek olarak, Siyasi Partiler Kanunu, bir işi dahi siyasi parti veya aday için bağış olarak kabul etmektedir.

Bu amaçla, bir siyasi partiye ekonomik ya da farklı bir şekilde yarar sağlamak amacıyla “kasıtlı bir eylem” (m.2) de bağış olarak kabul görmektedir. Ülkemizde gizli bağışlar ya da aynı tür üzerinden birden fazla ve miktarı aşan yardımlar ciddi bir sorundur.

Özellikle partilerin yerel örgütlerinde, söz konusu durum daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, partilerin bazı zamanlar araç yakıtlarını ücretsiz olarak kullanması ya da ücretinin başkalarının karşılanması (Balcı, 2003: 96- 103), partiye ait faturaların başkalarının ödenmesi gibi normalde yasak olan uygulamaların yapılmasına karşı ciddi bir yaptırım sistemi kurmak gerekmektedir.

Siyasi partilere yapılan bağışların miktarını sınırlamanın yanı sıra, tarafların bağış kaynaklarına ilişkin kısıtlamalarda bazı yerlerde uygulanmaktadır. Donör kaynaklarının kalitesi konusunda iki farklı uygulama vardır. Siyasi partilere mali yardım sağlamada yasaklanan veya kısıtlanan kişilerin veya grupların belirlenmesinde Almanya, ilk yaklaşım için örnek olarak gösterilebilmektedir. İkinci yaklaşım

İngiltere'de olduğu gibi, bağışların izin verilen kaynaklar için sınırlı bir temsilidir. İkinci yöntem yasakların katı uygulamaları yerine daha hafifletici olan başka bir yöntem olarak ifade edilebilir.

Ülkemizdeki uygulama gereği siyasi parti gelirleri, Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ile uygulama alanı bulmaktadır. Siyasi Partiler Kanununun 66. Madde si hem yasak getirilen hem de izin verilen bağışları açıklamıştır. Yine Siyasi Partiler Kanunu 66. Maddesinde: “Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden herhangi bir suretle aynı veya nakdi yardım ve bağış alamazlar.” Hükümünü koyarak bu konudaki sınırlamaları da açıkça belirtmiştir.

Devlet yönetimi içerisinde hizmet veya mal sağlayan tüzel kişiliklerden yapılan yardımlar ve devletin güdümündeki kamu kurum-kuruluşlarının ya da kamu otorilerinin kontrolü altındaki yapılardan alınan yardımlarının hepsi kayıt altına alınarak gerekli takibin yapılması gerekmektedir (Ayvazoğlu, 1998: 308-309).

Birçok ülkede, hükümet veya kamu idaresi kurumları tarafından kontrol edilen şirketlerin (oranlar ülkeden ülkeye değişir) siyasi partilere bağış yapmalarına izin verilmemektedir. Siyasi Partiler Yasası'nda bu durumla ilgili olarak düzenlemeler olsada bu durum sürekli gözardı edilmekte ve işleyişte de ciddi tartışmalar yaşanmasına neden olmaktadır.

Hukukumuzda, siyasi partilerin mali kontrolü beyan esas alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, kamu otoritelerince kontrol edilen tüzel kişilerin, herhangi bir siyasi partiye yardım etmesi ancak ve ancak tarafların sunacağı belgelerle tespit edilebilecektir (Başar, 2007: 267).

1.5.1.3. Mal Varlığı Gelirleri

Bir başka gelir kaynağı ise, partilerin malvarlığından elde edilen gelirlerdir. Siyasi partiler Yasası'na göre, partilerin varlığından elde edebileceği gelirler Gayrimenkul Kiralama ve Bono, hisse senedi ve faiz gelirleri olarak belirtilmektedir (Teziç ve Armağan, 1963)

SPK' ya göre, siyasi partilerin gelirleri amaçlarına uygun olmak zorundadır. "Siyasi partiler, ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler" (SPK 68.madde).

Anayasa Mahkemesi'nde taşınmaz mallardan elde edilen gelirlerin partilerin amacı içerisinde olup olmadığına karar vermiştir. Tarafların menkul kıymetlerinden elde edilen gelirler bu gruba girmektedir. Buna örnek olarak bankalardan elde edilen mevduat gelirlerini verilebilir. Faiz geliri de günümüzde partiler için önemli bir gelir kaynağıdır. Bu durum maddelerce belirtilmemiş olsada bu sonuca Anayasa Mahkemesi'nce yayınlanan partilerin mali denetim sonuçlarından ulaşabiliriz (Teziç, 1967).

1.6. SEÇİM VE EKONOMİK İSTİKRAR İLİŞKİSİ

Politik istikrarsızlık kavramı, üzerinde mutabık kalınan bir açıklamaya sahip değildir. Ancak bu konuda iki önemli kavram ön plana çıkmaktadır. Birincisinde mevcut anayasal sistemin zorla değişime uğraması, ikincisi ise anayasal düzen içinde olmakla birlikte, politik kutuplaşma, koalisyon hükümetleri, hükümetlerin değişim hızının yükselmesi gibi istikrarı sürekli olumsuz etkileyen gelişmeler. Politik istikrarsızlık konusunda önemli çalışmalar yapan Alesina ve Perotti (1996) politik istikrarsızlık nedenlerini iki şekilde açıklamışlardır (Yüzbaşıoğlu, 1995-1996:1-2)

- a- Sosyal huzursuzluk ve politik şiddet.
- b- Hükümet değişiklikleri (anayasal veya değil),

Birinci yöntemde politik huzursuzluğa sebep olan; protestolar, ayaklanmalar, darbeler ve devrimler politik istikrarsızlığın temel nedenleri olarak ele alınmaktadır. İkinci yöntemde, siyasi kurumlardaki değişimlerin neden olduğu iktidar değişiklikleri ölçü alınmaktadır. Birinci yöntemde incelenen iktidar değişikliğine sebep olabileceği düşünüldüğünde iktidar değişikliklerindeki bu iki tipi birbirinden ayırt etmek gerekmektedir.

Demokratik toplumlarda politik istikrarsızlık belirtileri şu şekildedir (Eren ve Bildirici, 1999: 32):

1. Parlamantonun kutuplaşması
2. Koalisyon hükümetleri
3. Seçmenlerin kararsızlığı
4. Seçimlerin idaresi ve zamanlaması
5. Hükümet değişikliklerinin sıklığı

Chen ve Feng iktidar değişikliklerinde, rejim değişikliğine neden olup olmamasına göre ikili bir ayırım yapmaktadırlar (Türk, 2006):

Birinci grupta, darbe, devrim gibi demokratik olmayan yöntemlerle zorla iktidar değişiklikleri yer alırken, ikinci grupta genel seçimler veya kabine değişikliği sonucu demokratik yöntemle oluşan değişiklikler kastedilmektedir. Söz konusu araştırmacılara göre, belirsizlik kaos ortamı yaratır ve ekonomik performansı olumsuz etkilerken; ikinci tip değişiklik, başlı başına olumsuzluk oluşturma olasılığı düşüktür. Bahsi geçen düşünce, belirli koşullarda anlamlı olabilir ancak, ideolojik olarak kutuplaşmış toplumlarda demokratik yollardan gerçekleşen iktidar değişiklikleri yaşansa dahi olumlu ya da olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Benzer şekilde, darbe gibi anayasal olmayan yollardan kaynaklanan politik rejim değişikliklerinde de ekonomi için her zaman olumsuz sonuçlar olmayabilir.

Bu nedenle, yatırımcılar ve girişimciler için, ekonomik politikaların ve teşviklerin öngörülebilirliği, yönetim konusundan daha önde gelmektedir. Ekonomide ciddi belirsizlik veya durağanlık varsa, yatırımcılar ve girişimciler yatırımlarını daha sağlam ve olumlu duymalara kadar bekletebilmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken, politik rejim değişikliklerinde genelde ekonomik rejiminde değişime uğramasıdır (Tuncer, 1996).

1.6.1. Seçim Ekonomisi Kavramı

Politikacılara güven duyanlar, alınan siyasi kararların daha çok toplumsal refahı olumlu manada etkileyecek kararlar olduğunu düşünürler. Bu düşünce 1970'li

yıllara kadar, ekonomik dalgalanmaların iyi niyetli politikacıların herhangi bir kasti olmadan neden olduğu düşüncesiyle kendine yer bulmuş olabilir. 1970'lerden sonra gelişen süreç ve yapılan araştırmalar, politikacıların üstünlüğünü ele geçirmek için kasıtlı olarak bu hareketleri kullandığını ortaya koymaktadır. İşte bu sebepten, siyasi ve ekonomik dalgalanmalara ilişkin çalışmalar, eskiye oranla daha önemli bir hal almıştır (İncioğlu, 1995).

Bu çalışmaları incelemek gerekirse, Downs'un öne sürdüğü oy maksimizasyonu modeli, kamu tercihleri literatüründe kamu harcamalarında aşırı genişlemesiyle ilgilidir. Yakın tarihlerde ön plana çıkan ekonomik dalgalanma teorisi ise fiyat, çıktı ve istihdam düzeyindeki dalgalanmaları inceleyerek bu bağlamda konuyu açıklamaya çalışır. Bu teorinin temellerine öncelikli olarak Kalecki'de rastlanmış olsada, Frey-Sceneider, Nordhaus ve Lindbeck çalışmalarıyla politik-ekonomik dalgalanmaları, daha da kurumsal çerçevede ele almışlardır. Nordhaus, Buchanan ve Tullock'un benimsediği düşünce, makroekonomik politikaları aracı kılarak oy oranlarını maksimum seviyeye çekmeye çalışan politikacıları, politik arenadaki işletmeciler diye niteler. Bu teorinin savundukları (Gürsel:1995),

i) hükümetler seçimleri kazanmanın, oy oranlarını maksimize edecek politikalardan geçtiğini düşünür,

ii) seçmenler, olası makroekonomik sonuçları değerlendirmede genel tercihlere sahiptirler. Bu tercihler, seçmenlerin oy verme eğilimlerini de belirlemektedir,

iii) hükümetler, işsizlik ve enflasyon gibi makroekonomik verileri seçimler için kullanır. Son varsayım, kısa dönem Phillips Eğrisi ile ilgilidir. Hükümetler yeniden seçilmek için, düşük işsizliği yüksek enflasyona tercih eder.

Seçimler sonuçlandığında, ekonomi gerileyerek yüksek işsizlik oranlarıyla karşılaşılacaktır. Tekrar eden seçimlerde bu model yine denenecek ve söz konusu dalgalanma sürekli devam edecektir (Guerra, 1995). Siyasi irade, talep yönlü politikalara ağırlık vererek, yani bu dönemde vergileri azaltarak ve/veya kamu harcamalarını artırarak, faiz oranlarının düşürerek seçim öncesi dönemde seçmene etki edecek genişletici politikaları hayata geçirir. Ancak, ekonomideki dengede politika

araçlarının herhangi ikisini düzeltmek isterken geri kalan araçlarda bozulmalar meydana geliyorsa bu durumda ekonominin hangisini kullanması gerekliliği daha da önemli bir hal alacaktır (Pasquino, 1995). Burada bahsedilen durum, halkın hükümet tarafından, genişletici ekonomik kararlarla sürekli kandırılabilceği ve bu durumu sürekli kullanabileceği üzerine odaklanmıştır. 1970’lerde ortaya çıkan rasyonel beklentiler teorisini benimseyen iktisatçılar, enflasyon ve işsizlik arasındaki bu ilişkiyi kendilerince duyarlı bir durum olarak değerlendirmemişlerdir. Aynı dönem iktisatçılarından Hibbs, farklı siyasi görüşlere sahip partilerin farklı ekonomi-politiği tercih ettiğini belirterek; “..muhafazakâr partilerin enflasyona, sosyalist partilerin ise, işsizliğe önem verirler” diye bu durumu ifade etmiştir. Bu süreçte, gerek değişen taraflar gerekse ekonomi politikaları nedeniyle ekonomide dalgalanma yaşanmasını mutlak anlamda değerlendirilmektedir. Hükümetler, halkın desteğini alabilmek amacıyla işsizlik oranını enflasyona oranla daha fazla azaltacak ve bu durumdan bireysel çıkarlar elde edeceği düşüncesi ile hareket edecektir. Buna bağlı olarak, rasyonel hamlelerle oyunu maksimum seviyelere çekme gayretinde olan hükümet, seçim döneminde, bir önceki dönemle kıyaslandığında işsizlik oranlarını azaltma gayreti içerisine girecektir. Elbetteki bu durum; enflasyon üzerindeki kontrolü azaltırken enflasyon oranlarının yükselmesinde zemin hazırlayacaktır. Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı, daha önce bahsettiğimiz şekilde enflasyon ve işsizlik arasındaki etkileşimi ortaya koyar ve bu etkileşim periyotlarının seçim tarihleri çevresinde daha da etkin olarak kullanılabilceği üzerine yoğunlaşır. Bu konuda Frey ve Schneider’in ortaya koyduğu analizler konuyu daha da açıklayıcı niteliktedir (Carcassonne, 1995). Bu teorisyenlere göre bu konuda üç önemli makroekonomik gösterge ön plana çıkmaktadır. Bunlar; reel harcanabilir gelirin büyüme oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranıdır. Frey ve Schneider yaptıkları ekonometrik çalışmalardan ortaya çıkan sonuçta; işsizlik oranındaki %1 puanlık artışın seçmenin mevcut hükümete verdiği destekte %6’lık bir azalma meydana getirdiği yönündedir .

1.6.2. Seçimlerin Ekonomik ve Toplumsal Yönelimi ile İlgili Teoriler

Demokrasinin temel nitelikleriyle ilgili olarak, Alfred De Grazia demokrasinin niteliklerini şu şekilde sıralamıştır.

Bunlar (Tuncay, 1996: 96-121);

- a. Halkın yaşantısını yükseltmek için yağun gayret,
- b. Yasallık ve siyasal kontrolün yayılması,
- c. Yüksek seviyede sosyal ve siyasal hareketlilik,
- d. Genel fikir ve eylem özgürlüğü,
- e. Siyasal önderleri gereğinde sert bir biçimde eleştirme olasılığı,
- f. Kişisel olarak hep daha iyiye yönelme,
- g. Otoritenin sağlanması amacıyla güç kullanmak yerine, eğitim ve gelir seviyesinin yükseltilmesi.

Buraya kadar olan bölüm siyasal demokrasinin alanıdır. İktisadi demokrasi ise; iktisadi karar sürecine tüm bireylerin katılabilmesi ve fırsat eşitliğine sahip olmasını ifade eder.

Siyasal demokrasi ile iktisadi demokrasi arasındaki farklar ise aşağıdaki gibidir (Sertel ve Kalaycıoğlu, 1995: 5-179):

a. İktisadi demokrasi, değişimlere açık bir bünyeye sahip olup engellemelere maruz kalmamaktadır. Siyasal demokrasinin bu açıdan biraz daha geri planda olduğunu belirtebiliriz.

b. İktisadi demokrasi de, sosyal düzende vuku bulan herhangi bir olay siyasal süreç olmasada hissedilebilir. Örneğin, “Batı demokrasilerinde işçi grevleri iktisadi güç üzerinde büyük bir güce sahipken, siyasal demokraside iktidar üzerindeki etkileri o kadar da büyük değildir.” Bununla birlikte, genel işçi grevleri politik gücü etkisi altına alabilir.

c. İktisadi demokrasiden etkilenen bölge, siyasal iktidarların aksine ülkeyle sınırlı kalmamaktadır. Devletlerdeki siyasal ve iktisadi politikaya göre, farklı derecelerde diğer dünya devletleri üzerinde etki sağlayabilirler. Mesela, A.B.D'nin bir çok uluslar arası şirketi (örn. McDonalds, Ford gibi) etki alanı kendi ülkesinin dışında, global bir sahada kullanılmaktadır. Bu şirketlerde meydana gelebilecek herhangi bir sıkıntı, etki ettiği saha dâhilinde tüm ülkeleri etkileme potansiyeline sahiptir.

Demokrasi ekonomik gelişimi olumlu yönde mi etkiler yoksa gelişmeye engel olucu bir etki mi yapar? Böyle bir soruya verilecek cevap basit değildir. Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki 19. yüzyıldan bu yana bu alanda çalışan teorisyenlerin üzerinde çalıştığı bir durumdur ancak; son zamanlarda ortaya çıkan demokrasi tepkileri bu sorunu üzerinde daha çok durulması gereken önemli bir konu haline getirmiştir (İnsel, 1991:18).

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde gerek siyaset bilimcileri gerekse iktisatçılar demokrasiyi iktisadi kalkınma ile ilişkili tali bir sorun olarak değerlendirmişlerdir. Bu dönemde hakim olan anlayış, demokrasiler iktisadi gelişmenin bir çıktısıdır. Lipset, 1959 yılında yapmış olduğu bir çalışmada; demokratik olgunluğun ancak belli bir ekonomik gelişim neticesinde ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. Yazara göre, demokrasi ancak belirli bir düzeye erişmiş toplumlarda istikrarlı bir hal alabilir. Göreceli olarak yoksul ülkeler sadece oligarşi veya diktatörlük yönetimlerine taliptir (İnsel, 1991:18).

1960'larda ve 1970'lerde demokrasi, "üçüncü dünya" ülkelerinin ana hedefi olarak görülmüyordu. Asli ihtiyaç gelişme / büyüme problemiydi ve demokrasi mantıksal olarak ekonomik kalkınmayı takip etmekteydi. 1980'lerde başlayan yeni tartışma, demokrasi, ekonomik kalkınmanın ana nedeni ve kolaylaştırıcısı mı yoksa tam tersimidir? sorusu olmuştur. Demokrasi bağımsız değişkene bağlı olarak düşünülürse, ekonomik gelişme bağımlı değişken olacaktır (Pakdemirli,1991).

Demokrasi ekonomik gelişme/büyüme için en olmazsa olmazdır. İfade ve örgütlenme özgürlüğü, çok partili seçimlerin varlığı ve insan haklarının korunması gibi demokratik değerler kurumsal çerçeve ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceği temel süreçlerdir. Demokrasi henüz gelişen ülkeler için fazladan bir talep olarak görülmemelidir. Tam tersine, demokrasi ekonomik gelişme için temel ilke olmalıdır. Çünkü demokrasi; hem politik ve sivil özgürlüklerle güçlü bağlara sahip, hem de sosyal ve ekonomik kalkınmada önemli ve katkısı olan bir kavramdır. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinin en demokratik ülkeler olması basit bir tesadüf diye nitelendirilemez (Tavares and Wacziarg, 2001: 1343).

Demokrasinin ilkeleri Şu Şekildedir:

- zgrlk,
- EŞitlik,
- HoŐgörü,
- Tahammül,
- oğulculuk,
- Kamuoyu,
- Temsil İlkesi,
- Hukukilik.

Demokrasinin büyümeyi etkilediği kanallar ise Şöyle sıralanabilir (Tavares and Wacziarg, 2001: 1343):

- Politik istikrarsızlık,
- YönetiŐim kalitesi,
- Kamu kesimi byklği,
- Beşeri sermaye düzeyi,
- Gelir eşitsizliği,
- Ticari açıklık,
- Fiziki sermaye düzeyi.

Demokrasi, bireylerin hak ve özgürlükleri üzerine yoęunlaŐtıęı için, demokratik toplumlarda bireysel özgürlükler daha serbest ve basit iselleŐtirilebilmektedir. Demokrasinin yaşanması, ekonomik bağımsızlığında elde edilmesinin sağlanmasına ortam hazırlayacaktır. Demokrasi ile ekonomik özgürlükler arasında matematiksel olarak ciddi bir bağ olduğu iddia edilmektedir. Bu bağ elbette tek taraflı değildir. Demokrasi, ekonomik zgrlği tetiklerken, ekonomik özgürlük de demokrasinin geliŐimine katkı sağlayacaktır (Akagündüz, 1991).

1.6.2.1. Kamu Tercih Teorisi

Kamu Tercih Teorisi 1950'li ve 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletlerin'de politik anlayıŐa karşı eleştirel bir yaklaşım olarak teoriler arasındaki

yerini almıştır. Söz konusu teori iki ana düşünce çerçevesinde ele alınmıştır. İlki; James Buchanan ve Gordon Tullock tarafında benimsenen “Virginia Okulu” iken diğeri Antony Downs ve George Stigler tarafından benimsenen “Chicago Okulu” dur. Teorinin merkezinde neo-klasik iktisatçıların ”Piyasa Başarısızlığı Teorisine” cevaben geliştirilen “Devletin Başarısızlığı” teorisi yer almaktadır. Kamu Tercih Teorisyenleri kamunun başarısızlığında Keynesçi iktisadi anlayışı benimsemiş teorisyenleri, bürokratları ve politikacıları bu teorinin merkezine koymuşlardır (Gök, 1996). Bunun nedeni ise Keynesçi iktisat anlayışının, devletin ekonomiye daha fazla müdahalesini istemesidir. Sektör içerisindeki bu müdahale zamanla etkisini daha da artırmaktadır (Cotteret ve Emeri, 1991). Keynesyen iktisadi politikaları eleştiren kamu tercihi teorisyenleri, genel anlamıyla kendi teorilerini; piyasa dışı karar alma mekanizmasının ekonomik analizi veya sade anlatımıyla iktisadi politika bilimi için varılması şeklinde açıklamışlardır (Harrop ve Miller, 1987).

1.6.2.2. Politik Konjunktür Dalgalanmaları Teorisi

Politik Konjunktür Dalgalanmaları teorisine göre, politikacılar seçimlerde avantaj elde edebilmek için fırsatçı politikalar izlerler. Bu sebeple seçim dönemlerinden önce, ekonomide hızlı büyüme ve düşük işsizlik oranlarını yakalayabilmek amacıyla talepte artış sağlayabilecek politikaları takip ederler. Daha sonrasında ise, genişlemeci hamlelerle oluşmuş olan enflasyonist baskıların çözümü için gereken politikalar üzerinde dururlar. Seçim dönemlerinde politikacıların kullandıkları bu fırsata dönük politikalar, her seçim döneminde tekrarlanmakta ve dönemsel kırılmalara sebep olmaktadır. Politik Konjunktürel Dalgalanmaları kavramını Nordhaus bilime kazandırmıştır. Nordhaus düşünce temelinde oy oranlarını maksimum seviyelere çekmek amacıyla siyasiler seçimlerden önce ekonomiyi canlandırıcı genişlemeci politikalar, seçimlerden sonra ise genişlemeci politikanın sonucunda ortaya çıkan etkileri gidermek amacıyla daraltıcı politikalar uygularlar. Politik Konjunktür Dalgalanmalarını açıklamak amacıyla yapılan çalışmalar genel anlamda iki yaklaşım üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi kendi içerisinde de iki farklı yaklaşım olarak ele alınan ve ilk defa Nordhaus tarafından geliştirilen fırsatçı model, diğeri ise Hibbs yorumlamasıyla geliştirilen ve anlam kazanan partizan modeldir. Bu iki modelde “geleneksel yaklaşım” modelleri olarak kabul edilir (Hibbs, 1977). Fırsatçı model

siyasilerin herhangi bir partizan amacı olmadığını tek amacının seçimi kazanmak ve bunun içinde her türlü manipülasyonu yapabilecek anlayışta olduğunu açıklar. Partizan model ise, politikacıları daha çok partizanca hareket ederek kendi politik ideolojilerinin galip çıkması için mücadele edecekleri anlayışı üzerinedir. İkincisi ise 1980'lerde gündeme gelen "rasyonel beklentiler teorisi" olarak tanımlanan "modern yaklaşım" teorisidir. Bu teori rasyonel beklenti çerçevesinde ele alınarak ciddi eleştirilere uğrasada, aynı konu üzerinde gerçekleştirilen ampirik çalışmalarla geçerli olabilme durumu üzerinde de olumlu görüşler ortaya çıkmıştır. Söz konusu modern teoriye göre, politik konjonktür dalgalanması, özellikle siyasi yönetim ile halk arasındaki bilgi eksikliği nedeniyle, siyasi yönetimi elinde bulunduranlarca, fırsatçı veya partizan davranışlar sergileme usulü ile devam ettirilecektir.

1.6.2.3. Seçim Çevrimleri Teorisi

Seçim çevrimleri ile ilgili olarak ilk ciddi çalışmalara yoğunlaşan Nordhaus, bu konuyu Geleneksel Seçim Çevrimleri Modeli çevresinde değerlendirmiştir. Nordhaus bu çalışmasının özünü, seçmenlerin oy tercihlerini kullanırken adaptif yapıda olduklarını ve ekonominin işleyişi ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını açıklamak üzerine oluşturmuştur. Bu düşünce temelinde seçim dönemlerinde ekonomik istikrar ve büyüme anlamında olumlu performans sergileyen siyasi irade seçmenin olumlu görüşünü alarak hem yeniden seçilirken hemde oylarını dahada yükseltme olasılığını elde etmektedir. Oportünist model, rasyonel beklentiler teorisinin ortaya çıkışı ve sonrasında da yayılmasıyla beraber, 1980'lerin ortalarına kadar Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini (1986), tarafından rasyonel beklentiler göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu Rasyonel modelin, iktidarın oy maksimizasyonu için oportünist davranışları bağlamında, Geleneksel Oportünist modeli ile ortak yönleri bulunsada, seçmen beklentisinin rasyonel olması nedeniyle bu teoriden ayrılmaktadır.

Rasyonel Fırsatçı modelde, seçmen gelecek öngörüsünde bulunarak seçim dönemlerindeki genişleyici politikaların etkisi kullanılarak genel anlamıyla oy konusunda ikna edilemezler. Bu bakış açısı iktidar tarafından kullanılan değişkenlerin bu süreçte bu durumu kullanabilme kabiliyetlerini ciddi manada kısıtlamaktadır.

Rasyonel teoride, mevcut yönetim fırsatçı yaklaşım sergileyerek veyahut iktidar edebilme yeteneğini korumak için tekrar seçilme durumunu "yeterlilik" algısı, iktidar ve seçmen arasında oluşan eksik veya yanlış bilgi baz alarak açıklar. Seçmenin yanlış ya da eksik bilgiyi anlayabilmesi özellikle iktidarında etkisiyle zaman alacaktır ki bu durumda seçmen tepkisini bir sonraki seçim döneminde gösterebilecektir. Ancak bu dönem içerisinde de seçmenin asıl ilgileneceği veri aynı dönemin ekonomik çıktıları olacaktır (Kalaycıoğlu, 2005: 174-82). Örneğin, seçim yaklaşırken hükümet, para arzında beklenmeyen bir artış ile ekonomiyi canlandırarak, yeniden seçimin siyasi niyeti de dahil olmak üzere hedef fonksiyonunu en üst düzeye çıkarmaktadır. Beklentiler rasyonel olmakla birlikte, para politikası ve bu durumun gözlem altında tutulabilmesi seçmenler açısından belirsizdir; ancak seçmenler, para politikasındaki bu değişimin asıl sebebini hemen anlayamaz, fakat zamanla aşamalı olarak anlaşılacaktır (Meray, 1970-1973). Bu sebepten dolayı, siyasetçiler, seçim dönemlerinde halkta yetkin bir imaj bırakma amacıyla fırsatçı davranışlarda bulunurlar. Şu hususuda ifade etmek gerekirse rasyonel beklenti temelli Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimlerince öne çıkarılan görüşler, adaptif temelli bir düşünce olan Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimlerinin ifade ettiği görüşlere oranla daha dar boyutta ve daha düzensiz olarak dikkat çekmektedir (Okday, 1986).

1.6.3. Seçim Ekonomisini Oluşturan Siyasal Aktörler ve Davranış Eğilimleri

Siyasal karar alma teorisinde, toplumsal ihtiyaçların giderilmesi amacıyla gerek duyulan kaynak tahsisinde, toplumu oluşturanların ortak kararları geçerli olmaktadır. Bunun neticesinde de toplumsal ihtiyacın giderilmesi için son derece önemli olan kaynak tahsisinin payı daha doğru olarak anlaşılacaktır. Kamusal mal ve hizmetlerin birbirinden ayrılmadan beraber ele alınması sebebiyle oluşturulan geniş mütabakatında önemi ortaya çıkmıştır. Kollektif kararlara katılacak olanlar ile yine kamusal mal ve hizmetlerden istifade edecek olanlar sayıca birbirine eşittir. Fayda ve maliyetleri toplumun bütününe kapsayan mal ve hizmetlerle ilgili olan uygulamalar, ekonomik anlamda, tüm nüfusun karar verme sürecine dahil olmasına imkan vermemesi nedeniyle sınırları daha önce belirlenmiş kriterlerle belli olan kişiler tarafından ortaya konur. Gerçekten toplum içerisinde yer alan tüm kişiler için seçim modeli oluşturup bu şekilde karar verebilmek mümkün değildir. Bunun yanında, yaş ve milliyet gibi eleyici unsurlar

kullanılarak, gerek kollektif kararların alınması için katılım kriteri gerekse bu katılımın sonucunda ortaya çıkacak temsilcileri için belirli kriterler kullanılmaktadır. Bu genel kararlara katılacak olanlar için özellikle, siyasal karar alma sürecinin önemi devletin ekonomiye giderek daha fazla müdahalede bulunması veya milli gelirin önemli bir kısmını bu alana ayırması bu durumu daha hassas kılmıştır. Bununla beraber, bireysel tercihlerin siyasal tercih dönemlerinde en fazla gözönünde bulundurulması gerektiği görüşü de ciddi bir teoridir. Nitekim, demokrasi ile devam eden sürecin aktif bir şekilde hareket alanı bulması için, kişisel tercihlerin siyasal süreç tarafından eksiksiz temsil edilmesi gerekmektedir. Politik karar verme, ilk kez ve son yüzyılda İtalyan ekonomistler tarafından sistematik olarak ele alınmıştır. Modern kamu ekonomisi disiplininin temellerini atan bu ekonomistler, ilk kez kişisel tercihlerin toplu karar verme sürecinde dikkate alınmasına değindiler. İtalyan okuluna ait bu düşünceler şimdi hangi malların üretileceğini ve fiyatın miktarını ortaya çıkaran olacağını tercihleri formüllere dönüştürülmüştür. Ekonomide hangi malların ne miktarda ve hangi fiyatta üretildiğine karar veren faktörü savunan bu görüş, tüketici egemenliği adıyla savunulmaktadır (Albertall, 1892). Vergileri ödeyen insanların fedakârlıklarının toplamı ile siyasal karar alma toplumunun toplam menfaatinin eşit olması gereklidir (Kayasoy, 1946).

Siyasi partiler, siyasal karar alma süreçlerinde kamu mal ve hizmetlerine olan talebin tespitinde çok önemli bir role sahiptirler. Özellikle çok parti ile temsilin uygulandığı yerlerde seçmen=tüketici kamu mal ve hizmetlerine olan tercihlerini doğrudan belirtememektedirler. Bireysel tercihler, tarafların kendilerini ilan ettiği parti programlarına uygun olarak belirli bir süre için bir siyasal parti seçerek açıklanmaktadır. Siyasal partiler ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek ve iktidarı elde edebilmek amacıyla sürekli rakip partilerle rekabet halinde olurlar. Bu nedenle, liderlerinin ve savundukları düşüncelerin çeşitli reklam ve propaganda araçları ile seçmene ulaşması için gayret gösterirler. Ancak, partilerin yönetimde söz sahibi olabilmeleri de buldukları ülkelerin sosyo-ekonomik yapı ya da anlayışlarına göre farklı olabilmektedir. Sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş ülkelerde, farklı biçimlerde yönetim ele geçirilmektedir. Partiler arasında rekabet bulunmayan bu durumlar, askeri darbe, iç savaş veya gerilla eylemleri olarak açıklanabilir. Siyasal partilerin önemli işlevlerinden biri, siyasal karar alma sürecinin basitleştirilmesi ve istikrara

kavuşturulması özelliğiyle ilgilidir. Ancak, parti müsabakalarının negatif olduğu durumlarda, siyasi partiler yıkıcı rol oynayabilir. Bu nedenle, tüketici veya seçmen tercihlerinin neticelenmesinde ciddi farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilirler (Okay, 1999: 492-493). Siyasi partiler, hükümet ve halk arasında bağlantı kurmak zorundadırlar. Başka bir deyişle, seçmenlerin çeşitli propaganda ve örgütlü organizasyonlar ile parti programlarıyla ilgili bilgi sahibi olunmasını sağlıyor. Partiler ile seçmen arasında oluşan bu durum, sendikalar, ticaret odaları ve kültürel ve sosyal organizasyonlarca sağlanabilir. Bununla beraber, toplu yürüyüşler, parti üniforma ve bayraklarının kullanılması seçmen-parti bağlamında bir uzlaşma ve bütünleşme olduğunu ifade etmektedir. Parti organizasyonlarının zayıf olduğu ya da ciddi yapılara bürünemediği yerlerde adaylar, daha çok mevcut yönetimdeki ailelerin akrabalarından, askeri veya dini ortamdan gelmektedirler. Partiler, tarafların siyasi davranışlarıyla açıkça temsil edilmemiş olsalar dahi, belirli bir düşünceyi benimserler veya toplumun refahı için bazı değerleri gözetirler. Partilerin içselleştirdikleri bu düşünceler genel olarak diğer partilerle karşıtlık içersede bu durum her zaman geçerli olmayabilir. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse ABD'deki iki önemli siyasi parti, uzun süredir devam eden ideolojiyi savunuyor. Öte yandan, Avrupa'daki durumda sosyal demokrat partiler arasında yönetim elde etme açısından birkaç hususta farklılık bulunmaktadır. Birçok sistemde politikacıların gücü, düşünce ve gerçekleştirmek istedikleri amaçları, bilinmektedir. Siyasetçilerin karar alma sürecinin neresinde yer aldığını anlamak için şu hususların üzerinde durmak gereklidir: “i - Politikacıların siyasal karar alma sürecinde rollerinin ne olduğu, ii - Politikacıların diğer siyasal aktörlerle nasıl bir işbirliği yaptığı, iii-Onların kamu organizasyonu niteliği taşıyan kurumlarla nasıl bir ilişki içinde olduğu.” Ancak bu durum farklı yönetimlerde farklı biçimleriyle ortaya çıkabilmektedir.

1.6.3.1. Seçmen Davranışları

Karar alma sürecinin bir diğer aktörü ise seçmenlerdir. Seçim süreci boyunca seçmenin yönetimi belirlemede oynadığı rol iyi tespit edilmelidir. Seçmenin direkt olarak seçimlerin merkezinde olması, karar alma sürecinin aktörlerinin politikalarına yakın ya da aynı düşünce ile süreçte yer alması, siyasal aktörlerin ne yapacağı sorusunu akla getirmektedir (Özbek, 1999: 112). Merkezi hükümet ve demokratik rejim

arasındaki en belirgin ayrım, özde uygulanan demokraside vatandaşların gerçek seçimlerle siyasal yönetim karar vermesidir. Siyasal uzmanlar gerçek seçimlerde en önemli unsurun politikalar üzerinde vatandaşları etkilemek olduğunu ifade eder. Bunun nedeni vatandaşların kendi yöneticilerini seçmesi bir dereceye kadar onlara fayda sağlaması ve tercihi sonrasında gelecek için kendilerine sunulacak kamu mal ve hizmetlerine yönelik siyasal erkin belirtmiş olduğu programlarının uygulanması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı seçimlerin yapılmasındaki amaç seçmenin karar alma sürecinde istediği ahlaki kuralları göz önüne alarak kendilerince uygun politikaları tercih etmesidir. Seçmenler için aslolan seçilenlerin iyi adam olup olmadığıdır (Özbek, 2002:126). Seçmenlerin çoğunluğu özellikle modern teknik bilimlerle ilgilenmemektedirler. Bunun yanında, seçmenlerin seçimlere katılarak aktif rol almasını sağlamak önem arz etmektedir. Söz konusu durumlar, doğrudan seçim politikaları yoluyla geniş bir seçim yelpazesine katılmak üzere adayların seçiminde sürekli karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle vatandaşların seçimlerin politik karar alma sürecinde ne derece etkin olacağı tartışma konusu olabilir. Seçmen seçilen politikacıların politika yapma biçimini hoş karşılar. Seçmenler bazı durumlarda da seçimlere katılmak istemezler. Bu nedenle, bazen vatandaşlar, seçimlerde aktif bir pozisyon almanın kendilerine hiçbir menfaat getirmeyeceğini ya da seçilmiş temsilcilerin ve hükümetlerin kendi görüşlerinden dışarı çıkmayacağını ve bu yönde bir politika belirleyeceğini sadece kendi görüşleri doğrultusunda politikalar üreteceklerini düşünürler (Conrad, 1991:174). Vatandaşlara uygulanacak politikalar hakkında genel bir bilgi verilmesi ve vatandaşların bilgilenmiş bir şekilde seçim sürecinde yer alması kişisel özgürlükleri ve demokrasiyi daha güçlü kılacaktır. Böylelikle seçim sürecinin daha katılımcı ve hareketli olması sağlanabilir. Ancak, vatandaşları seçime katılma konusunda sürekli bazı siyasi konular üzerine baskı oluşması, genellikle seçime katılım oranlarını düşürmektedir (Özdemir, 2004:289).

“Seçmen davranışı” konusu adından da anlaşıldığı gibi davranışçı yaklaşımdan beslenmiş olmaktadır. Bu yaklaşımın içerisinde Gülmen (1979), seçmen davranışı konusuna “temelde psikolojik, kültürel ve sosyolojik olmak üzere üç yaklaşım türü” bulunduğunu dile getirmiştir. “Geleneksel noktada ise bu yaklaşımlar; Columbia ekolü olarak bilinen ‘Sosyolojik yaklaşım’, Michigan ekolü olarak bilinen ‘Sosyo-psikolojik

yaklaşım' ve Rasyonel seçim ekolü olarak bilinen 'Ekonomik yaklaşım' etrafında toplanmış olmaktadır (Karakaş Özbayrak, 2011:66).

Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

"Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışının toplumun, toplumsal bölünmesi ile belirlendiğini iddia etmektedir" (Yıldırım, 1997:33). Bu yaklaşımda, seçmen davranışlarını anlamada bireylerin gruplarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekliliği üzerinde duruluyor. Bu doğrultuda birey oy verme davranışında grup normlarına ters düşmek istememiş olacaktır. Sosyolojik yaklaşım, bu temel hipotez ile oylama davranışına cevap verir (Boas, 1891).

Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

Seçmenlerin karar alma modellerinden biri psikolojik perspektif ile ilgilidir. Sosyopsikolojik yaklaşım, 1950'lere yönelik saha araştırmaları yaygınlığı ve bunun sonucunda bireysel seviyelerde elde edilen verilerin artması ile üzerinde daha çok araştırmaya başlanan bir konu olmuştur (Akgün 2002: 26). Siyasi partiye olan yakın duruşun oy oranlarına etki etme düşüncesini savunduğunu için basit bir model olduğu söylenebilir (Yıldırım, 1997:15-22). Model, ilk defa Campbell ve arkadaşları tarafından 1960 yılında yayınladıkları "Amerikan Seçmeni" (The American Voter) (Campbell vd., 1960) adlı eserlerinde incelenmiştir. Bu eserde genel anlamıyla Amerikan vatandaşlarının siyasal kimlik belirlemede ön planda tuttıkları değerlerin partizanlık olduğu, Amerikalıların siyasal kimliklerinin temelinde partizanlığın bulunduğunu iddia ederler. Bu partizanlık doğal olarak partiye özdeşleşmeyi beraberinde getirmiştir. Söz konusu modelde herhangi bir partiye karşı hissi bağımlılık duygusu vardır. Seçmenin taraf olduğu bir parti vardır. Bu taraf tutma sanki bir spor takımı tutma gibi düşünülebilir. Seçmenin parti ile özdeşleşmesi için belli bir parti ile yasal bağ olmasına gerek yoktur (Aytekin, 2006: 25).

Yine aynı şekilde bu modelde, birey genel anlamıyla bir partiye psikolojik taahhüt hissiyatı içerisinde yer alır. Öte yandan, bu model; adaylar, konular, grup etkileri; psikolojik güçleri modelinin üzerinde uygulama alanı bulur. Bu modelde tutumlar temel bir role sahiptir. Bundan dolayıdır ki bu tutumların yoğunluğu kimi

seçmenin neden oy kullandığını bazılarının ise neden kullanmadığını ifade etmeye çalışır. Seçmenin seçimlerde tutumunun belirlenmesi, seçmenin kendi hissiyatıyla uyumlu bir partiye neden oy verdiğinin cevabı niteliğindedir. Partizan yönü ve tutumların yoğunluğu, her bir seçmenin rakip adaylar arasında seçim yapmasının nedenini ifade eder. Burada bahsedilen asıl görüş, seçmenlerin partizan tercihlerinin psikolojik güçlerin bir alanını içine alan unsurların yön ve gücüne bağlı olduğunu ispatlamaya yöneliktir. Buradaki düşüncenin, hissiyatın ve aynı derecede iradenin boyutu, birçok seçmenin davranışını hesaba katmakta büyük bir öneme sahiptir (Yıldırım, 1997:32).

Ekonomik Yaklaşım (Rasyonel Seçim Ekolü)

Kilit noktasına ekonomik değişkenleri alarak karar verme üzerinde kurulu model “ekonomik oy verme modeli” olarak ifade edilebilir. Özellikle seçmen-parti çıkar ilişkisi ve bu durumundan etkilenmeleri üzerinde duran bu teoride seçmen hemen hemen her seçimde kendi çıkarını maksimize edebilmek için uygun gördüğü partiyi tercih etmektedirler (Aytekin, 2006:29).

Bu durumda, seçmenin nihai hedefi “maddi çıkar” olarak tanımlanır ve kendince sağlayabileceği en yüksek faydayı elde edebilmeyi hedeflediği iddia edilir. Bu düşünceye sahip teorisyenlerce, seçmen belirli bir amaca sahiptir ve oynadığı partinin hedefine ulaşması yetersizse, seçmen oyunu değiştirmede çok tereddüt etmeyebilir (Karatay, 2007:119-120). Yine aynı şekilde, büyüme ve özellikle daha istikrarlı seviyelerde seyreden enflasyon oranları, seçmenlerce oy verirken kendilerince öncelikli düşündükleri etkenlerdir. Mevcut hükümete destek eksikliği, ekonomideki büyümenin enflasyona neden olmadan sürdürülüp sürdürülmeyeceğiyle ilgilidir. Enflasyonist eğilimleri tetikleyen teşviklerdeki artış, muhalefetin elindeki verileri daha da çoğaltacak ve kullanmalarına imkan sağlayacaklardır. Seçmen için en nihayetinde şu söylenebilir ki, iktidarda bulunan partinin başarılı olup olmadığını enflasyon oranlarındaki istikrar ya da kabul edilebilir performans konusunda başarısı ya da başarısızlığı belirleyecektir (Özbek, 2002:218). Bu anlamda, ekonomik seçim modelinin başlıca belirleyicisi seçmenlerin tercihini hükümetin ekonomik kalkınma ve değişim yönündeki başarısının belirleyeceğidir. Vatandaşlar tercihlerini, kendi menfaatine daha çok katkı sağlayacağı parti olarak düşündüğü partilerden yana kullanırlar. Genel kabule

göre ekonomik kaynaklı motivasyonlar oy tercihi üzerinde etkilidir. Söz konusu modelin fayda ve amaç tanımını sadece maddi çıkar olarak belirlemesi ve ekonomik etkenlerin dışındaki olabilecek etkileri ve politikada önemli olan sembolik değerleri göz önünde bulundurmaması modelin eksikliği olarak eleştirilmektedir.

1.6.3.2. Politikacıların Davranışları

Politikacılar, seçilmiş yetkili görevlilerdir. Seçmen tarafından seçilerek görev alırlar. Ekonomik faktörlerin kendi çıkarlarını (fayda ve/veya karlarını) maksimize etme isteği politik piyasa içinde geçerli bir kuraldır. Politikacıların amacı, yeniden seçilmek ve seçmen desteğinin devamlılığını sağlamaktır. Seçmen ise kendi çıkarı doğrultusunda tercihini belirler. Seçmenler, ne muhalefettir, ne destekleyicidir. Seçmen için realite ön plandadır (Yıldırım, 1997:29).

1.6.3.3. Bürokratların Davranışları

Bürokratları, devlet dairelerinde çeşitli düzeylerde çalışan kişiler olarak açıklayabiliriz. Bürokratların davranışının açıklanmasında W. Niskanen'in yeri çok önemlidir. Buna göre bürokratların amacı çalıştıkları kurumun bütçesini en üst düzeye çıkarmaktır. Çünkü bürokratlara göre, kurumun bütçesi ne kadar fazla ise, prestijinde o derece fazla olacağı düşüncesi hakimdir (Özbek, 2002:224).

1.6.3.4 Baskı ve Çıkar Grupları

Baskı gruplarının varlığı bugün dünyanın her yerinde kabul görmektedir. Bu gruplar, dünyanın birçok ülkesinde politik katılım ve siyasi karar alma süreçlerini ciddi manada etkiler. Buna karşın, siyasi partilerin aksine, baskı grupları anayasalar tarafından belirtilmez. Baskı grupları birer sosyal kontrol organı gibi hareket etmektedir. Bu gruplar özellikle sanayi sonrası toplumun yapısal dönüşümü ile kurumsallaştı. Yine aynı şekilde bugünde devlet faaliyetlerinin hemen hemen her vatandaşın hayatlarını farklı şekillerde etkilemesi ve siyasi partilerin her grubun sorunlarıyla ilgilenememesi, daha küçük menfaatleri temsil eden ve siyasi süreci etkileyen bu organizasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yıldırım, 1996:8).

Bu organizasyonların hedefi, kısaca, siyasal iktidarı etkileyerek çıkar sağlama üzerinedir. Bu hedefi gerçekleştirirken yani kendi çıkarları için faaliyet gösterirken bir yandan da bilerek ya da bilmeyerek toplumsal çıkarların iktidara iletilmesine yardımcı olacaktır. Bunu gerçekleştirirken aslında bir yandan da iktidarın karar sürecinde toplumsal katılımı da sağlanacaktır.

Çıkar grupları, hükümetin politika veya faaliyetlerini etkilemeyi amaçlayan, ortak maddi veya manevi çıkarlar etrafında birleşmiş ve bu çıkarlar çerçevesinde iyi bir şekilde örgütlenmiş yapılardır. Bu çıkarlar etrafında, yönetimi direk ele almak yerine dışardan bir etki kullanmak siyasi partiler ile bu çıkar grupları arasındaki en belirgin farktır (Okay, 1999: 492-493).

İKİNCİ BÖLÜM

BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN SEÇİM VE EKONOMİK İSTİKRAR İLİŞKİSİ UYGULAMALARI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE EKONOMİK VERİLER VE SEÇİM İLİŞKİSİ

2.1.1. 2000'li Yılların Başında İtalya'da Zayıf Ekonomik Refomlar Üzerinden Siyasal Süreç

İtalya'da Mecliste 630 koltuk bulunmakla beraber Senato'da da 315 koltuk bulunmaktadır. Bu koltukların %75'i çoğunluk oy sistemi ile belirlenirken, kalan %25, görelî temsil sistemine göre belirlenmektedir. Çoğunluk sisteminde, tek kotalı dar bölgede en çok oy, seçimi kazanmış sayılmaktadır. Görelî temsil parti listesi veya aday grup tarafından alınan oy sayısına göre belirlenmektedir (MFA-4).

Kısa meclis yapısı bilgilerinden sonra ekonomik verilere bakmak gerekirse 90'lı yıllarda GSYİH'nın %6.6'sı olan faiz dışı fazlası olan İtalya, 2000'li yılların ortalarında yeni değerlendirmelere tabi olmaktadır. IMF'ye göre, 2000'li yıllarda İtalya'nın zayıflıkları, ihracat talebinin büyümeye neden olan yapısal değişimiyle bağlantılıdır; İtalya genel olarak Çin malı ile rekabet konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Arz-taraf zayıflıkları da 1990'larda mali konsolidasyon yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Çalışanların üzerinde bulunan vergi yükü, maliyet artışından dolayı yatırımları negatif yönde değiştirirken, ikame etkisi meydana getirerek iş gücü arzında da bozulmaya neden olmuştur. Buna ek olarak kamu yatırımlarındaki düşüş altyapı eksikliklerindeki ortaya çıkarmıştır (Bundeswahlleiter, 2016).

İş gücü piyasasındaki bozulmalar, ücret artışlarına ilişkin yanlış kararların alınması hem enflasyon hem de maliyet artışına neden olmuştur. Vergi affı ve

özelleştirme gibi tek taraflı önlemlerle uygulanan yanlış kararların sonucunda toplam talebin yüksek oranlarda bastırılmasına sebep oldu. Bunun neticesinde, İtalya'da 2004 yılında yeni bir mali konsolidasyon programı hayata geçirilmiştir. 2004 yılında konsolidasyon tutarı %1.30'u dolaylarındadır (harcama kesintileri %0.63, vergi artışı %0.67). Konsolidasyon vergilendirilebilmiş ve 2005 yılı oranı %1, 00'olmuştur (harcama kesintileri %0,60 vergi artışı %0, 40). Konsolidasyon harcamalara (döngüler, vb.) dayanmaktadır. 2004- 2011 yıllarında mali konsolidasyon uygulamasına başlayan ülke, her yıl tedbirlerini sıkılaştırmaya çalıştı. Ancak, bu dönemde uygulanan mali önlemler geçici ve genel nitelik açısından bir defalık tedbirler olup, kapsamlı reformlar halini alamamıştır.

2006 ve 2007 yıllarında revize edilen maliye politikası, döngüsel toparlanma nedeniyle GSYİH'nın %3,4'üne ulaşmıştır. 2006 ve 2007'deki düzenlemeler vergiye tabi tutulmuştur. Çünkü 1998 ve 2007 yılları arasındaki dengede bozulmanın üçte ikisinden fazlası, birincil harcamaların artmasından kaynaklanmıştır. Bu on yıllık birincil harcamalardaki hızlı artış, harcama dinamiklerini bastırmak için Alman deneyiminin tam tersine bu bozulma arkasında üç ana nedeni barındırmaktadır. a- Harcamalar üzerinde ciddi kontrol eksikliği ve bu duruma kurumsal yaklaşım zayıflığı, b-hükümetin makroekonomik tahminlerinin olduğundan çok daha iyimser bir tabloda ele alınması, c-büyüme oranlarındaki tahminin normalinden çok yüksek değerlerde ele alınması. Bu on yılda iş gücü piyasasının olumlu performansı, orta ücret artışlarından kaynaklanan kurumsal çerçevede önemli değişiklikleride beraberinde getirmiştir.

Hükümetin aldığı önlemler iş gücü piyasasındaki esneklik oranlarını yükseltmiştir, ancak bütüncül manada iş gücü piyasası dönüşümünün bir etkeni haline gelememiştir (Fehndrick, Zicht ve Cantow, 2013). 2007 yılında IMF söz konusu sorunların hala var olduğunu ve ülkedeki en ciddi problemin verimlilikteki düşüş olduğunu beyan etmiştir. Buna göre, ihracat sektöründe yavaş büyüme kayıplara yol açarken, iş gücü maliyetlerinin yüksek olması tersi bir durum oluşmasına neden olmuştur. Bundan sonra uygulanacak programların büyük ölçüde harcamalara dayalı olması ve vergi mükelleflerinin güven ve beklentiye zarar vererek toplam talebi büyük ölçüde olumsuz yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

İşsizlik oranı görece düşmekle beraber kamu borçlarının GSYİH'ya oranı sabit kalmıştır. Diğer taraftan, konsolidasyon döneminden sonra tüm makroekonomik değişkenlerde önemli bir bozulma sorunu ortaya çıkmıştır. Bu kuşkusuz, küresel krizin etkilerinin İtalya'nın maliye politikasında en belirgin olduğu zamanları göstermektedir.

Sonuç olarak ciddi ekonomik ivmeyi yakalayamayan İtalya buna paralel olarak siyasi istikrarı da koruyabilmiş değildir. İtalya özelinde ortaya çıkan sonuç politik ve ekonomik istikrarsızlığın birbirini güdeleyerek daha da içerisinden çıkılmaz bir hal almaya doğru gittiğidir. Siyasi istikrarı yakalayamayıp aynı zamanda kalıcı ekonomik reformlardan ziyade bahsetmiş olduğumuz günlük şok tedavi yöntemleri denemiş ancak kısa vadeli olumlu neticeler dışında ekonomik anlamda uzun vadede daha da geriye gitmiştir.

2.1.2. Merkez Bankasının Bağımsızlığının Politik Konjonktür İle Olan Dalgalanmaya Yönelik İlişkisi: Almanya Örneği

Alman Parlamentosu Federal Meclis ve Federal Konsey'den oluşmaktadır. Federal Konsey üyeleri atamayla, Federal meclis üyeleri ise seçimle görev gelmektedir. Sistem, dar seçim bölgesi sistemi olarak uygulanmaktadır. Ülke 299 seçim bölgesine ayrılmıştır. Seçimler tek turda yapılmaktadır. En çok oy alan aday seçilmiş sayılır. Mutlak çoğunluk aranmamaktadır. Diğer bir deyişle, adayın oyların %50'sinden fazlasını almasına gerek yoktur. Bir partinin parlamentoya girmesi için %5 barajını aşması gerekmektedir. Ya da en azından üç seçim bölgesinde galip gelmesi gereklidir (MFA-3).

Alman ekonomisiyle ilgili olarak ise Alman Merkez Bankasında, Operasyonel hedefler parasal politika araçlarına kolayca tepki veren değişkenler arasından seçilirken ara hedefler operasyonel objektif değişkenlerden etkilenen değişkenler arasında seçilerek, fiyat düzeyi ve istihdam gibi nihai hedefleri etkileyebilme kabiliyeti göz önünde bulundurulmaktadır. Ancak, bu özellikleri sağlayan birçok alternatif değişkenler bulunmaktadır. Bu nedenle Merkez Bankaları ara hedef olarak doğru değişkeni seçmek için bazı kriterleri göz önünde bulundurlar. Bu ölçütler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ölçülebilirlik: hedef olarak seçilen değişken gözlemlenebilir ve kolayca ölçülebilir olması gerekir.
- Kontrol edilebilirlik: Merkez Bankası'nın hedef değişken üzerinde etkili bir kontrol gücüne sahip olduğu anlamına gelmektedir.
- Tahmin edilebilirlik: Ara hedef olarak seçilecek değişken son hedef üzerinde öngörülebilir bir etkiye sahip olmalıdır.

Bu kriterler sadece Ara hedef seçimine değil, operasyonel hedef seçimine de uygulanmaktadır. Bu noktada, projenin hedefi üzerindeki etkisinin öngörülebilir kriterin öngörülebilir olması gerektiği unutulmamalıdır. Bir orta hedef olarak seçilen değişkene benzer bir değişken, bir aktivite hedefi olarak seçilmektedir. Dec faiz oranı veya parasal toplam hedef değişken olarak, hedef değişkenin etkinliği benzer olması durumunda seçilebilir. Örneğin, Merkez Bankası parasal büyüklük grubundan Ara hedef olarak para arzı gibi bir değişken belirlediyse, parasal büyüklük değişkenlerinden birini aktivite hedefi olarak seçmesi gerekmektedir (Bundeswahlleiter, 2010).

Sonuç olarak Almanya özelinde Merkez Bankasının bağımsız ve taviz vermeyen politikalarının ekonomi üzerinde olumlu ve disiplinli bir etkiye dönüşmesinin yanı sıra dönemsel politika ve günlük siyasi etkilerinden bahsetmek güç olacaktır.

2.1.3. İş Dünyası Ve Siyaset İlişkisi Açısından Fransa'da Seçimlerin Finansmanı

Seçim hesapları ve Fransa'da Siyasi Finanslar Ulusal Komisyonu (CNCCFP) seçim süreçlerinin tümünden sorumlu ana organı pozisyonundadır. Bu komisyon, seçim süreçleri (Bundeswahlleiter, 2010) sırasında adaylar tarafından uyulması gereken Fransız Seçim Yasası olan bağımsız idari otoritenin özelliğine sahiptir. Fransa'da adayların seçim kampanyasına ilişkin gelir ve giderlerini gösteren kampanya hesabı oluşturması gerekmektedir. Buna göre, seçim sonuçlarının ardından oyların %1'inden fazlasını alan her aday kampanya sırasında elde edilen gelirin kaynak ve miktarını gösteren bir belgeyi CNCCFP'ye sunar. Aynı şekilde gelirlerin ve giderlerin bu belgede gösterilmesi de zorunludur. Uygulamada, ulusal seçim hesapları Komisyonu'nun kampanya hesabını dikkatle incelediği ve kampanya hesabında gösterilecek bilgilerin

Komisyon tarafından adaylara verilen bu basılı belgede ayrıntılı olarak gösterildiği bilinmektedir (Fehndrich, Zicht ve Cantow, 2013). Kampanya hesabı oluşturma zorunluluğu Senato seçimleri dışındaki tüm genel ve yerel seçimlerde de mevcuttur. Seçim yasasını belirten yasa maddelerinin 52-12.maddelerinin ikinci fıkrası, süreçte oluşan gelir-gider kampanya hesabınının bu komisyona sunulması için belirli bir süre belirlemiştir. Buna göre adayların kampanya hesabını nihai seçim sonuçlarından sonra iki ay içinde ve her durumda nihai seçim sonuçlarını takip eden 9. Cuma'ya kadar Komisyona sunmaları istenir. Kampanya hesabında gösterilmesi gereken ilk unsur gelir olmaktadır. Genel olarak, Komisyon tutumu dikkate alındığında, gelir kavramına dar bir bakış açısından değil de daha geniş anlamda değerlendirildiği görülebilir. Buna göre, hem siyasi partilerin adaylarına sundukları imkanların hem de aday olanların bireysel kaynaklarının gelir olarak kabul edildiği, parasal yardım dışında da aynı türden yardım ve her türlü mali destek olduğu görülmektedir.

Örnek olarak 1995 belediye seçimlerinde, adayların gelirlerinin Komisyon tarafından ayrıntılı rapor bilgileri şu şekildedir. Buna göre, gelirlerin ortalama %14'ü bağlardan, %11'i siyasi partilerden, %68'i adayın kişisel kaynaklarından ve %1'i de aynı avantajlardan gelmektedir. Banka kredilerinin adayların kişisel kaynaklarında önemli olduğu bilinmektedir. Fransız Seçim Yasası bu duruma bazı sınırlamalar getirmektedir.

1988'den beri Fransa'da siyasi partiler tarafından sağlanan yardım konusunda yürürlükte olan 88-227 sayılı Kanunun 11-8 maddeler arasında buna uygun bir tüzük hazırlandığı görülmektedir. Kanuna göre siyasi partiler sadece bir vekil aracılığıyla özel yardım toplayabilir. Bu vekil gerçek bir kişi olabilir, ya da finansman amacıyla kurulmuş bir dernek olabilir. Fransa'da, Kanunun siyasi partilere gerçek kişiler tarafından yardım için bir tavan belirlediğinin de söyleyebiliriz. 88-227. madde, bir siyasi partinin yılda bir kez gerçek bir kişiden 7 bin 500 Euro fazlasını almaya müsaade etmediğini gösterir. Aynı maddenin dördüncü fıkrasına göre, 150 EURO'yu aşan her tahvil çek, bir tür deneme veya bir banka kartı ile düzenlenmelidir. Fransa'da, parti üyelerinin ödedikleri üyelik ücretlerinin siyasi partilere olan bağlantılarına dahil olup olmadığı sorusu Siyasi Finans Komisyonunun üyeleri tarafından ödenen ulusal seçim hesapları ve ücretleri için bağlayıcı olmadığı görüşü üzerinedir (Nohlen, 1986:166).

Siyasi partilerin bağlantıları açısından bir diğer önemli nokta da, yasal kurumların yaptıkları bağlantılar kabul edilebilir mi, kabul edilemez mi sorusunun cevabı olmaktadır. 11-4 yasa. maddesinin ikinci fıkrasına göre, siyasi partiler dışındaki tüzel kişiler, siyasi partilere bağlı olanlar da dahil olmak üzere her türlü maddi yardımda bulunamazlar. Siyasi partiler, söz konusu tüzel kişilerden herhangi bir yardım almamalı veya normal miktardan daha avantajlı bir fiyata mal ve hizmet almamalıdır. Buna göre, Fransa'daki siyasi partiler adına vekiller veya mali dernekler yabancı devletlerden ve yabancı tüzel kişilerden bağış veya benzeri faydaları kabul edememektedir. 88-227 sayılı Kanununun 11-7. maddesine göre, siyasi partiler mali durumlarını gösteren muhasebe kayıtlarını tutmakla yükümlüdür. Bu kayıtlar, tarafların mali durumunu göstermenin yanı sıra, hisse senetlerinin %50'sinden fazlasına sahip olan veya yönetimde sözü edilen ticari şirketler hakkında da bilgi sunması istenmektedir.

Fransız hukukunda, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili ayrıntılı yasal düzenlemeler ve yükümlülüklerin yanı sıra, bunların yokluğunda çeşitli yaptırımlarda bulunmaktadır. Bu yaptırımları iki grup halinde, idari ve cezai yaptırımlar olarak belirtmek mümkündür. İdari yaptırımların ilki 88-227 Sayılı ve 11-6 sayılı kanun olup bu hükme göre, yasa 11-1-4. maddelerde belirtilen hususlara aykırı olan mali derneklerin gelir toplama izinleri, seçim hesapları ve siyasi faaliyetleri Finansmanı Ulusal Komisyonu tarafından iptal edilmektedir. Buna ek olarak, 11-6 ve 11-7 sayılı Kanunun maddelerine göre, siyasi partiler kamu yardımından da yoksun bırakılabilme cezasıyla karşılaşabilirler. Cezai yaptırımlar bakımından ise 11-5 numaralı yasa geçerlidir. Kanunlara göre, yasadışı yollarla toplanıp bağlantı kuranlar 45 Euro'dan 2500 Euro'ya ve bir yıl hapis cezasına çarptırılacakları açık şekilde ifade edilmektedir (Korte, 2013: 26, 55).

2.1.4. İngiltere'de Yerel Kamu Harcama Bileşeni Üzerinde Değişiklik Yapılması Durumunda Seçimlerin Manipülasyonu

İngiltere'de Parlamento, Commonlar ve Lordlar meclisi'nden oluşmaktadır. Meclis üyeleri seçimle görev başına gelirken Lordlar Meclisi üyeleri atama yoluyla iş başına gelmektedir. Dar seçim bölgesi sistemi Commons Meclisi üyeleri belirlemek için uygulanır. Bu yüzden ülke 650 seçim bölgesine ayrılmıştır. Seçimler tek turda

yapılmakta ve en çok oy alan aday seçilmiş sayılır. Mutlak çoğunluk aranmamaktadır. Diğer bir deyişle, adayın oyların %50'sinden fazlasını almasına gerek yoktur. En büyük seçim alanı 103.480 kişi ile Wight Adası, en küçük seçim alanı ise 22.141 kişi ile Batı Adası olmaktadır (Mfa-1). Buna ek olarak, bu sisteme 43 ülke tarafından kullanılan İngiliz Commonwealth denmektedir.

İngiltere sistemi yerel kamu hizmetlerinin modernizasyonu programının temeli sayılmaktadır. Bu yaklaşım, yerel yönetimler Detr (1999) tarafından sağlanan standart, kalite, maliyet, etkinlik, etkililik ve tutarlılık temelli bir sistemi öngörmektedir ve ilk olarak Beyaz Kağıt (Detr, 1998) adlı bir hükümet belgesinde kendisini bulmaktadır. Yerel makamlar Kanunu 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunla, “zorunlu rekabet piyasası” (CCT) için tanımlanan süreçler ortadan kaldırılmış ve 2000 yılından bu yana (polis ve itfaiye birimleri dahil) tüm yerel makamlar "en iyi değer" rejimi uygulamakla yükümlü tutulmuştur.

Program yerel makamlar tarafından sağlanan tüm kamu hizmetleri beş yılda bir gözden geçirmekte “en iyi değer performans yönetimi çerçevesi” oluşturulmasına dayanmaktadır. Yerel makamlar hizmet standartları ve maliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu doğrultuda, taleplere göre hedeflerin belirlenerek hizmette verimliliğin ve kalitenin artırılmasına yönelik önemli hizmet standartlarının sağlanması esastır. Söz konusu uygulamada, yerel kurumlar hizmetlerini hem özel hem de gönüllü sektörlerde aynı hizmeti veren diğer yerel makamlarla karşılaştırırken, “rekabet” unsurunu iyileştirme için bir araç olarak kabul ederler. Bu sistemde gönüllü rekabet piyasası modeli benimsenmekte, yerel yönetimler diğer kurumlarla çalışmak için teşvik edilmekte ve hizmetlerin sağlanmasında “karma yöntem” benimsenmektedir.

Son yirmi yılda yerel hükümet reformlarını tamamlayıcı olarak görülen bu yeni rejimde (Boyne, 1998), kuruluşların geçmiş başarılarını ve gelecekteki hedeflerini gösteren detaylı yıllık performans özetleri ile performans göstergelerini ölçmeleri ve denetim komisyonu tarafından belirlenen performans göstergeleriyle hizmet tesliminde performans göstergelerini değerlendirmelerinin sağlanması öngörülmektedir (Robbe, 2012).

Yerel kamu hizmetlerini çağdaş bir ölçekte sunma ve özel sektör hizmetleri ile aynı seviyeye getirme beklentisi bu sistemin arka planı olarak görülebilir. Yerel kurumlar tarafından sağlanan kamu hizmetlerinde gerçek ve olumlu farklılıklar oluşturularak, kurumsal kriterlerden ziyade hesap, vatandaşların önceliklerini dikkate alarak belirlemektir (Bundestag, 2013). Bu sistemde, sadece yerel kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi değil, aynı zamanda bu gelişmenin devamlılığı, yerel yönetimlerin ihtiyaç duyduğu değişimin kapsamıdır. Bazıları performanslarını yeterli bulurken, diğerleri ihtiyaçlarını daha geniş tutabilir. Yıllık performans hedeflerine ulaşmak için, en iyi değer süreci 1 Nisan 2000 tarihinde tüm yerel kuruluşlar tarafından uygulanmıştır ve en az beş yılda bir performans değerlendirmesi şeklinde tekrarlanacaktır.

Yerel kamu hizmetini geliştirmeyi amaçlayan hizmet incelemede (Detr, 1998), sunulan hizmetlerin gözden geçirilmesi ve devamının gerekli olup olmadığını sorgulaması olarak ifade edilebilir. Buna göre, her yönetim hizmetlerin amaç ve işlevlerini inceler ve belirlenen performans standartlarını ve öngörülen hedefleri diğer servis sağlayıcılarla karşılaştırarak elde edilen performans durumunu değerlendirebilir (Korte, 2009).

Hizmet değerlendirme aşağıdaki dört faktör dikkate alınarak gerçekleştirilir:

- Sorgulama (meydan okuma), yani hizmet sunumunun nedeni ve biçimi,
- Karşılaştırma, diğer kuruluşların performans seviyesi ile karşılaştırma,
- Konsültasyon (danışma), yani vergi mükellefleri, hizmet faydalanıcıları ve yerel topluluk görüşü,
- Rekabet performansını artırmak için diğerleriyle rekabet (Von Beyme, 2010: 94).

'4C' olarak adlandırılan bu unsurlar, en iyi değer sürecinin anahtar taşlarıdır ve organizasyonlar için etkin, verimli ve ekonomik (tutumlu) hizmet sunmak üzere tasarlanmıştır (Von Beyme, 2010: 94). Meydan okuma ögesi, hizmetin gerekliliğini ve sunuluş şeklini sorgulamaktır. Kıyaslama, hizmetin diğer yerel kuruluşların ürettiği hizmetlerle karşılaştırılacağı anlamına gelir.

Danışmanlık, konum, ilgi ve kimlik gibi faktörleri dikkate alarak, bireysel ve farklı toplulukların görüşlerini sormayı da içermektedir. Değerlendirmenin son unsuru rekabettir ve sağlanan hizmet kalite, hız ve maliyet açısından avantajlı mıdır yoksa değil midir? sorusunun cevabı aranmaktadır. Etkin hizmet için adil ve açık rekabet kuralları benimsenmektedir (Bundeswahlleiter, 2010).

Yerel yönetimler konusunda böyleyken ulusal anlamda ciddi manada uyumlu yapısal bir oluşum içerisindeki özellikle ikinci dünya savaşından sonra sürekli ilerileme kaydeden İngiltere ekonomisi 2008’de dünya genelinde yaşanan ekonomik krizden etkilense de bu süreci atlattığı bilmiştir. Burada dikkate değer sonuç özellikle tek parti iktidar tercihli yönetilen İngiltere halkı bu krizden sonraki seçimlerde 2010-2015 dönemi koalisyon yönetimini tercih etmiş olmasıdır. Buda bizlere açıkça göstermektedir ki ekonomik istikrarsızlığın büyük ölçülere gerek olmayıp küçük ölçekli etkileri dahi seçimler üzerinde İngiltere örneğinde olduğu gibi son derece etkili olmaktadır. Yerel yönetimler için ise bu durum etkinlik ve hizmetlerin faydasıyla orantılıdır. İngiltere ekonomisi tekrar toparlanma sürecine girmiş ve eski alışlagelmiş büyüme ve veri değerlerini yakalamıştır ancak buna rağmen koalisyon yönetim tercihi son seçimlerde de ortaya çıkmıştır. Ekonomik etkinliğin tekrar istikrarlı hale gelmesi ve devam etmesi halinde İngiltere halkının siyasal tercihlerinin de eskiye döneceği öngörülebilir. Sonuç olarak İngiltere ekonomik gelişmelerin Politik Konjonktür üzerinde son derece etkili olduğu bir ülke gerçeğini söyleyebiliriz. Özellikle AB’den ayrılma sürecindeki durum bu savı destekler niteliktedir.

2.2. BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN EKONOMİK VERİLER VE SEÇİM İLİŞKİSİ

2.2.1. Rusya’da Ekonomik Dönüşümün Seçimlere Etkileri

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Amerika Birleşik Devletleri “Yeni Roma” iddiasıyla tek kutuplu bir dünya inşa etme gayreti içerisine girmiştir. Fukuyama'nın “Tarihin Sonu” tezinin referans alınması insanlık tarihinin en mükemmel düzeyinin “piyasa ekonomisi, demokrasi ve insan hakları” temelinde ele alınması gerekliliği ve bu şekilde hegemonyanın sağlanacağı fikrini ön plana

çıkarmıştır. Yapılan çalışmanın incelenmesinde çıkan sonuca göre, “Batı ekonomik/siyasi devlet yapıları” ve “batı uygarlığı” dünyanın geri kalanına dayatılacaktır (Özbek, 1999:13).

Huntington'un “Medeniyetler Savaşı” tezinde ortaya çıkış noktası “Radikal İslam”, aynı zamanda ılımlı İslam (veya moda) diye tabir edilen yapının “komünizm tehdidi” yerini alarak yeni tehdit olarak görülmesidir. Bahsettiğimiz bu hususlar 11 Eylül olaylarından sonra ortaya çıkmış gibi gösterilsede ABD bu olaydan öncede 100 ülkede 60 bin askeri olan, bunun yanında da Afganistan operasyonu (7 Ekim 2001) ile birlikte Orta Asya'ya (Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan) girerek birçok üstün sonra Gürcistan'a da askeri danışman adı altında müdahale şansı elde etmiş bir ülkedir. Mart 2003'te hegemonya girişiminin bir diğer göstergesi de, sürecin henüz sona ermemiş olmasına rağmen, Irak'ın işgalinden sonra, neredeyse tüm dünyanın muhalefetine rağmen, bu ülkenin petrol kaynaklarını ele geçirme çabasıydı. Aslında, uzay, hava ve deniz üstünlüğü ABD'nin elinde birçok üs kurmak ve 19. yüzyılın başında jeopolitik teorilerden biri olan “toprak egemenliği” ne sadık kalındığını göstermektedir. 1904 yılında, bu teoriye göre, Sir Halford Mackinder, ilk İngiliz coğrafyacı, “Heartland” diye tabir edilen dünyanın en büyük doğal kalesini anlatmaya çalışmıştır. Ona göre bu coğrafya da hüküm süren dünyayı da yönetecektir.

Avrasya'yı Doğu Avrupa'dan Heartland'a bağlayan Mackinder, 1943 yılında Lena nehrinin doğusunu “enerji savaşları”nın neredeyse bugün gerçekleştiği bir coğrafyayı ifade etmektedir (Kapıcı, 2012:5). 2001 yılında Sungur SAVRAN, “Avrasya savaşları”nın, mevcut Türkiye-Kafkasya koridoru sonrasında Orta Asya'ya açılan Pakistan koridoru ile başladığı konusunda herkesi uyarmaktadır. Sonuç olarak, Rusya'nın doğal bir parçası olan ve SCBB'den ayrılan ve Rusya'nın komşusu haline gelen Orta Asya-Hazar bölgesi, dünyanın yeni enerji merkezi ve “Yeni Büyük Oyun”un sahnesi haline gelmiştir. ABD'nin tek güç olarak hareket ettiği bu süreçteki girişimlerinden biri de, soğuk savaş döneminin nükleer dengesini sağlayan çeşitli uluslararası antlaşmalardan ayrılarak güvenlik için bir ön çizginin kurulmasını sağlamaya çalışmasıdır (Yapıcı, 2010:247-249; Özbudun, 2000).

NATO, iki kutuplu sistemden sonra dünya siyasetinin damgasını taşıyan bir başka örgüt olarak hala en etkili organizasyondur. Soğuk Savaş'taki iki kutuptan birinin askeri kanadı olarak oluşturulan NATO, görev alanları ve görev tanımlarını hızla değiştirdi ve Karşı-Blok'un çöküşünden sonra farklı misyonlar üstlendi.

Orta Asya Devletleri sistemle bütünleştirme çabalarını sürdürürken, büyük devletler (çok uluslu şirketler) bölge üzerinde kontrol sağlama çabalarından dolayı bölgenin istikrara kavuşmasını daha önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı yakın tarihte beklemek yanlış olacaktır. Etnik çatışmalardan çevre sorunlarına, siyasi krizlerden farklı yorumlanan İslam'a kadar birçok faktör bölgenin istikrarsız bir hal almasını ve bunun neticesinde de Rusya'nın dış politikasında önemli bir manevra sahası haline gelmektedir. Kafkasya'nın güneyine benzer bir durum olan Ukrayna ve Moldova dikkate alındığında, bu bölgede Rusya ve Batı devletleri arasında yoğun bir etkinlik mücadelesinin olduğu ortadadır. Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa, AB üyeliklerini ekonomik anlamda ve NATO ile askeri anlamda birbirlerini tamamlama gayreti içerisine girmiş olsalar da ne kadar başarılı oldukları tartışmalıdır. Bu sınır bölgelerine ek olarak, Güney Asya gibi bölgelerde ekonomik, siyasi çıkar bulunmaktadır (Hindistan-Pakistan çatışması devam ediyor olması gibi), Orta Doğu ve Güney Amerika, aynı zamanda özellikle Irak, İran ve petrol üzerinde ciddi etki edebilecek diğer bölge ülkeleri, Anti-Amerikan yönetimleri tarafından da ön planda olan gelişmeler de başta Rusya olmak üzere hemen hemen bütün ülkelerin dış politikaları üzerinde doğrudan etkisini göstermektedir.

1990'ların başlarında Rusya dış politikası, birçok değişimden geçmiş olmakla beraber bunların başlıca nedenleri arasında ekonomik ve sosyal buhran, liderlik sorunu ve uluslararası sistemde değişim gelmektedir. Şüphesiz, bu erken dönemde dış politikanın birincil önceliği, SSCB coğrafyasında istikrarın korunması ve yine aynı şekilde genişleyen arzuların önlenmesi ve SSCB'den kalan bölgesel ve küresel sorumlulukların yerine getirilmesi olmuştur (Özbudun, 2000:4). Fakat, bahsettiğimiz şekilde asıl önemli olan “devletin hayatta kalması”, yani iç faktörler üzerinde etkili bir gücü oluşturabilmek olmuştur. Özellikle devletin büyük dönüşümünde, devletin bütünlüğünü ve egemenliğini büyük meblağlar ödeyerek sağlamak öncelikli amaçtır. Buradan, dış politikanın iç dinamiklerine bakmak açıklayıcı olabilir. Rusya'nın

başkanlık sistemi ile yönetilmesi ve bu süreçte güçlü bir başkana ihtiyaç duyması dönemin kaçınılmaz gerekliliğidir (Nohlen, 1996).

1991 ve 1996'da seçimleri kazanan Boris Yeltsin, 31 Aralık 1999'da televizyonda yaptığı konuşmada görevinden istifa ederek Vladimir Putin'i halefi olarak göstermesi belkide dönemin Rusya'sı için gerekli olan ihtiyacı uzun vadede karşılamaya yetti. Yeltsin döneminde devlet idaresi "Oligarks" bir yapı üzerinden yönetilmiştir (Tuncer, 1995). Putin Rusya'da ekonomik istikrar sağlamaya başladı (GSMH artışına ek olarak ve kamu arasında adil dağıtım için yapılanları Putin'in oligarşi ve yolsuzlukla mücadelesi devam ettirdi). Aynı şekilde Putin, Çeçenistan'daki direnişi "aşırı güç" kullanarak bertaraf etti ve kendi açısından burayı daha istikrarlı bir hale getirdi.

Son olarak, aktif dış politikası ve uluslararası arenadaki yeri ile Rusya halkının prestiji eski gücünü almaya başladı. Daha sonraları Putin'in adayı Dimitri Medvedev 2 Mart 2008'de yapılan başkanlık seçimlerinde %70 oy aldı. Belirlenen politikaların temsili yönetimi Rusya'da Dışişleri Bakanlığı'na verilir. (Seils, 2013). Hem başbakanlar hem de dışişleri bakanları Rus dış politikasında önemli bir yerdedir. Özellikle Yeltsin döneminde başbakan olan Çernomirdin, Pimalakov ve Dışişleri Bakanları Kozirov ile iktidarı paylaşmak istemeyen Putin, ne Kasyanov, Frakkov ikilisini ne de Ivanov, Lavrov ikilisini öne çıkarmıştır. 2008'deki başkanlık seçimlerinden sonra, eski başkan Putin yeni dönemde 9 Mayıs'ta ikinci kez görevlendirilmiş ve Rusya bu süreçten gittikçe dahada güçlenerek çıkmıştır.

Dış politikanın idari örgütlenmesinin yanı sıra kamu ve çıkar gruplarının etkisi de azımsanmayacak derecede etkilidir (Vogel, Nohlen ve Schultze, 1971, s. 76). Özellikle Yeltsin döneminde kamuoyunun etkisi açıkça görülmüştür. Putin'in hükümdarlığı sırasında hükümetin halkı yönettiğini söylemek daha doğru olur.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü, üretimin durması, verimliliğin azalması takip ederken diğer yandan da teknolojik yenilenme etkisi ortaya çıkmıştır. Özellikle yakıt enerji kompleksi olan doğal gaz devi Gazprom'un orta ve uzun vadeli politikaları ve enerji şirketi "Yees" in dış politikası ülkenin bu durumunu doğrudan etkilemiştir. 1990'larda iç politikada Atlantik ve Avrasya arasındaki çatışma Putin'in iktidara

gelmesiyle beraber sona erdi. Putin'in yerli hamleleri de bu dönemde dikkat çekti, özellikle 2001 yılının başında eski Sovyet milli marşını yeniden benimsedi ve ona yeni sözler yazdı; devlet bayrağını Çarlık Rusya'sının Üç Renkli bayrağı olarak belirledi ve Ordu Kırmızı bayrağını bıraktı. Sovyet döneminde her şeyden nefret eden Yeltsin'den farklı olarak Putin Sovyet vatanseverliğini Rusya'ya geri getirmeyi de başarmıştır.

Putin'in Duma ile ilişkisi de her zaman ön planda olmuştur. Yönetimi boyunca Duma'ya karşı olan Yeltsin'den farklı olarak, Putin 2003 seçimlerinden sonra Duma'ya tamamen hükmetti ancak tüm bunlara rağmen SSCB'nin dağılmasından sonra, Rusya'nın iç ve dış politikalarını ve güvenlik kaygılarını gösteren ekonomik kırılma olarak çözdü denemez. Şüphesiz ki, ülkenin ekonomik gücü ve dış politikası arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, SSCB'den sonra Rusya'da neler olduğunu öğrenmek amacıyla, "Merkezi ekonomiden liberal ekonomiye hızlı geçiş" programı ülkede eşsiz bir çöküşün varlığını ortaya koymaktadır. Perestroikayani "ekonomideki yeniden yapılanma süreci, 1990 yılında Harvard Institute of International Development" Beyin Takımı tarafından şok terapi programı hazırlattırılarak, SSCB'nin çöküşünden sonra yeni bir boyut kazanmıştır. "Piyasa reformu" adı altında doğrudan piyasa ekonomisine taşınma hedef alınmıştır. Buna göre, Devlet Planlaması sona erdirildi, fiyatlar serbest bırakıldı, özel girişimcilerin rekabeti ile karşı karşıya devlet sektörü hızla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

SSCB gerek sanayi gerekse üretim malları ihraç ederken, 2000'li yıllarda, Rusya sanayi-tabanlı ve teknoloji içerisinde sadece ihraç mal olarak silah bulunmaktadır. Ayrıca petrol ve doğal gaz gibi ham maddelerde ihraç olanağı vardır. Derlugian'ın sözleriyle, Rusya, Almanya, İtalya ve Türkiye'ye petrol ihraç etmektedir. Bu özelliği ile Rusya uluslararası ekonomik iş bölümünde üçüncü bir dünya ülkesi gibi görünmektedir.

Bu durumun neticesi olarak da ekonomik çöküş sosyal yapıda kendini göstermiştir: 2000 yılında Rusya nüfusunun 1/3'ü yoksulluk sınırı altında yaşamaktaydı (açlık sınırı ise ayda 32 dolar idi). Resmi rakamlara göre işsizlik yaklaşık %12 oranlarındayken aslında %20-25'lerde bulunmaktaydı. SSCB yıkıldıktan sonra,

Rusya'da intiharlar iki kat artarken alkol yüzünden ölümler üç katı oranlara ulaştı. Kadınlarda ortalama yaşam beklentisi 2 yıl azaldı ve 72'ye düştü, erkeklerde ise ortalama yaşam beklentisi 4 yıl azaldı. (57 yaş erkekler için bu yaşam süresi 100 yıl önce Rusya'da daha düşüktür).

Dış politika açısından, ilk çarpıcı olay dış temsilciliklerin bütçeleri ve diplomatların düşük maaşları ile olmuştur. Mali zorluklar nedeni ile diplomatların arkası büküldü ve bu meslek gençler için çekici olmaktan çıktı. Bu durumu Putin'in kullandığını söylemekte yanlış olmayacaktır. 1990'larda, Rusya'nın zayıf yapısı dış politikanın en önemli belirleyicisi oldu (Landeszentrale Für Politische Bildung, 2013).

Ülke ekonomisinin bu kırılma yapısı, büyük şirketlerin ve oligarşilerin politikalarında damgasını vurdu (Vogel, Nohlen ve Schultze, 1971, s. 89). Yeltsin döneminde, "ulusal burjuvazi" ve Yeltsin'in ikinci dönemini açıkça kendilerine borçlandırarak geçirmiş olmaları onlara büyük avantaj sağladı. Bu ikinci dönem oligarşilerin siyasette olduğu kadar ekonomide de göze çarpması için kapıyı açtıkları dönemdir. Ancak Putin politik açıdan yeterince güçlü olması, bu süreci durdurdu. O "operasyon" 2003 yılında başlatılmadan önce Putin oligarşileri uyardı: "Hükümet üzerindeki sermaye etkisini empoze edenler sınıf gibi davranmayı bıraksın". Oligarşilerle mücadelenin temeli bu grubu siyasetin dışından tutmak olmuştur. Berezovski, ilk başta kiradıkları medya kuruluşları aracılığıyla muhalefeti denerken akabinde Gusinski'de (çoğu medya), uğradığı suçlamalardan dolayı İspanya'ya kaçtı ve geriye kalan 100 milyon doların üzerindeki para muhalefete teslim edildi (Landeszentrale für politische Bildung, 2013).

Oligarklara karşı savaşın bir diğer boyutu da bugünde hala devam eden çoğu oligarkın Yahudi kökenli olmasından kaynaklanıyordu. Bu durum bir yandan Anti-Semitizmi körüklerken diğer yandan da Rus milliyetçiliğine olan desteği arttırmıştır. Putin döneminde negatif ekonomik görüntü tersine döndü ve ülke ekonomisi hızla kendisini toparlamaya başladı. Putin ve ekibi, kendilerine en büyük tehdidin ekonomik zayıflık olduğunu ve dış politikada başarı elde edebilmek için önceliğin ekonomik başarılar olması gerektiği konusunda fikir birliğine vardı (Huber, 2002).

Bu sebepten dolayı dış politika ekonomi temelinde inşa edilmiştir. Bu dönemde özellikle, enerji politikası dış politikanın ana gövdesini oluşturmuştur. Enerji fiyatlarındaki artış, tüm dünya da olduğu kadar Rusya üzerindeki etkisini de hissettirmiştir. Fiyat dalgalanmasının (düşüş) 1986 yılında SSCB dağılımına etkisi sonrasında 1998 yılında benzer bir şok meydana geldi ve Rusya'nın ekonomisi tekrardan dibe vurdu. 2000 yılında enerji fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisini de ülke hissetmiştir (Nohlen, 2014:364).

Enerji satışlarından elde edilen gelirden, 2007 yılında petrol fiyatlarının 100 dolara ulaşmasının önemli bir rolü vardır. Ancak, rasyonel politikaların hakkını vermek gerekmektedir. Bir kez, Temmuz 2000'de kabul edilen 10 yıllık ekonomik program ile Rusya, Yeltsin döneminin tersine, gelişmeleri denetleyecek bir çerçeve kabul etti. Bu program çerçevesinde, IMF ve Paris Club'a tüm borçlarını ödeyerek ülke ekonomisine yönelik dış baskılar minimize edildi ve yolsuzlukla mücadele, oligarşilerle vergilendirilerek daha geniş kamu sektörünün bu refahtan yararlanmasını sağladı. Putin'in dönem politikalarının asıl amacı direkt ekonomik büyümeden ziyade, mevcut ekonomik yapının devlet mekanizmasını zayıflatmasını önlemektir. Ayrıca, gelecekte tek tek bölgeler ve ülkeler üzerinde de görüldüğü üzere, bu konuda bir kısıtlamaya da gidilmedi ve ulusal çıkarların yararına olabilecek işlerde tereddüt edilmedi. Bu bağlamda, örneğin, 1994 enerji şartını imzalamaktan kaçınıldı. Bunun nedeni 51 ülkenin imzası ile devletler arasında enerji arzı, nakliyesi ve yatırım alanında güvenlik ve istikrarı sağlamaya çalışan bu antlaşmanın, Rusya'nın enerji manevralarında ellerinin bağlanması niteliğini taşıyor olmasıydı (Landeszentrale für politische Bildung, 2013).

Ulusal çıkar bağlamında izlenen bu politikalar neticesinde 2000'li yılların takibinde Rusya dünyanın 12. Büyük ekonomisi olarak büyük bir ekonomik atılım gerçekleştirmiş oldu. Ticaret fazlası 120 milyar doları aştı; bütçe fazlası SMH'nin %7.5'ini aşmakta; uluslararası rezervleri 250 milyar dolar ve 70 milyar dolarlık "İstikrar Fonu" (Landeszentrale für politische Bildung, 2013) ve bu durumun sonucu olarak Rusya'nın artan kendine güveni, iç işlerini dış müdahaleye daha kapalı hale getirdi ve "bağımsız demokrasi" kavramını öne sürerek kendi politikalarını belirleme gücü verdi.

Sonuç olarak Putin'in hedefi modern bir ekonomik yapının kurulması, ekonomideki oligarşik yapının ortadan kaldırılması, enerji kaynaklarına ulusal hizmet sağlanması, demokratik kurumların kaybına neden olsa bile mülkiyetin korunması, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ve ülkenin eski gücünün yeniden tesisi olmuştur (Konrad Adenauer Stiftung, 2013). Bu hedeflere ancak SSCB'nin başaramadığı bilimsel teknolojik devrim ile “kaba güçten yumuşak güce geçiş” ile ulaşılabilmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında Rusya halkının ciddi manada güven duyduğu ve bunu da her seçimde Putini tekrar seçerek gösterdiği ekonomik atılımı olmuştur. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz yolsuzluklarla mücadele, sermayenin tekrar ülkeye dönüşümünü sağlama ve ciddi yerli sanayi atılımları yapması Rusya halkının gözünde Putin'i ayrı bir noktaya taşımış bunu da her seçimde göstermiştir. Putinin bu konuda tüm hamleleri genel anlamda halkta karşılık bulmuş ve ciddi ekonomik atılım Putin'i 20 yıldır ülke yönetiminde tutmayı başarmıştır. Ülke yönetim anlayışı ekonomik reformları ve ekonomik istikrarı olumlu manada etkilerken bu etkileşimin neticesine halk olumlu tepki vermede ve ülke yöneticelerini yani siyasi erki belirlemede temel etken olmaktadır.

2.2.2. AB-Rusya Kıskaçında Ukrayna Politik Konjonktür Dalgalanmaları Ve Ekonomik Durum

Ukrayna elitlerinin farkında olduğu, Ukrayna politik bağımsızlığı, bugün büyük önem ifade etmektedir. Çünkü çok kısa bir zamanda içerisinde, küçük bir ülke olan Kiev'in Seçkisi, siyasi açıdan Avrupa elitleriyle eşit bir konuma sahip oldu. Ukrayna bağımsızlığının herkes için dikkate değer olması elitlerin artan prestiji Batı Avrupa ve ABD gibi büyük güçlerin çıkarımında bu bölgeye çekmiş gözükmektedir. Ukraynalı kitlelerdeki bağımsızlığın değeri oldukça pragmatik, ama egemen devlet doğduğunda siyasi bağımsızlığında refah getireceği fikri tam olarak benimsenebilmiş değildir (Sartori, 1997:16). Bu nedenden dolayı daha sonraları Ukrayna halkının bu konuya bakış açısı farklı olabilecektir. Öncelikli olarak SSCB'nin dağılışı, onlara kendilerine ait devlet kurmalarına imkan sağlayan pozitif bir gelişme olarak değerlendirilirken, öte

yandan Ukrayna'nın bağımsızlığı daha fakir, ekonomik istikrarsızlık, sosyal bağlara dönüşerek daha karmaşık ilişkiler ağı olarak görünmeye başlamıştır.

Ukrayna vatandaşlarının sadece yüzde 15'i Batı ile yakın ilişkiler kurmak isterken, yüzde 42'si BDT üyeliğine, geriye kalanlar ise Rusya ile bir tür entegrasyon içinde olunması gerektiği fikrine sıcak bakmaktadır (Von Beyme, 2010:91).

Bu durumun başlıca nedeni Ukrayna'nın Rusya'ya ekonomik bağımlılığının bulunması olarak gösterilebilir. Ukrayna ekonomisi yüksek oranlarda ithalata ve özellikle enerji sevklı ithalata bağlıdır. Ukrayna petrolüyle ekonomik talebinin yüzde 10'una ancak doğal gaz ihtiyacının yüzde 15-17'ine karşılık verebilme kabiliyetine sahiptir.

Kiev'in enerji nakliyatının yüzde 90'ı Rusya için Ukrayna dışı malıdır. Rusya'nın Batı'ya ihraç edilen gazının yaklaşık %95'i Ukrayna transit şebekesinden geçmektedir. "İmparatorluk sonrası" gelişmeler Rus-Ukrayna ilişkilerini kör bir düğüm haline getirmiştir ki bu durum kısmen hala devam ediyor denebilir. Bun bağlı olarak bu ülkeler karşılıklı bağımlılıktan kendi çıkarları için yararlanmaya çalışmaktadır. Ruslara ait gazın ya da petrolün nakdi veya bir usulde satın alamayanlar, Ukrayna transit hattından dolayı gecikme cezasından muaf kalmaya ve hatta üçüncü ülkelere zamanında satmaya çalışıyorlar. Bununla beraber, Ukrayna pek de ümitvar olmayarak Türkmenistan ve İran gibi kendilerince çeşitli enerji kaynaklarını da sürekli değerlendirmelerinde tutmaktadır. Rusya, diğer taraftan, Ukrayna'nın kronik zayıflık ve diğer "düzensizlikler" siyasi iktidara gaz borçlarını dönüştürmek için güvenmeye hazır konumda bulunduğu beyan etmiştir. Ancak her ihtimale karşı Moskova gaz ithalatı için farklı yollar aramakta ve son olarak, Rusya'nın uluslararası şirketi Gazprom Ukrayna'yı devreden çıkararak transit ücretleri üzerinden Rus gazını çıkarmak istemekte buna ise Kiev izin vermemektedir. Ancak bugün özellikle Türkiye-Bulgaristan-Yunanistan hattında denendiğine hep birlikte şahit olmaktadır. Bu bağlamda Ukrayna, Rusya'yı daha güçlü bir ortak yapan faktörleri dengelemek için sürekli bir siyasi dengeye ihtiyaç duymaktadır. Bu durum özellikle Batı ve Amerika Birleşik Devletlerinin ülke içerisindeki rolünü de etkilemektedir. Başından beri ABD yönetimi, ABD Dış Politika hedeflerinden birinin Sovyetler Birliği'nin çöküşünün

sonuçları ile başa çıkacağını belirtmekteydi. ABD stratejisinin temel taşı, ünlü jeopolitik Zbigniew Brzezinski tarafından desteklenen "Sovyet sonrası alanda jeopolitiğin korunması" şeklinde belirlenmişken bu durum ilişkileri Ukrayna adına daha da karmaşık hale getirmektedir. Diğer bir deyişle, Rus şemsiyesi altında Avrasya topraklarındaki herhangi bir entegrasyonun önlenmesi Batı'nın çıkarlarının lehine olduğu anlamına gelmektedir (Sartori, 1997: 34).

Bu şekilde, Rusya ve komşu sınırında Karadeniz kıyısında yer alan Ukrayna; Fransa büyüklüğünde bir ülke, tartışmasız bir taraftan NATO ve AB ile diğer taraftan Rusya arasındaki jeo-stratejik konum, Ukrayna'yı Sherman Garnett'in yayınlamış olduğu kitapta Avrupa'nın güvenliği için önemli bir merkez yapmaktadır. Bu sebepten Washington'un Kiev'deki müttefiklerine anlatmak istediği asıl şey, Ukrayna'nın kaderi kısa bir zaman içerisinde bir Orta Avrupa ülkesine dönüşeceği öngörüsü üzerinedir. Bu tür bir yönlendirme Ukrayna'ya jeopolitik kimliğini verecek ve Rusya üzerinden Avrasya ve Rusya arasındaki geleneksel bağı kırarak ilişkilere de katkı sağlayacak düşüncesi hakimdir (Gözler, 2014:308). Eğer bu tartışmaları daha inandırıcı olması istenirse, Ukrayna, Amerika Birleşik Devletlerinin, İsrail ve Mısır'dan sonra dünyanın en çok desteklenen ülkesi ve ekonomik destek alan üçüncü ülkesi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Moskova Uzmanı Arkady Moshe, "Batı'nın Rusya üzerindeki etkisi ne yaptığı ile ilgilidir, ancak bu karar sürecinde ne yapması gerektiği ile ilgili değildir" diyerek ifade etmektedir. Ancak, bu bile Kiev-Moskova "imparatorluk planlarına" karşı bir "Batılı kart" oynamak için yeterli görülebilir. Bu nedenle, Rusya'ya karşı Ukrayna zayıflığı ve önemli jeopolitik konumu, bazı nüfuzlu Batılı çevreler tarafından tanınan, Kiev'in Moskova'ya karşı bir denge unsuru olarak ün yapmış ve Ukraynalı seçmenlerin tek seçenek olarak iki ana stratejik ortakları olan Amerika ve Rusya ile "çok yönlü diplomasi" oluşturulması gerekliliği dile getirilmiştir. Aslında, diğer bir deyişle, dünya daki bağımsız aktörler konumlarını korumak, ulusal ekonomiyi istikrarlı bir şekilde ele almak ve Ruslar tarafından eşit muamele görmek hayali bir durum olarak görülebilir. Ukrayna'nın uyumlu ve dengeli politikasının en iyi tanımlanmış versiyonu, Kiev'in önde gelen siyasi analistlerinden Aleksandr yazılarında kendine yer bulmaktadır. 'Ukrayna bütün bir Avrupa ülkesi olacak, Rusya büyük ölçüde farklı ve daha karmaşık

jeopolitik olasılıklara açılması fikrine bürünecektir'. Dergachev göre, Ukrayna'nın birincil dış politika öncelikleri "Rusya'ya tek taraflı bağımlılığı azaltmak" ve "Batı ve Doğu Orta Avrupa ülkeleri ile işbirliği içinde Dış Ekonomik ve insani teması yeniden inşa etmektir". Kısacası Kiev, "Rusya ve Batı ile normal işbirliğine ihtiyacı varken, bu iki güçten birini tercih etme zorunluluğu Ukrayna'nın ulusal menfaatlerine zarar vermektedir".

1999 sonunda yaşanan pozitif gelişmelere rağmen, Ukrayna gerek Batı gerekse Doğu ile ilişkilerini acıklı bir biçimde kırmaktadır. Bu durumun asıl nedeni, Sovyetler Birliği ruble sisteminin altında görünen özel sosyo-politik sistemde yatmaktadır. Bağımsız Ukrayna liderleri (eski komünistler "milliyetçi" oldu) derin, ciddi siyasi ve ekonomik reformlarla değil, bireysel çıkarları ile başa çıkamamaktadır. Ukrayna'nın eski komünist elitlerinin bu kötü yönetimi Batı politika yapımcıları tarafından da göz önünde bulundurulmaktadır. Şu anda neredeyse iflas eden ekonomi, sahte parlamento sistemi, kontrollü yargı sistemi, susturucu medya ve Ukrayna toplumu, Avrupa standartlarından çok uzak gözükmemektedir. Ukrayna büyük ölçüde eski bir Sovyet ülkesi yapısını üzerinden atamamakta bu nedenle, bir gözlemcinin de dediği gibi, "Ukrayna kendisini Rusya'dan uzak tutsa da, Batı'ya stratejik olarak yaklaşmamaktadır. NATO'nun Ukrayna'nın batı sınırındaki ilk genişleme dalgasında başarısızlığında bu neden yatmaktadır. Bununla beraber bu alan, yeni ekonomik düzenlemeler, vizeler ve diğer kısıtlamalar getirecek olan AB genişlemesi ile daha da derinleşecektir.

Ukrayna, AB'yi ekonomik ve siyasi reformlara ikna edemediği için adaylar arasında kendisine yer bulamamaktadır. Brüksel'deki Avrupa Siyasi araştırmaları Merkezi'nde analist Michel Emerson' a göre, AB 'nin Ukrayna' ya yeterli zamanı yok ve bir askıda durum olarak AB'nin Ukrayna politikalarını ancak bu şekilde yorumlamak isterim diye ifade etmektedir.

Ukrayna'nın zayıf jeopolitik durumuna diğer bir yaklaşım daha gerçekçi olarak görülmektedir. Bu yaklaşım; Kiev'in Batı ile bütünleşme konusundaki kararlılığının ifadesine yanıt olarak, "Carnegie Endowment'dan Anatol Lieven Ukrayna (diğer BDT ülkeleri gibi) ve AB yolundaki diğer ülkelerin 'önemli bir boşluk' olduğuna işaret etmektedir". Bu sebepten dolayı Lieben'e göre Ukrayna'nın Batı kurumlarıyla

entegrasyonu "siyasi tartışmaların sınırlarını aştı" diyerek ifade etmektedir. Birlikte, Batı Ukrayna'nın sorunlarının çözümüne odaklanmak ve aşırı iyimser olmadan "muhafazakar" bir şekilde gelişmeleri şekillendirmeye çalışmak esas olmalıdır. Lieben'in genel sonucu şudur ki bugünkü Ukrayna'da karşılaştığımız şey sadece Batı ile bütünleşme için bir zafer ya da yenilenme değil, aynı zamanda Rusya ile birlikte yönelimin tek taraflı olmasının ortadan kalktığına anlaşılmıştır. Amerika ve Avrupa, Ukrayna ile Batının bütünleşme umutlarını terk etmeli, fakat bunun yerine durumun istikrarsızlaşan bir sivil çatışmaya dönüşmemesi için gelişmeleri şekillendirme gayretinde vazgeçmemelidir (Aslund ve Lieven, 2001).

Sonuç olarak ciddi bir jeopolitik bunalım yaşayan Ukrayna, Rusya ve Avrupa-Amerika eksenindeki politik belirsizlik nedeniyle hem ekonomik hem siyasi istikrardan yoksun kalmıştır. Ekonomik istikrarının olmaması ve risk payının yüksek seviyelere ulaşması Ukrayna seçimlerine yansiyarak uzun süreli politik istikrar kavramının Ukrayna için yakın gelecekte pek mümkün olmadığını göstermektedir. Burda diğer bir gösterge ise ekonomik belirsizliklerin neticesinde siyasal belirsizliklerin ortaya çıkmış olmasıdır.

2.2.3. Hüsnü Mübarek Dönemi Mısır Ekonomisine Politik Bakış

Her şeyden önce, Mısır siyasi, askeri ve kültürel alanların yanı sıra 80 milyondan fazla nüfusu ile en güçlü Arap ülkesi olarak Arap dünyasının lideri kabul edilmektedir. Mübarek'in devrilmesinden sonra Mısır'da demokratik bir rejimin iktidara gelmesi halinde, tüm Arap ülkelerinde böyle bir gelişme olacağı, aksi takdirde Arap dünyasının demokratikleşmesinin mümkün olamayacağı savunulmaktaydı (Nohlen, 2014: 130)

Öte yandan, Mısır, İsrail ile Filistin arasındaki çatışmanın çözümü ve Orta Doğu'da kalıcı bir barışın oluşması için başat role sahip ülkelerdendir. Arap olmasına rağmen Mısır, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri (Ürdün ve Suudi Arabistan ile birlikte) ile çok yakın ilişkiler kuran ülkelere birisi konumundadır. Bunun yanı sıra coğrafi konumu, Mısır'ı, topraklarına yakınlığı açısından Filistin için dış dünyaya açılan kapı haline getirmiştir ve bu nedenle coğrafi-stratejik önem açısından da gayet önemli

bir konumdadır. Hüsnü Mübarek, ne kadar zalim ve yozlaşmış olursa olsun, Amerika Birleşik Devletleri tarafından bir dost olarak kabul edilmekteydi. Batı, ABD Başkanı, “istikrarlı diktatörlük” ve İslamcı partinin kontrolü altında bir Mısır’ı “demokratik rejim” yerine destekleme amacı Mübarek’in Batı çıkarlarını koruyan ve siyasi arenadan onlar hariç İslamcı grupları marjinalize kabul eden bir yönetim anlayışı olmasından kaynaklanmaktadır. Orta Doğu ile Batının geleneksel yaklaşımı Arap ülkelerinin kendiliğinden batı Demokratik kültürün yerleşmesi için yüzlerce yıla ihtiyacı olduğu yönündedir. Ancak, Yasemin devriminden hemen sonra, Mübarek’in kısa bir süre içinde devrilmesi Batının bu oryantalist bakışının geçerliliğini sorgulamaktadır. Ancak bu, Mısır’daki devrimin dış etkiden tamamen bağımsız olduğu anlamına gelmez ve sadece halkın demokrasi talebinin bir sonucu olarak açıklanamaz.

Mısır halkının diktatör liderlerine karşı ayaklanması yerli ve sivil bir girişim olarak ortaya çıkmasına rağmen, Mübarek karşıtı uluslararası baskı geçen zaman içerisinde artmıştır. Bu nedenle, yabancı güçlerin de Mısırlılar tarafından başlatılan harekete dahil olduğunu anlamak güç olmayacaktır. Buna ek olarak, Uluslararası Kriz Grubu “Halk ayaklanması devrim Mübarek muhalefetini desteği ile tamamen sivil bir kuruluş olmaktan çıkmıştır ve Mübarek’in istifasının ardında Hava Kuvvetleri Genel Komutanlığında eski bir Asker “sessiz darbe”, olduğunu söyleyerek 24 Şubat 2011 raporunda (2011 ICG, İ) askeri darbe sonuçlandı” diyerek karmaşık ilişkiden bahsetmektedir. Mübarek döneminin sonu Mısır’da demokratik bir düzen kurulmasını, ordunun siyasi sahneden çekilmesi, halkı isyana teşvik eden sosyo-ekonomik ve siyasi sorunların çözümü ve ülkede istikrarın kurulması için ortamın hazırlanabileceğine dair ipuçları verdiyse de olaylar bu şekilde gerçekleşmedi. Mübarek koltuğunu terk ettikten sonra, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi’nin (SYKY) demokratik olarak seçilmiş hükümete yani ülke yönetimine güçlerini teslim etmeleri uzun zaman aldı.

Parlamentonun ve Cumhurbaşkanı seçimi ile, askeri otoritenin yetkilerinin sivillere aktarılması, sorunların çözümü için yeterli olmadı. Çünkü Müslüman kardeşliğin gücü, Tahrir Meydanı’nda göstericilerle taşmasına neden olan politika ve uygulamalardan dolayı sert eleştirilerden kurtulamamıştır. Siyasi anlaşmazlıklar, Muhammed Mursi önderliğindeki iktidarı tekeline alma girişimleri, yaşam kaybı ile sonuçlanan çatışmalar, anayasanın inşa sürecinde ciddi anlaşmazlıklar ve ekonomik

sıkıntılarının derinleşmesi gibi istikrarı engelleyen sorunların üstesinden gelinemedi (Bundeswahlleiter, 2013).

Mısır Ekonomisinde genel duruma göre fiyat artışları insanların refahını doğrudan etkileyen etmen olarak görülmektedir. Mısır'da enflasyon oranları 1995 yılından bu yana ortalama yüzde 7-8 civarında olmuştur. Buna ek olarak, hükümet karşıtı eylemlerin olduğu 2011 yılında ise enflasyon oranının yüzde 10'a yükseldiği görülmektedir. Bununla birlikte, bu veriler halkın isyanının altında enflasyon etkisinde olduğuna dair bir sonuç çıkarmamıza izin vermemektedir. Bu noktada, Türkiye'de ortalama enflasyon oranının yüzde 57 olduğunu hatırlatan IMF açıklamalarına göre 1995 - 2004 döneminde, enflasyon açısından Mısır'ın nispeten daha iyi konumda olduğunu görmek yeterli olabilir. Bu durumun toplumun refahına olumlu manada yansımaları beklenemez. Özellikle yüksek eğitimli ve vasıflı gençler arasındaki işsizlik oranının çok yüksek olması bu durumu destekler niteliktedir.

Sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmanın daha fazla siyasi katılım talebine yol açtığı gerçeğini göz önüne alırsak, karışıklığa neden olan bu örgütlenmenin neden eğitim görmüş ve işsiz olduğunu anlamak daha kolay olacaktır. İşsizlik sonucu kişi başına düşen gelirlerin düşük oranlarda kalması çok doğaldır. Kişi başına düşen gelirin ortalama olarak düşük değerlerde olması ve bir diğer önemli gösterge olan yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların nüfusa oranını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, daha önce bahsettiğimiz şekilde enflasyondan ziyade Mısır'daki halk ayaklanmalarının ardındaki sorunların özellikle yüksek işsizlik ve kişi başına düşen gelirdeki oranların düşüklüğünün olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Öte yandan özelleştirme süreci ve 1990'larda hızlanan serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, ülke iktidarındaki elit kesimde ekonomik kaynaklar üzerinde hâkimiyet ve dokunulmazlık ortaya çıkarmıştır. Ekonominin önemli bir kısmı yöneticiler tarafından oluşturulan Carteller ve Favoritizm, yolsuzluk ve mafya nedeniyle belirli bir ortamın tekeli altında kalmıştır. Devletin şeffaf ve adil bir şekilde işlemediği yolsuzluk iddialarının hedefi olan özelleştirme faaliyetleri, her ikisi de iktidardaki elitlerin ekonomik gücünün artmasına ve rejimin siyasi gücünün sürdürülmesine yol açmaktadır. Mübarek döneminde hükümetin içindeki ilişkilerini

inceleyen-sorgulayan Blaydes, 2011'de (Uluslararası Şeffaflık Örgütü) belirtilen 182 ülke arasında Mısır'ın şeffaflık açısından 112.sırada olduğunu söyleyerek önemli bir veri açıklamış ve bu durum kamuoyunun tepkisine neden olan durumun somut gerekçesini de ortaya koymuştur (Bedirhanoglu, 2009: 57)

Ülke ekonomik verileri her ne kadar iyi olursa olsun halkın bu olumlu süreçten yararlanamaması ve gelir düzeylerinin düşük seviyelerde kalması ciddi rahatsızlıklara sebebiyet versede Mübarek rejimi gibi baskıcı diktatörlüklerde bu durumun seçim sonuçlarına yansımaları çok güçtür. Örneklerimiz arasına Mısır'ı alma nedenimiz diktatöryel rejimlerdeki ekonomik verilerin seçimlere yansımadaki sıkıntısını ifade etmektir. Nitekim Mısır'daki devrimden sonra da bu durum halkta karşılığını bulmuştur. Ciddi ekonomik potansiyele sahip Mısır'da Mübarek rejiminin sıkıntısını yaşamış olan halk daha sonraki seçimlerde ciddi ekonomik ivme yakalamaya başlasada ülkede sağlanamayan politik istikrar Mısır ekonomisini dolayısıyla Mısır halkını tekrar Mübarek rejiminde olduğu gibi karanlık döneme itmiş gözükmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1983-2001 YILLARI ARASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN EKONOMİK İSTİKRARDA OYNADIĞI ROL

3.1. 1980'DEN 1983 GENEL SEÇİMLERİNE TÜRKİYE EKONOMİSİ

1970'lerle beraber küreselleşen dünya ile ilgili yapısal uyumları sağlayabilme, 1979 krizinin ortaya çıkardığı olumsuz gidişattan sıyrılma ve ekonomide ciddi bir atılım gerçekleştirip istikrarlı büyüme ve yüksek enflasyonu aşağı seviyelere çekip kontrol altında tutma gibi hedeflerini gerçekleştirmek isteyen Türkiye (24 Ocak döneminde ekonomideki büyüme oranı %1.1 - enflasyon oranı %102.7'vb.) ekonomik reformlarını gerçekleştirmek ve liberal ekonomiyi piyasada hakim kılmak için “24 Ocak 1980 kararları”nı almıştır.

Söz konusu kararlar 24 Ocak 1980 tarih ve 16880 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanmış ve böylece yürürlüğe girmiştir. Bu kararlar genel olarak aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- %32.7'lik devalüasyon oranı ile kur duyurularının günlük ilan edilmesi,
- Devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili etkinliği azaltılmış ve özellikle tarım ürünlerinin alımları SAE uygulamalarıyla entegre edilerek kısıtlanmıştır,
- Gübre, enerji ve ulaşım harici desteklemeler ciddi manada kısıtlı hale getirildi,
- Dış ticaret serbest hale getirilerek, yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişi desteklendi, kar transferleri daha da kolay hale getirildi,
- Denizaşırı müteahhitlik hizmetlerinin etkinliği daha da arttırıldı,
- İthalat aşama aşama serbest hale getirilmiş, ihracat için vergi iadesi, düşük faizli kredi imkanları sunulmuş, ithalat için gümrük muafiyetleri ve her sektör için kendisine özgü teşvik uygulamaları getirilmiştir.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan bu kararlarla, varılmak istenen amaç aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Enflasyonu kontrol altına alarak hızının düşürülmesi,
- Döviz gelirlerin arttırmak ve reel döviz politikaları ile, yaşanan döviz sıkıntılarının giderilmesi ve ödemeler için denge oluşturulması,
- Uygulanan teşvikler neticesinde artan ihracat ve ithalata paralel olarak sanayi hamlelerin yapılması ve endüstriyel ürünlerin ihraç edilebilmesinin önünün açılması,
- Vatandaşın yastık altı olarak tabir edilen parasının piyasaya girişini sağlayarak faiz oranlarıyla beraber tasarruftaki artışın serbest hale getirilmesi,
- Yabancı sermayenin ülke piyasasına girerek kısa süreli hareketlenmeden ziyade kalıcı hale gelmesi. Bunun sonucu olarak da yatırımda ve istihdamda artış sağlanması,
- Devletin kontrol altında bulundurduğu Fiyat Kontrol Komitesi sisteminden vazgeçilerek fiyatların piyasa şartlarında belirlenmesi,
- Ekonomi içerisinde devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa serbestisinin hakim kılınması,
- Ekonomik kararların alınması, dış ekonomik ilişkilerin gerçekleştirilmesi ve parasal/kredi politikasının uygulanması için Koordinasyon Kurulunun ve parasal kredi Komitesinin kurulması ile koordine edilmesi,
- İstihdamın artmasıyla bu durumu yatırıma yönlendirmek ve işsizlik sorununu azaltmak,
- Vergide reformlar gerçekleştirerek vergi adaletinin sağlanması ve gelirlerin arttırılması,
- Özel sektör ve kamu arasındaki durum kamu lehine gelişen imtiyazlarının en aza indirilmesi,
- Özel sektörün iflas etmesine rağmen piyasadan çıkamamasının yanında kamu sektörlü firmaların devletin sübvansiyonları dahil uyumsuz olması arasındaki çelişkilere son vermek,
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından idare edilen "Destek Fiyat İstikrar Fonu" tarımsal ürünler için sübvansiyonlar sağlayarak üreticileri

tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki ani değişimlere karşı koruyarak desteklemeyi amaçlamaktadır.

Hedeflenen bu amaçlarla 24 Ocak Kararlarının uygulanması üç aşamalı olarak planlanmıştır:

Birinci Aşama: 24 Ocak kararları uygulanmak istenen istikrar programı, 12 Eylül 1980 dönemi ve Eylül 1980 sonrası askeri rejimin kontrolü altında azınlık hükümeti kontrolünde uygulanma alanı bulmuştur. Siyasi iktidarın darbeye yönetimden el çektilmesi her ne kadar ciddi aksaklıklara yol açsada, ekonomi yönetimindeki bürokratların görevleriyle ilgili herhangi bir değişiklik olmaması programın uygulanmasında aksaklık yaratmamıştır.

İkinci Aşama: İkinci aşamada ekonomide serbestliğe geçişin olacağı aşama olarak düşünülmüştür. Bu serbestlik özellikle de ithal mallar için serbestleşme olarak planlanmıştır. Söz konusu sürecin planlaması 1984-1989 dönemi üzerinedir.

Üçüncü Aşama: Son aşama olarak planlanan üçüncü aşamada, Türk lirasının dönüşümü, serbest piyasa geçişi, özelleştirmelerin sağlanması gibi programın ana hedeflerini içeren yapısal dönüşümleri gerçekleştirme süreci planlanmış ve söz konusu aşama 1989 sonrasını hedeflemiştir.

24 Ocak İstikrar Programının ana hedefi daha öncede bahsettiğimiz gibi devletin piyasaya olan müdahalesini minimum seviyeye çekerek piyasa ekonomisini hakim kılmaktır. Devletin etkin olduğu birçok alanda özel sektörün etkinliğinin olması ve böylece idari kararlarla belirlenen makro-mikro ölçütlü verilerin fiyat mekanizmasıyla ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için geçerli olan kural mal ve faktör piyasa fiyatlarında devletin müdahalesinin kaldırılmasıdır. 24 Ocak 1980 Programının ve alınan kararlarının söz konusu hedeflere ulaşmak için ciddi ilerleme sağladığı görülmektedir.

Söz konusu program 1981 yılıyla olumlu neticeler vermeye başlamıştır. Bununla beraber aynı yıl piyasanın beklediği birkaç farklı uygulamaya da başlanmıştır. Daha önce alınan karar gereği olarak Merkez Bankası 30 Nisan 1981'den itibaren

“günlük döviz kuru” uygulamasına geçmiştir. 30 Temmuz 1981’ de ise Sermaye Piyasası Yasası uygulamaya konulmuştur (Tokgöz, 2001: 193).

24 Ocak kararlarının alınmasından sonra devalüasyon uygulanmıştır. Özellikle yabancı sermaye yatırımlarına ve iştirak miktarlarına uygulanan kotalardan vazgeçilmiş, yabancı sermayelerinde dahil olabileceği yatırım alanları genişletilmeye çalışılmıştır (Avcı, 1988:54). 1980 yılında ilk adım olarak ithalat için uygulanan damga vergisi yüzde 252 ‘den yüzde 1’e düşürülmüş ve karmaşık olan ithalat yönetmeliği daha sade bir hale getirilmiştir. 1981 yılında ise “ Kota listesi” iptal edilerek ve 2 numaralı Liberasyon listesinde yer alan birçok kalem kısıtlanma durumu çok daha az olan 1 numaralı Liberasyon listesine dahil edilmiştir (TCMB, 2002: 9).

Para ciddi manada devalüe edilerek, yıl içerisinde iki kat artan dolar fiyatında 24 Ocak 1980’de yine arttırım yapılmış ve 47 TL’den 70 liraya yükseltilmiştir. Türkiye ve diğer ülkelerdeki bu artışlar 1981’den 1987 sonuna kadar dolar ve mark değerleri baz alınarak yapılan hesaplara göre tartılı efektif döviz kuru 100’den 63,27’ye inmiştir. 1979’da 100 olan doların gerçek değeri 1987 sonlarında takribi 200 dolaylarındadır. 1981’de Sermaye Piyasası kurulmasıyla beraber 1982’de yerleşik döviz hesaplarına izin verilmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarının varmak istediği hedefe yakın oranlarla para arzı artışı ilk üç yılda kademeli olarak aşağı çekilmiştir. Bu oranları yakalayabilmedeki temel faktör Merkez Bankası kredilerinin daha önce kullanılan miktarlarına kıyasla bu dönemde çok daha az kullanılmış olmasıdır. Özellikle bankalar sistemi aracılığı ile kaynakların ortaya çıkarılmaya başlanması, piyasaya hakim olan devletin yerini yavaştan özel sektöre bırakmaya başlamasını sağlamıştır (DTM, 2005).

24 Ocak istikrar program uygulamalarının ilk döneminde kısa vadeli amaçları gerçekleştirmek için çaba harcanmıştır. Bu amaca yönelik olarak piyasa üzerindeki enflasyon baskısının kırılması ve piyasalara belirli bir düzenin hakim olması gerekliliğiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır (DPT, 2011: s.109).

Tablo 1

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1980-1982)

Kalemler	1980	1981	1982
Harcamalar	20,33	18,89	15,10
Cari Harcamalar	9,33	7,95	6,79
Yatırım Harcamaları	3,50	3,82	3,14
Transfer Harcamaları	7,50	7,12	5,17

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Tablo 1’de görüldüğü üzere ülke ekonomi politikası ve uygulamaları neticesinde devlet harcamalarının oranlarında azalma kendini göstermiştir. Harcamalar tüm kalemlerde aşağı doğru istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Tablo 2

1980 ile 1982 Yılları Arası Ekonomik Büyüme hızı Rakamları (%)

Yıllar	1980	1981	1982
Büyüme Hızı	-2,8	4,8	3,1

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 2’de belirtilen büyüme oranları negatif yönlü başlamış ve ikinci yıl için 5 seviyelerinde üçüncü yıl için ise 3 seviyelerinde gerçekleşmiştir. İstikrarlı bir seyir gibi gözükmesede olumlu ilerleme olduğu görülmektedir.

Tablo 3

Türkiye’de 1980-1982 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967= 100)

Yıllar	1980	1981	1982
Oranlar	103,8	41,9	27,5

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 3’te gösterilen enflasyon oranının ilk yılda 103 oranlarında olmasının nedenlerinden önceki sayfalarda bahsedilmiştir. Özellikle izleyen yıllarda yarıdan daha fazla hatta üç katı oranında azaldığı görülmektedir. Enflasyon oranlarında olumlu bir seyir gözlemlenmektedir.

Tablo 4

Türkiye’de 1980-1982 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1980	1981	1982
Oranlar	8,3	7,3	7,2

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Bu dönemde uygulamaya konan reformlar işsizlik oranlarında da kendini göstermiştir (Tablo 4). Özellikle askeri darbeden sonra işsizlik oranlarında istikrarlı bir azalma söz konusudur.

Bilindiği gibi, 1980 askeri darbesinden sonra, askıya alınmış olan demokrasi 1983 yılında yapılan genel seçimler ile çok sağlıklı olmamakla beraber tekrardan işlemeye başladı (Kalaycıoğlu, 2007: 45).

Askeri rejim, daha önceden alınan 24 Ocak kararlarının uygulanmasını engellemek adına herhangi bir girişimde bulunmadı ve program için uygun ortam devam etti. Söz konusu süreçte sendikal faaliyetler yasaklandı. Bununla beraber dönem içerisinde gerek maliye gerekse para politikası için genişlemeye yol açabilecek faaliyetlerden uzak duruldu. Parlamentodan daha önce geçirilememiş olan Vergi Kanunu darbe döneminde geçirilerek kanunlaştırıldı (Şen, 2005: 1179).

Darbeden sonra hazırlanan 1982 Anayasasının başlangıç bölümünde Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği darbe meşru sebeplere dayandırılmaya çalışılarak yapılan darbenin meşru olduğu gerçeği iddia edilmiştir (Çavdar, 2004: 265-266).

1982 Anayasası ile getirilen değişikliklerin başında yürütme erkini denetleyici ve dengeleyici kurum ve kuruluşların değiştirilmesi gelmektedir. Senato kaldırılmış, Anayasa Mahkemesi’nin anayasa değişikliklerinde sadece şekil yönünden denetleme yapabileceği kuralı getirilmiş, yargı gerek mali gerekse idari idari olarak Maliye Bakanlığı’na bağlanmış, bazı kurumların kullandıkları özerklikler ise çoğunlukla kaldırılırken bazılarında kısıtlama yoluna gidilmiştir. Bu kısıtlamalardan parti ve derneklerde etkilenmiştir. Etkin denetim TBMM’de çoğunluğu bulunan gruplar dışında çok zor hale getirilmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı’na verilen yetkiler çok olmakla birlikte ülke yönetimi çift başlı bir hal almıştır (Kalaycıoğlu, 2007: 335-336).

1983'te yapılan seçimlere katılan partilerden darbeyi gerçekleştiren askeri kanatın güvenine haiz olan ve darbecilerin yönlendirilmesiyle kurdurulan "Milliyetçi Demokrasi Partisi" (MDP) Orgeneral Turgut Sunalp başkanlığında seçimlere girmiştir. Askerin pekte rıza göstermeyerek seçimlere girmesine izin verdiği "Anavatan Partisi" (ANAP) ise Turgut Özal başkanlığında seçimlere girmiştir. Darbeyi gerçekleştiren cuntanın başında olan Orgeneral Kenan Evren televizyonda yaptığı konuşmalarda halkın MDP'ye destek olmasını ANAP'a ise destek olunmamasını istediği halde, seçim sonuçları askeri yönetim için tam bir hüsrana olmuştur. Anavatan Partisi toplam geçerli oyların %45'ini alarak ciddi bir oy oranıyla hükümete seçildi (Çavdar, 2004: 271-276; Baydur, 1997: 321). Gerek ülkemizde gerekse uluslararası örneklerde her darbeden sonra gerçekleşen seçimlerde, darbe yönetimin işaret ettiği sonuçların tam tersi durumlar ortaya çıktığı görülmektedir ki bu durum darbelerin gerçekleştirmek istedikleri anlayışının ve yönetiminin halkta herhangi bir karşılığının olmadığı açık göstergesidir (Dursun, Ç. 2002-3: 132).

3.2. 10 HAZİRAN 1983 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI

10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda daha önceden kullanılan nispi temsil sistemi devam ettirilmiş, ancak istikrarın sağlanması adına birkaç yeni uygulama hayata geçirilmiştir. Daha önce seçim çevrelerinde uygulanan %10 barajı ülke barajı olarak kabul edilmiş ve bu oranı aşamayan siyasi partilerin parlamantoya girme yetkisi kalmamıştır.

1983 seçimleriyle beraber uzun zaman sonra ülkede tekrar tek parti iktidarı yönetimi devralmıştır. Tek parti iktidarının yüksek bir oranla meclise girme becerisinde elbette ki askeri darbeden sonra uygulanan siyasi yasakların da etkisi olduğu açıktır. 1983 yılı sonbaharında yapılan seçimler sonucunda, ekonomik anlayışı 24 Ocak Kararlarıyla hemen hemen aynı çizgide olan yani daha fazla liberalleşmeyi ve dışa açılmayı savunan Anavatan Partisi iktidarı iş başına gelmiştir. 24 Ocak programındaki etkinliği bilinen Özal tek başına iktidarı kurmuş ve siyasi otoriteyi ele almıştır. Özal özellikle 1984 yılı başından itibaren önceliklerini iki konuya vereceğini belirtmiştir. Birincisi, yüksek enflasyon oranlarını aşağıya çekmek, ikincisi ödemeler bilançosundaki dengesizlik durumunu ortadan kaldırmak. Bu dönemde devlet

müdahalesini asgari düzeye indirip, “serbest piyasa ekonomisi” hakimiyetini kurmak için uygulamaya alınan temel politikaları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Sıkı para politikası ve mevduata pozitif reel faiz verilmesi
- Yabancı sermaye girişinin hemen hemen tüm alanlarda serbest bırakılması,
- KİT’lerin özelleştirilme sürecine geçilmesi,
- Kamu yatırımlarının daha çok altyapıya yönelmesi,
- Günlük döviz kuru ilanına sürdürülmesi,
- Döviz işlemlerinde serbestliğin sağlanması,
- İthalatta liberasyon uygulanması, yasakların ve miktar kısıtlamalarının çok nadir durumlarda uygulanması,
- İhracat teşvikinde çok yönlülüğe önem verilmesi,
- Altında gerek ithalata gerekse de ihracata serbestlik tanınması,
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın açılması ve faaliyetlerine başlaması.

Tablo 5

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1983-1985)

Kalemler	1983	1984	1985
Harcamalar	18,80	17,07	15,03
Cari Harcamalar	7,70	6,72	5,93
Yatırım Harcamaları	3,40	3,12	2,91
Transfer Harcamaları	7,70	7,23	6,19

Kaynak: (DPT, 2005, TÜİK,2017).

Tablo 5’te belirtilen devlet harcamaları oranlarının özellikle 1983 yılındaki artışı seçimlerle bağlantılı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Seçimlerin sona ermesiyle beraber istikrarlı bir hal aldığı görülmektedir.

Tablo 6

1983 ile 1985 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1983	1984	1985
Büyüme Hızı	4,2	7,1	4,3

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Dönem büyüme rakamlarının gösterildiği Tablo 6’da ise istikrarlı bir durum olduğunu söylemek güçtür.

Tablo 7

Türkiye’de 1983-1985 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967=100)

Yıllar	1983	1984	1985
Oranlar	27,5	50,7	43,9

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 7’de gösterilen enflasyon oranlarındaki artış dikkat çekmekle beraber hafif bir toparlanma eğilimi gözlemlenmektedir.

Tablo 8

Türkiye’de 1983-1985 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1983	1984	1985
Oranlar	7,9	7,8	7,3

Kaynak: (TÜİK, 2017).

İşsizlik oranlarının gösterildiği Tablo 8 incelendiğinde, işsizlik oranlarında pozitif bir yönelim olduğu görülmektedir. Bu durumun istikrarlı bir hal aldığı söylenebilir.

3.3. 29 KASIM 1987 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI

Yukarıda bahsettiğimiz planlamalarının ortak amacı “piyasa ekonomisi”ne seri bir şekilde geçisi sağlamaktı. Ancak hükümet bu amacı gerçekleştirmede tavizler vermek zorunda kalmış ve aksaklıklar meydana gelmiştir. Para arzı kontrol altında alınamamış, kamu borçlanması özellikle seçim yılından sonra aşırı derecede artmıştır. 1984-1987 arasında büyüme oranı artmış ancak bunun yanında enflasyon oranları da düzensiz seyretmiştir. Özellikle 1988-1991 dönemi büyüme rakamlarında ciddi istikrarsızlık söz konusu olmuştur. Bu dönemde faizlerin denetimi ve kontrolü Merkez Bankasına devredilmiştir. Kamu açıklarının kapatılması için iç borçlanma yolu tercih edilmiştir. Faizlerin aşırı yükselmesine neden olan başlıca etmenler ise hazinenin zaman zaman tahvil ve bono satışına başvurmasıdır. Tüm bu olumsuz olaylar neticesinde maliyede ciddi sıkıntılar baş göstermiş ve mali krizin yakın olabileceği hissedilmiştir.

24 Ocak kararlarıyla ulaşılmak istenen ile ortaya çıkan sonuçlar ele alındığında uygulamaların daha çok günlük kararlar olduğu için yapısal sorunlara cevap verdiğini

söyleyemeyiz. Ayrıca kamu kesimi finansman dengesi sorunu aşamadı, gelir-gider farkının kapatılması yerine ise dahada açıldı. Özellikleri devlet üzerinde bir kambur olarak görünen KİT'lerin özelleştirilmesinde de istenen sonuçlar elde edilemedi ve kambur aynı şekilde devletin üzerinde bir yük olmaya devam etti. Kamu giderlerinde sürekli artış, gelir gider dengesinde daha da fazla açılmaya sebebiyet vererek borçlanmada sürekli artış olmasına neden olmuştur. Borçlanma zorunluluğu kamuyu daha çok borç olanağı yaratmak için faiz artırımına sevk ederek özellikle borçlanma kağıdı çıkarmak zorunda bırakmıştır. Faiz oranlarındaki zorunlu artış devleti sürekli olarak borç anapara ve faiz yükü sarmalına sokmuş bunun neticesinde de transfer harcamaları artmış ve sonuçta borç-faiz-borç bileşenleri içerisinde bütçe ağır yükün altında ezilmiştir.

Belirtilen hususlara ek olarak, makroekonomik sıkıntıları sadece ekonomik nedenlerle açıklamaya çalışmakta eksiklik yaratacaktır. Çünkü bu gelişmelerde politik nedenlerde ciddi yer tutmaktadır ki bunların başında bu dönemde kısa aralıklarla yaşanan seçimler gelmektedir. Seçimlerin çok kısa aralıklarla gerçekleştirilmesi, politikacıların uzun dönemli verimli ekonomik politikalar üretip uygulaması yerine, kısa dönemli daha çok seçimleri kazanma endeksli politikalar üretmesine sebebiyet vermektedir. Türkiye'de 1980-1990 yılları arasında 5 hükümet görev yapmıştır. Söz konusu dönemde 5 hükümetin görevde bulunması makroekonomi için olumlu neticeler ortaya çıkarmamaktadır.

7 Mayıs 1987'de Anayasa değişikliği ile 21 olan seçmen yaşı 1 yaş düşürülerek 20 olmuş, bunun yanısıra 400 olan vekil sayısında 450'ye çıkarılmıştır. 1987 genel seçimi öncesinde seçim sisteminde üç önemli değişiklik yapılmıştır. Bunlardan ilki kontenjan adaylığı uygulamasının getirilmesidir. Bu değişikliğe göre, altı ya da daha çok milletvekili çıkarma hakkına sahip illerde 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak ve seçim çevrelerinde her parti birer kontenjan aday gösterme hakkına sahip olacaktır. Bir diğer değişiklik ise seçim bölgelerinin küçültülmesi, bu durumda bir seçim bölgesi en fazla 6 milletvekili çıkaracaktır. Son değişiklik ise seçim çevresi barajının yükseltilmesi ki 6 milletvekili çıkaracak olan bölgelerde seçim çevresi barajını belirleyebilmek için uygulanacak bölme işlemi (1) eksiğiyle uygulanacaktır (Boratav Tanör ve Akşın, 2008). 1987 seçimlerinden kısa bir süre önce, darbe dönemi siyasi olarak 5 ve 10 yıllık

yasaklı olan eski siyasetçilere tekrar siyaset yapma izni verilmesi için referanduma gidildi ve 6 Eylül 1987 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile %50.16 evet, %49,84 hayır oranlarıyla yasaklı siyasetçilerin yasakları kaldırıldı (Çavdar, 2004). Referandum sonuçlarında yasakları kalkan 12 Eylül 1980 öncesi politikacılarından Bülent Ecevit DSP genel başkanı, Süleyman Demirel DYP genel başkanı, Alparslan Türkeş MÇP genel başkanı ve Necmettin Erbakan da RP genel başkanı olmuştur ve hepsi kendi partilerinin başında seçimlere katılmıştır. Bu gelişmelerden sonra normal tarihi 1988 olan genel seçimler Başbakan Turgut ÖZAL tarafından yapılan erken seçim çağrısı ile 29 Kasım 1987 tarihine alınmıştır.

1987 yılında gerçekleştirilen erken genel seçim sonucunda Anavatan Partisi, ülke genelinde aldığı % 36.3 oranındaki oyla, mecliste 292 koltuk elde etmiş ve parlamentoda % 64.9 temsil oranıyla iktidarına devam etmiştir. Avatan Partisi, halk desteğini çok yüksek oy oranıyla alamamış olsada mecliste çoğunluğu elde ederek iktidarına devam etmiş ve bir sonraki seçim dönemine kadar hükümet etme yetkisini sürdürmüştür (Türk ve Tuncer, 1995:66). Başbakan Turgut ÖZAL'ın seçimleri bir yıl öne alması stratejik olarak partisinin işine yaramış ve bu seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 9

Türkiye 'de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1986-1989)

Kalemler	1986	1987	1988	1989
Harcamalar	15,95	16,93	16,26	16,52
Cari Harcamalar	5,96	6,47	6,09	7,43
Yatırım Harcamaları	3,17	2,64	2,10	1,68
Transfer Harcamaları	6,82	7,82	8,07	7,11

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Kamu harcamalarının söz konusu dönem için özellikle seçimlerden sonra da aynı seviyelerde olduğu görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 10

1986 ile 1989 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1986	1987	1988	1989
Büyüme Hızı	6,8	9,8	1,5	1,6

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 10’da gösterilen büyüme oranları ciddi istikrarsızlık belirtilerini ortaya koymaktadır. Hatta bu oran seçim yılında 10 dolaylarında olurken bir sonraki yıl 8.5 puanlık bir azalma ile 1.5 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 11

Türkiye’de 1986-1989 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1967=100)

Yıllar	1986	1987	1988	1989
Oranlar	30,9	38,3	65,7	66,9

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 11’de görülen enflasyon oranlarında büyüme oranlarının seyriyle paralel gözükmemektedir. Enflasyon oranlarında ciddi bir istikrarsızlık olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12

Türkiye’de 1986-1989 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1986	1987	1988	1989
Oranlar	8,1	8,5	8,4	8,7

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 12’de görülen işsizlik oranlarında da önceki döneme göre artış olduğu görünmektedir. Ancak, söz konusu dönem için işsizlik oranlarının belirli bir seviyede olduğu söylenebilir.

3.4. 20 EKİM 1991 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI

20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimi 18. dönem meclisinin olağanüstü toplanmış olması ve beş yıllık yasama dönemini doldurmadan 24 Ağustos 1991 tarih ve 3757 sayılı kanun ile seçimleri bir yıl erkene alması üzerine gerçekleşmiştir. 48’inci hükümet yönetiminde gidilen erken seçim öncesinde bazı düzenlemeler yapılmıştır (Tanör, 1997). Bunlardan bazıları; her bölge için uygulanan seçim bölgelerinde, özellikle iki, üç ve dört milletvekili seçilecek seçim bölgelerinde genel oran % 25’e düşürülmüş, 5 ve 6 vekili olan seçim bölgelerinde ise % 20 oranı kabul edilmiştir (Yüzbaşıoğlu 1996, s 103-150). Söz konusu düzenleme sonrasında partiler kendi aralarında birleşme ve ittifak gibi arayışlara girmişlerdir. Anavatan Partisi’nde siyaset

yapmış kişilerin daha sonra partiden ayrılarak kurdukları Demokrat Merkez Parti DYP ile, SHP'den ayrılanların kurduğu HEP ise seçimlere katılma koşullarını sağlayamadığı için SHP ile işbirliğine giderek seçimlere katılmışlardır. Refah Partisi ile barajı aşma ihtimali çok düşük olan IDP ve MÇP ile ittifak kurarak listelerde kendilerine yer edinmeye çalışmışlardır (Tanör, 1997).

Türkiye bu dönemde özellikle ülke dışında cereyan eden olayların bazılarında olumlu manada etkilenirken bazılarında ise tam tersi durum söz konusu olmuştur. Şöyle ki; aynı süreçte meydana gelen İran-İrak savaşında tarafsız bir politika izleyen Türkiye, ticari ilişkileri geliştirerek dış ticarete olumlu gelişmeler yaşamıştır. Ancak 1990'daki Körfez Savaşı'ndan ülkemiz için tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Bölgede karmaşık durum Türk ekonomisinde ciddi yaralar açmıştır. Söz konusu bölge ile ticari ilişkiler ciddi manada bozulmuş hatta durma noktasına gelmiştir. Petrol boru hattının devre dışı kalması maliyetleri artırmıştır. Savaş bitimiyle beraber Kuzey Irak'ta meydana gelen otorite boşluğu, günümüzde dahi devam eden terör olaylarının daha da artmasına sebebiyet vererek hem sosyal hemde ekonomik yapıyı derinden etkilemiştir. Terör olaylarının artması sonucu savunma harcamalarına yönelim enflasyonda büyük oranlı artışlara neden olmuştur.

Dönem siyasi atmosferinde ise Başbakan Turgut ÖZAL Kasım 1989'da Cumhurbaşkanı seçilerek Çankaya Köşkü'ne yerleşirken kendi yerinde Başbakan olarak Yıldırım AKBULUT'u atamıştır. 1990-1996 dönemi ekonomisinde ise 1991 ve 1994 yılları hariç ülke açık pazar gibi hareket alanı sağlamış ve çok fazla sermaye hareketlerine maruz kalarak istikrarlı bir gelişme gösterememiştir. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, yerli paranın aşırı değerlenmesiyle, faiz oranlarının ve toplam iç talebin artması ekonomiyi içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiştir. Çözüm olarak bankaların, holdinglerin ve KİT'lerin ülke dışından da borçlanmasına izin verilerek sermaye girişi sağlanmaya çalışılmış ve elde edilen paralarla yüksek faiz-kur dengesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum, açık pozisyonların artmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 1989'dan itibaren artan ve 1990'dan sonra daha büyük bir ivmeyle yükselen enflasyon oranı, bir taraftan gelir dağılımını bozarken, bir taraftan da kamu gelirlerini eriterek kamu açıklarının hızla artmasına neden olmuştur. Bu olumsuzluklar neticesinde ekonomide oluşan dengesizlikler acilen kapatılmaya çalışılmış ancak bu

durum 1994 te ortaya çıkacak olan finansal krizin habercisi olmuştur. Bu ortamda yükselen kamu açıklarına bağlı olarak faiz oranlarında ve ülkeye giren sıcak para miktarında ciddi artış olmuş ve neticede TL'nin aşırı değerlenmesi problemi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu olumsuz tablo sonucunda iş gücü maliyetindeki reel artışlar, doğrudan ve dolaylı ihracat teşviklerindeki azalma ile birleşerek ekonominin çokta istikrarlı olmayan rekabet gücünü daha da çok kaybetmesine neden olmuştur.

Bu durumun genel bir sonucu olarak, yüksek kamu açıklarının ortaya çıkardığı iç ve dış dengesizliklerde bozulmalar ithalatı hızla arttırmış, ihracat gücünü kaybetmiş ve dış ticaret açığı yüksek seviyelere ulaşmıştır.

20 Ekim 1991'de gerçekleştirilen genel seçimlerde altı siyasi partinin yanında bağımsız adaylarda yarışmış ve sonuç olarak yüzdeler göre Doğru Yol Partisi yüzde 26.2, Anavatan Partisi yüzde 23.3, Sosyal Demokrat Halkçı Parti yüzde 20.1, Refah Partisi yüzde 16.4 ve Demokratik Sol Parti yüzde 10.4 oy alarak koalisyon hükümet dönemleri başlamıştır. Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla sekiz yıl iktidarda kalmış olan Anavatan Partisi yönetiminin sona ermeside ayrı bir öneme sahiptir.

1991 seçimlerinin sonucu Demirel'in liderliğini yaptığı Doğru Yol Partisinin birinci parti olarak meclise taşınmıştır. Diğer yönden yaklaşık on yıla yakın tercih edilen tek parti iktidarı yerini koalisyon hükümetlerine bırakmıştır. Demirel kendi deyimi ile "altı defa gitmiş yedi defa gelmişti." Bu sözü söylerken ilerleyen dönemlerde Cumhurbaşkanlığı makamına da seçileceği hesabı yapmış mıdır? bilemeyiz. Cumhurbaşkanından hükümeti kurma yetkisini alan DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel DYP-SHP koalisyon hükümetini 20 Kasım 1991'de ilan ederek SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'ye Başbakan yardımcılığını vermiş ve kurduğu hükümetin içerisine dahil etmiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ın mirası Anavatan Partisi ise Mesut Yılmaz'ın genel başkanlığında sıkıntılı günler geçiriyordu. Seçimlerden önce ittifak yapan meclise giren partilerin seçimlerden sonra ittifaklardan ayrılmasıyla parlamento 8 siyasi partinin bulunduğu bir yapıya dönüşmüştür.

Türkiye, daha sonraları farkedeceği 11 yıllık sıkıntılı sürecin ilk yıllarına söz konusu seçimlerde koalisyon hükümeti tercihiyle beraber girmiş bulunmaktadır.

Dönem içerisinde artan terör eylemleri ve bunun paralelinde de faili meçhul cinayetler ülke gündeminin başlıca sorunları olmuştur (Yenişafak, 2018).

Tablo 13

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1990-1993)

Kalemler	1990	1991	1992	1993
Harcamalar	17,21	20,93	20,78	24,56
Cari Harcamalar	8,42	9,54	10,73	10,29
Yatırım Harcamaları	2,49	2,49	2,96	2,88
Transfer Harcamaları	6,30	8,90	7,09	11,39

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Bahsettiğimiz dönem siyasi ve ekonomik olayların harcama oranlarına yansıdığı ve ciddi artışlarla beraber istikrarsız bir dönemi yansıtmaktadır (Tablo 13).

Tablo 14

1990 ile 1993 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1990	1991	1992	1993
Büyüme Hızı	9,4	0,3	6,4	8,1

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Dönemin siyasi ve ekonomik olayları büyüme oranlarında etkisi altına almış ve ciddi istikrarsız bir tablo ortaya çıkmıştır (Tablo 14).

Tablo 15

Türkiye’de 1990-1993 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)

Yıllar	1990	1991	1992	1993
Oranlar	52,3	55,3	62,1	58,4

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 15’te belirtilen şekliyle dönemin enflasyon oranlarında da istikrarsız bir durum olduğu görülmektedir.

Tablo 16

Türkiye’de 1990-1993 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1990	1991	1992	1993
Oranlar	7,4	8,5	8,4	9,2

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 16’da gösterilen işsizlik oranlarına bakıldığında, diğer üç göstergeye göre daha istikrarlı bir durum olduğu ancak buna rağmen ciddi artışların olduğu görülmektedir.

3.5. 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI

1993 yılı sonlarına doğru dahada içerisinde çıkılmaz bir hal alan sermaye, para ve döviz piyasalarında kriz 1994 yılının başlarında etkisini çok daha ağır olarak hissettirmeye başlamıştır. Koalisyon hükümetleri ile yönetilen Türkiye’de dönemin Başbakanı Tansu ÇİLLER tarafından 5 Nisan günü basın toplantısıyla ilan edilen “Olağanüstü İstikrar Tedbirleri” açıklanmıştır. Söz konusu istikrar tedbirlerinin amaçları aşağıdaki gibidir;

- Enflasyonun hızlı bir şekilde aşağı seviyelere çekilmesini sağlayarak fiyat istikrarı oluşturma,
- Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirilebilmek için ciddi reformlarla yapısal dönüşümleri gerçekleştirme,
- Kamuda oluşan açıkları kapatmak ve sürekli hale gelen borçlanmayı azaltmak,
- Uzun süredir programlarda yer alan ancak gerçekleştirilemeyen KİT’lerin özelleştirilmesi sağlama,
- İhracatta artış sağlayarak gitgide açılan ihracat ile ithalat oranları arasındaki farkı minimum seviyelere çekmek.

1994 yılında kayıtlar Türkiye ekonomisinin negatif yönde büyüdüğünü göstermiştir. Aynı yıl ortaya çıkan kriz sonucunda ise artan fiyatlar rekor seviyelere çıkmıştır. Özellikle Toptan eşya fiyatlarıyla %150, Tüketici Fiyatlarıyla %125’lik bir enflasyon oranları ortaya çıkmıştır. Aynı yıl gerçekleştirilen devalüasyon sonucu aşırı değerlenen TL’nin değer kaybetmesi sağlanmış paralelinde ihracat oranlarında rekor seviyelere ulaşılmıştır. Ekonomik darboğazın yanısıra ülkede siyasi belirsizliğin yaşanması özellikle 1995 yılının ikinci yarısından itibaren ülkede ciddi riskler yaratmaya başlamış ve bu ortamda, 24 Aralık 1995 tarihinde erken seçime gidilmiştir. Erken seçim kararının alınmasıyla beraber Merkez Bankası’nın ve hazinenin disiplin

anlayışı bozulmuş, ülke gerek iç gerekse dış piyasalarda güven kaybetmiş ve borçlanmanın maliyeti aşırı derecede artmıştır. Aynı yılda yaşanan diğer önemli olaysa 6 Mart 1995’de Avrupa Birliği ile “Gümrük Birliği Antlaşmasının” uygulamaya konulmasıdır. Bu antlaşma ile piyasada kısa süreli olumlu bir hava oluşsada bu durum süreklilik arz etmemiştir.

24 Aralık 1995’de erken seçim kararı alınmasına öncülük eden DYP-CHP koalisyonu, yapılan seçimler neticesinde parlamentoda çoğunluğu elde edememiştir. Ülke 1996 yılına yeni koalisyon hükümetleri arayışı içinde girmiştir. Seçim sonrası uzun süren pazarlıklar neticesinde Anayol hükümeti kurulmuş ancak, sorunlar halledilememiş ve söz konusu hükümet verimli çalışma fırsatı bulamamıştır. 28 Haziran 1996’da RP ile DYP yapılan görüşmeler neticesinde koalisyon hükümeti Erbakan’ın başkanlığında oluşturulmuştur. Erbakan ekonomi anlayışını 18 Ekim’de yaptığı açıklamada “denk bir bütçe tasarısı”nı Meclis’e sunduğunu ifade ederek göstermiştir. Söz konusu denkliliği sağlamada temel esasın vergi dışı kamu gelirlerinin artırılması esasına dayandırılarak söz konusu tasarının bu gelirlerin artırılmasıyla ilgili olduğu belirtilmiştir.

Temelde, birçok ülkede istikrar politikalarında elde edilen başarı, 1985 yılında İsrail’de uygulanan istikrar programı örnek alınarak gerçekleştirilmiştir. İsrail istikrar programının esası, hükümet bütçesinde (özellikle sübvansiyonlar) kesintiler, devalüasyondan sonra döviz kuru stabilizesi, donma fiyatları, dolar önlenmesi, parasal taban kuru dengesinde para tabanını ayarlama dengesi üzerine kuruludur. Ancak benzer uygulamalarda başarı sağlayabilmek için en önemli unsur politik destekle programın uyumlu olarak ele alınması gerekmektedir.

Döviz kuru nominal bir çapa olarak kullanıldığı İsrail deneyinde, döviz kuru dalgalanması Ocak 1987, Aralık 1988, Haziran 1989, Haziran 1989 ve Mart 1990’da beş kez, 1985 devalüasyonu ve Mart 1990’da %5 oranında Kur dalgalanması hariç, döviz kuru tespitindeki en büyük etken para piyasası içerisinde elde edilmektedir (Calenda, 2009: 879-898).

Belirlenen politikanın amacına ulaşmadaki en büyük etkeni istikrar programında taviz vermeden, sadece kısa vade için değil orta vadeli zamanlama ile

uygulama alanı oluşturulmasıdır. 1985 yılından 1991 yılına kadar takip edilen bu deney özelinde, siyasi olarak desteklenerek sürdürülebilirlik ilkesi üzerinde durulmasıdır ki siyasi iktidar değişse dahi programın aksamaması gereklidir.

Öte yandan reel hedefler ve nominal çapa yaklaşımı Ortodoks politika olarak uygulanmakta olup, Harmonik denge için maliye politikası yani kamu sektörü politikasını ifade eder. Üretim, gelir vb. faktör gelirlerini ifade ederken, para politikası istikrar sağlayıcı disiplin programlarına tabidir.

1. Maliye Politikası: Kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin genel olarak ifadesi genel anlamda kamu maliyesi olarak ifade edilmektedir. İstikrar politikalarında başarı elde etmenin başlıca noktaları kamu gelirlerinin artırılması ve maliyetlerin düşürülmesi, yapısal reformların ve özelleştirmenin gerçekleştirilmesidir. Devlet klasik işlevlerini kullanacak ve ekonomideki etkinliğini de düşürecektir.

2. Gelirler Politikası: Maliyet enflasyonunun öncelikli nedenleri; ekonomik istikrarsızlık ve enflasyondaki dalgalanmadır. Reel hedefli politikalar enflasyonla mücadele yaklaşımını benimserken, gelir politikası faktör gelirlerinin dondurulması ya da kontrolünün sağlanması üzerinde durmaktadır. Bu nedenle ücretler, kiralar, faiz ve kar kazanımları kontrol altında bulundurulmalıdır.

3. Para Politikası: Para politikası için temel para ve kur politikası araçları; döviz piyasası, açık piyasa ve bankalar arası para piyasası işlemleri ve zorunlu karşılıklar ve giderilebilirlik oranları kullanılmaktadır. Para politikası araçlarını kullanarak paradan para kazanmanın önlenmesi ve ekonomide bazen yığılma yapan likitide fazlasının sonucu oluşan, enflasyonla mücadele edebilmek için yöntemleri kullanarak önlemek amaçtır.

4. Döviz Kuru Politikası: Nominal çapa yaklaşımlarında önemli bir rol oynayan Kur politikasının temel amacı, kurda istikrar sağlayarak ithalat sonucu artan maliyet enflasyonunu asgari düzeye çekmeye çalışmaktır.

Aynı zamanda, döviz kurunda istikrar sağlanmaya yönelik gerçekleştirilen bu düzenlemeyle ülkede riskli ve belirsiz durumu ortadan kaldırarak ve dış ticaret

işlemlerinde güven duyulan bir ekonomi durumuna gelmek hedeflenmektedir (Moloney, 2005: 550-555).

Tablo 17

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1994-1997)

Kalemler	1994	1995	1996	1997
Harcamalar	23,20	21,95	26,45	27,39
Cari Harcamalar	8,93	8,22	8,59	9,49
Yatırım Harcamaları	1,98	1,31	1,70	2,18
Transfer Harcamaları	12,30	12,42	16,16	15,72

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Tablo 17’de belirtilen harcamalar özellikle siyasi çalkantılarla geçen bir dönem içerisinde gerçekleşmiş ve bu durum kendisini harcama oranlarında da göstermiştir.

Tablo 18

1994 ile 1997 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1994	1995	1996	1997
Büyüme Hızı	-6,1	8,1	7,9	8

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Özellikle 1994 yılındaki negatif büyümenin aksine Tablo 18’de belirtilen büyüme rakamları 1985 yılıyla beraber daha istikrarlı bir hal almıştır.

Tablo 19

Türkiye’de 1994-1997 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)

Yıllar	1994	1995	1996	1997
Oranlar	120,7	86,0	76,0	81,8

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 19’da gösterilen dönem enflasyon oranları, büyüme oranlarıyla paralellik göstermektedir. Ciddi oranlara ulaşan enflasyon oranı izleyen yıllarda yine yüksek oranlarda olmasına rağmen belirli bir istikrarı takip etmiştir. Yinede oranlar yüksek seviyelerde seyretmektedir.

Tablo 20

Türkiye’de 1994-1997 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1994	1995	1996	1997
Oranlar	8,3	7,3	6,3	7,2

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Döneme ait tek olumlu gelişme olarak Tablo 20’de gösterilen işsizlik oranlarıdır. İşsizlik oranları diğer göstergelere göre daha istikrarlı ve olumlu oranlara sahiptir.

24 Aralık 1995 seçim sonuçlarına göre Refah Partisi, toplam geçerli oyların %21.38’ini alarak, 158 milletvekiliyle seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Doğru Yol Partisi %19.13’lük oy oranıyla 135, Anavatan Partisi %19.65’lik oy oranıyla 132, Demokratik Sol Parti %14.64’lük oy oranıyla 76, Cumhuriyet Halk Partisi ise %10.71’lik oy oranıyla 49 milletvekilini parlamentoya sokmayı başarmıştır (Üste, 1998). Refah Partisi, 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştı.

1980’lerden sonra taşra ile şehir arasında açılan sosyal ve ekonomik durum söz konusu dönemde kendisini daha da çok hissettirmeye başlamıştır. Özellikle bu ayırmda kendisini dışlanmış hisseden seçmenlerin çoğu Refah Partisini destekleyerek partinin seçimlerden galip çıkmasını sağladı. Seçimlerden önce kendi aralarında anlaşamayarak sürekli kavga eden DYP ve ANAP’ın seçmenlerinin bir kısmı da söz konusu durumdan rahatsız olup tercihlerini Refah Partisinden yana kullandılar (Çakır, Can ve Bora, 1996).

Ancak buna rağmen 24 Aralık 1995 seçim sonuçları tek bir partinin iktidarı kurmasını sağlayabilecek sonuçlarda olmadı. Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla beraber seçimlerden en büyük parti olarak Refah Partisi’nin çıkmış olması (158 milletvekili çıkarması), diğer partiler üzerinde ciddi bir şaşkınlık ve şok etkisi yaratmıştır. Siyasi teamül ve demokratik yönetim ilkesinin gereğine göre mecliste en çok oyu alan partinin başkanına verilen hükümeti kurma görevi dahi Refah Partisi’nin seçimlerin galibi olması dolayısıyla günlerce tartışılmış ve siyasi polemiklere konu edilmiştir (Akel, 1999: 41).

Refah Partisi'nin birinci parti olması kendisine karşı olan muhalifleri, gizli ya da açık bir şekilde Refah Partisinin olmadığı bir hükümet kurma tekliflerini gündemde tutmaya zorladı (Kocabaş, 1997: 47). Her ne kadar demokrasi ile pek alakası olmayan bu tutum sürekli gündemi meşgul etse de Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini seçimleri birinci parti olarak kazanan Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a verdi. Ancak, söz konusu olumsuz tutum ve davranış bu sürede de devam etmiş ve Erbakan'a kimse hükümet kurmada destek vermemiştir. Erbakan usul gereği bir süre parti liderleriyle ikili görüşmeler gerçekleştirmiş ancak herhangi bir netice elde edememiştir. Bunun üzerine Erbakan Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini geri vermiştir. Refah Partisi'nin ardından seçimlerde ikinci parti olan Doğru Yol Partisi hükümeti kurma görevini devralmıştır. Daha önceden Refah Partisi ile koalisyona girmeyeceğini açıklayan Tansu Çiller kendi Başbakanlığında Anavatan Partisi ile koalisyon kurmayı hedefliyordu. Ancak Anavatan Partisi başkanı Mesut Yılmaz'ın Çiller'in Başbakanlığını onaylamayacağını beyan etmesi üzerine, Çiller'de görüşmelerden bir netice elde edemedi ve Erbakan gibi o da hükümeti kurma görevini iade etti. Daha sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Anavatan partisi lideri Yılmaz'ın Çiller'i ikna ederek hükümeti kurmayı başarması oldukça düşük ihtimalli duruyordu ve sonuçta Erbakan ile anlaşarak kendi Başbakanlığında Erbakan ile hükümeti kuracağı söylentileri siyasi kulisleri bir hayli hareketlendirdi. Ancak Refah Partisi ile Anavatan Partisi'nin hükümet kuracağı haberleri duyulunca özellikle Doğru Yol Partisi genel başkanı Tansu Çiller ve ordu kanadında ciddi tedirginlikler oluşmaya başladı (Tutar, 2007: 336-339). Nihayetinde dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Jandarma Genel Komutanı Teoman Koman'ın TBMM Başkanı Mustafa Kalemler üzerinden adeta aba altından sopa göstererek siyasi dizayn sağlamaya çalışması ve büyük olasılıkla kurulacak olan koalisyon görüşmelerini aniden kesmiştir. Silahlı Kuvvetlerin siyaset içerisine bu denli girmesi ve siyaseti dizayn etme çabası demokrasiyle bağdaşmamakla beraber ilerisi için ciddi tehdit oluşturmuştur. Nitekim bu durum, Yılmaz'ın kulislerde "ordunun temennisi Anayol'du" sözleriyle de doğrulanmıştır (Bayramoğlu, 2007: 54). "Ordunun ikna çabaları neticesinde Yalın Erez ve Mustafa Taşar'ın sunduğu dönüşümlü başbakanlık modelinde ANAP-DYP koalisyonu oluşturulmuştur. Erez ve Taşar'ın geliştirdiği formülde; ilk Başbakan'ın Yılmaz olması, DYP'ye 17 ve ANAP'a 15 bakanlık düşmesi, Çiller'in hükümette görev

almaması öngörülmüştür. Anayol Hükümeti, 12 Mart 1996'da TBMM'de 257 oyla güvenoyu almıştır (Tutar, 2007: 339)".

Anayol Hükümeti'nin kurulmasıyla beraber yapılan güven oylamasında, DSP oylamaya katılmayarak dışarıdan destek vermiş ve salt çoğunluk olan 276'nın altında bir sayıyla güvenoyu alınmıştır ancak; güvenoyu için gereken üye tam sayısının salt çoğunluğu sağlanamamasından dolayı Refah Partisi söz konusu oylamanın Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapmıştır. 14 Mayıs'ta Anayasa Mahkemesi'nin karara bağladığı başvuru Refah Partisi'nin lehine sonuçlanmış ve Anayol Hükümeti için güven oylamasının tekrarlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece Anayol Hükümeti, kendisi dağılmadan mahkemece iptal edilen oylama ile henüz kurulmadan düşmüştür (Kocabaş, 1997: 54).

Söz konusu olaylardan sonra Erbakan, Çiller'le görüşmelere başlamış ve iki lider hükümeti kurmada mutabık kalmıştır. Sürecin devamında Türk siyasi tarihine Refahyol Koalisyon Hükümeti olarak geçecek olan 54. Hükümet, Erbakan'ın Başbakanlığını üstlendiği koalisyon ile kurulmuştur (Akel, 1999: 51).

Refahyol Hükümeti'nin ilk aylarında herhangi bir hamle gerçekleştirilmeyen TSK, bu dönemde "bekle ve gör" siyaseti izlemiş, daha sonra 26 Aralık 1996'da yaptığı toplantıda ülkede güçlenen siyasal İslam'la ilgili önlemler alınması ve takibinin yapılması amacıyla "Batı Çalışma Grubu" oluşturmuştur. Söz konusu oluşum 9 Ocak 1997'de çıkarılan yönetmelikle oluşturulan "Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi"nin irticai faaliyetleri olduğu ile ilgili bazı raporlar hazırlamıştır (Örmeci, 2008: 107). Bu şartlar altında TSK, Milli Güvenlik Kurulu kanadını kullanarak Cumhurbaşkanı Demirel'in de göz yumması ile hükümeti yönlendirme ve siyaseti dizayn etme girişimlerini hızlandırmıştır. "Batı Çalışma Grubu" ve "Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi"nin yanı sıra, ordunun talep ve istekleri doğrultusunda İsrail'le 23 Şubat 1996'da "Türkiye-İsrail Askeri Eğitim Anlaşması"nın Erbakan'a imzalatılması bir gözdağı olarak algılanmış ve sürekli askerinin kendisini siyasetin patronu hissetirmesi gibi örnekler, askerinin bu konudaki kararlılığı ve keyfiyetini göstermiştir. Erbakan ise, bu durumlardan rahatsız olsada "alttan alarak" askerle problem yaşamak istememiş ve konumunu bu şekilde muhafaza edeceğini düşünmüştür. Ancak bu durumun çokta işe

yaramadığı 28 Şubat 1997 tarihli MGK Bildirisi ile anlaşılmıştır. Söz konusu bildiriyle TSK, hükümete özünde güya “irticayla mücadele” olduğunu beyan ettikleri bir programı kabul ettirme daha doğrusu zor koşma yolunu tercih etmiştir. Söz konusu bildiriyle Hükümetin hareket alanı iyice daralmış ve tamamen askerinin yönetim ve gözetimi altında faaliyetlerini yürütmeye mahkum bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte söz konusu baskı daha da artmış ve 21 Mayıs tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş “laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiği” gerekçesi ile Refah Partisi’ne kapatma davası açmıştır. Bu durum Refah Partisini daha da çıkmaza sürüklemiştir. Sonraki süreçte daha önce yapılan protokol gerekçe gösterilerek, Erbakan Başbakanlığı Çiller’e devretmek maksadıyla istifasını sunmuş ve böylece, Refahyol koalisyonunu hükümetten uzaklaştırmak için gerekli zemin hazırlanmıştır. TSK, yaptığı her hareketi yasalara uygunmuş gibi göstererek bir yandan halkın tepkisini çekmemek bir yandan da Refahyol Hükümetini rafa kaldırmak girişimlerini kendisi açısından başarıyla gerçekleştirmiştir (Erdoğan, 2007: 19).

Bu gelişmelerin sonucunda Erbakan hükümetinin istifasını Cumhurbaşkanı Demirel sunmuştur. Bu dönemde askerle gayet uyumlu çalışan Cumhurbaşkanı Demirel ise neredeyse 1 ay süren hükümet arayışları sonucunda REFAHYOL hükümetinin devamı yerine Anavatan Partisi lideri Mesut Yılmaz’a hükümeti kurma yetkisini vermiştir. Ciddi tepkilerle karşılaşan Demirel, Yılmaz’ı görevlendirmedeki amacının ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi belirsizlik ve çıkmazın sona erdirilmesi olduğunu açıklamıştır. Yılmaz, 30 Haziran 1997’de DSP ve DTP’nin hükümet içi desteği ve CHP’nin de dışardan desteğini sağlayarak 55. Hükümeti kurmuş, yeni dönemi başlatmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1 Temmuz 1997, s.1.).

3.6. 18 NİSAN 1999 GENEL SEÇİM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASI

Bundan sonraki süreçte, ülkede siyasi belirsizlikler devam etmiş ve henüz zamanı gelmemiş olan seçimler erkene alınmıştır. Doğal olarak 18 Nisan 1999’da yapılması planlanan erken seçime ülkeyi götürecek bir hükümete ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu 56. hükümeti ANAP ve DYP’nin desteğini alan Bülent Ecevit kuracak ve parlamentodan güvenoyu alacaktır. 56. Hükümetin zaten hükümete gelirken belirttiği şekilde temel görevi ülkeyi erkene alınan seçimlere sağlıklı bir şekilde götürmektir.

Eken genel seçimden çıkan sonuçlara göre üçlü koalisyon hükümeti kurulmuş ve Cumhurbaşkanlığında onayı ile Bülent Ecevit Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Söz konusu dönemde öncelikli olarak 2000-2002 dönemini içeren stand-by öncesinde ekonomide istikrar sağlama amaçlı bir program IMF'ninde desteğiyle uygulamaya alınmıştır. Uygulamada yer alan programlar şu şekilde özetlenebilir;

- Enflasyonla mücadelede sıkı para politikası uygulanması,
- Kamudaki maaş ve ücretlerin, bununla beraber tarım için sağlanan destekleme fiyat uygulamalarının beklenen enflasyon oranları dikkate alınarak kararlaştırılması,
- Bankalar sistemindeki açıkların giderilerek daha güçlü hale getirilmesini ve sermaye kırılganlığının giderilmesiyle istikrarın sağlanması,
- Sosyal güvenlikte oluşan açıkların ve dengesizliklerin giderilmesi,
- Özelleştirmeleri devreye alarak enflasyonla mücadele edilmesi,
- Genel bütçede faiz dışı fazlanın vergi gelirleri artışına bağlı olarak GSMH'nin %4'ü oranında fazla vermesi,

Bu sıkıntılı süreçten kurtulmak isteyen Türkiye IMF ile yakın ilişkiler kurarak darboğazdan çıkmak istemiş ve bu amaçla aralık 1999 tarihinde IMF'ye sunduğu bir niyet mektubu ile somut olarak adım atmıştır. IMF kendisine sunulan bu iyi niyet mektubundaki programı, 2000-2002 dönemini içerecek şekilde üç yıllık bir süre için uygulanması yönünde desteklemiştir. Bu program çerçevesinde Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründeki reformların tamamlanmasını öngören "Enflasyonu Düşürme Programı" yürürlüğe konulmuştur. Bu programın hedefleri şu başlıklarla açıklanabilir;

- Tüketici enflasyonunun, istikrarlı, yapısal, rasyonel ve tutarlı reformlarla desteklenen ve uyumlu maliye-para politikaları uygulamaları ile ilk yıl %25, ikinci yıl %12 ve programın son yılında %7'ye seviyelerine çekmek,
- Yüksek seviyelerde olan reel faiz oranlarını aşağı seviyelere çekmek,
- Ekonomide büyüme alanlarının fazlalaştırılması,
- Ekonomideki kaynakları daha etkin kullanarak toplumda adil olacak şekilde gelir dağılımının ayarlanması.

Yukarıda özetle maddelerini sıraladığımız programın amacı, öncelikli olarak enflasyonu ve faizleri düşürerek gerekli olan büyümeyi gerçekleştirmektir. Ancak 17 Ağustos 1999 tarihinde ağır bir deprem yaşayan ülkemiz söz konusu felaketin etkisiyle bir anda 10 milyar dolar kaybetmiştir. İlerleyen zamanlarda “Marmara Depremi” olarak anılacak bu felaket sonrasında ülke sanayisi ciddi zarara uğramış, işsizlik rakamları aşırı yükselmiş ve yıl sonunda büyüme oranı -6,4 ile küçülme ile sonuçlanmıştır. Özellikle 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım Bolu-Düzce depremlerinin açtığı yaraları sarabilmek amacıyla 26 Kasım 1999 tarihinde “Deprem Vergisi Yasası” yürürlüğe konulmuştur.

Tablo 21

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1998-2000)

Kalemler	1998	1999	2000
Harcamalar	29,18	35,88	37,19
Cari Harcamalar	9,69	11,72	10,84
Yatırım Harcamaları	1,87	1,97	1,97
Transfer Harcamaları	17,62	22,19	24,38

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Tablo 21’de belirtilen şekliyle kamu harcamalarında dönem için ciddi bir artış söz konusu olmuştur.

Tablo 22

1998 ile 2000 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1998	1999	2000
Büyüme Hızı	3,8	-6,4	6,1

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 22’de belirtilen büyüme oranları ise dönemin daha önceleri bahsedilen şekliyle ekonomik ve siyasi sıkıntıları yansıtır niteliktedir. Bu sebepten istikrarsız bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 23

Türkiye’de 1998-2000 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)

Yıllar	1998	1999	2000
Oranlar	71,8	53,1	51,4

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Dönemin siyasi çalkantılarının aksine enflasyon oranlarının yüksek olmasına rağmen aşağı doğru bir seyir olduğu görülmektedir (Tablo 23).

Tablo 24

Türkiye’de 1998-2000 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1998	1999	2000
Oranlar	6,7	7,4	6,5

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 24’te dönemin istikrarsız bir dönem olmasına rağmen işsizlik oranlarında olumlu seyrin olduğu bir dönem olarak görülebilir.

3.7. 3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİNE DOĞRU TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Enflasyonla mücadele programı uygulanmaya başlamadan önce Meksika ve Güney Asya ülkeleri özelinde örneklemeler alınarak sürekliliği olabilecek politikalar ile, cari açıkların yüksek olduğu , konvertibl faiz oranı bununla beraber Yüksek faiz / GSYİH oranlarına sahip olunmasına rağmen kriz öncesi dönem baz alınarak, Meksika ve Tayland M2YR / takas rezerv oranları takip edilmiştir. Söz konusu ülkelerde o dönem için farklı seviyelerde yüksek enflasyon ve faiz oranları mevcuttu ve büyüme rakamlarında düşük seviyelerdeydi.

1994 krizine benzer şekilde aşırı değerlenen TL, yüksek cari işlemler açığı / GSYH oranındaki hızlı düşüş ve bunun paralelinde enflasyonun düşmesi, yerel paraya karşı oluşan tepki ve yerel paradan kaçış neticesinde oluşan devalüasyon bu dönemde oluşan krizin ana sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Aralık ayının sonuyla başlayan ve 2001 yılının ilk ayında kendisini daha da çok hissettirmeye başlayan krizin ayak sesleri ülkede ciddi manada hissedilmeye başladı. 5 Ocak'ta alınan kararla Merkez Bankası döviz rezervlerini tekrardan 25 milyar dolara yükselterek daha sonra oluşacak olan Şubat krizine kadar rezervlerini bu seviyelerde tutmuştur. Aralık 2000'de ortalama % 199 olan bankalararası gecelik faiz oranları Ocak ayında% 42'ye kadar geriledi. İMKB 100 endeksi de 4 Ocak'ta 10198 puana kadar yükselme başarısı gösterdi. Ancak, bu kısa süreli pozitif yönlü gelişmeler, zaten çok sağlam temelli olmayan ekonominin ayağa kalkmasına yetmemekle beraber 19 Kasım 2001'de

Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında meydana gelen tartışmayla daha da içerisinden çıkılamaz bir hal aldı ve ayak sesleri duyulan kriz artık kapıya dayandı. Döviz kuru üzerinden yapılan baskı daha da artarak devam etti ve Merkez Bankası kriz gününden itibaren iki gün boyunca piyasa üzerinde kontrol sağlamaya çalıştı. 16 Şubat tarihinde yaklaşık 27 milyar 943 milyon dolar olan döviz rezervleri, 19 Şubat tarihinde 22 milyar 581 milyon dolara kadar geriledi. Merkez bankası, sadece bir günde yaklaşık 5 milyar dolarlık müdahale alanı oluşturmuş hatta aşmıştır. Dalgalı döviz kuruna geçiş kararı alınmasıyla beraber 688 bin TL olan dolar 962 TL'ye kadar yükselmiştir. Faiz oranları bir gecede aşırı derecede yükselerek bir gecede % 50'den % 6200'e kadar yükseldi, ardından ani bir düşüş yaşamış ve Şubat ayı sonunda % 103'e kadar gerilemiştir. 16 Şubat'ta 10169 puan ortalamasını yakalayan borsa endeksi 19 Şubat'ta 8683 seviyelerine kadar gerilemiştir. IMF destekli ve döviz kuru bazlı program geçmiş uluslararası kriz örneklerinden dersler çıkarıldığını göstermiştir.

1999 Aralık ayında başlayan enflasyonla mücadele programı 2001 Şubat krizi ile sona ermiştir. Söz konusu programın sona ermesiyle beraber Şubat ayı krizinden sonra 15 Mayıs'ta açıklanan ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ismi verilen program uygulamaya konulmuştur. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını 2000 yılında uygulanan enflasyonla mücadele programından ayıran temel özellik dalgalı kur rejimini benimsemiş olmasıdır. Enflasyonla mücadele programının diğer hedefleri (kamu sektörü reformu, sosyal güvenlik, özelleştirme, tarım reformları) de söz konusu programın benimsediği uygulamalar olmuştur. Bu programın asıl amacı bankacılık sektörü ile ilgili yapısal reformları gerçekleştirmektir. Bu program ile Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları ile yüzleşilmiş ve bu kronik sorunlar çözülmeden istikrarlı bir büyümenin sağlanamayacağı, bununla beraber enflasyondaki sıkıntılardan da kurtulunamayacağı kabul edilmiştir (Sarıgedik, 2008: 12-14).

Güçlü Ekonomi Geçiş Programı

Programın amacı; daha önce defalarca denenilen ve başarı elde edilemeyen programlardan sonra piyasalarda oluşan ciddi güven sorununun aşılması, krizin ve istikrarsızlığın hızlı bir şekilde ortan kaldırılması ve reformlarla istikrarlı bir yapılanma

oluşturma olarak açıklanabilir. Artık ekonomide ve kamu idaresinde geri dönüşü olmayan bir yola girilecektir.

Bu amaçla;

(i) Programın uygulanmasında en önemli taahhüt ve destek siyasi otoriteler olacaktır. (ii) Kamuda hesap verilebilirliği ve şeffaflığı arttırarak yolsuzlukların sonu getirilecektir. (iii) Piyasalara hakim olan ciddi güvensizlik problemi ortadan kaldırılarak piyasaya güven duyulması sağlanacaktır (TCMB, 2002: 12-13).

Söz konusu hedeflere ulaşmak için;

(i) Enflasyonla mücadeleden taviz verilmeden dalgalı kur rejimi ile devam edilecektir, (ii) bankacılık sektöründeki aksaklıklar giderilerek özellikle kamu ve TMSF bankalarında yapısal dönüşüm tesis edilecek ve reel sektör ile bankacılık sektörlerinin ilişkileri güçlendirilecektir, (iii) ekonomide adil bir düzen oluşturarak uygulanan politikalarda rasyonel ve tutarlı olacaktır, ve (iv) tüm bu sıralanan maddelerin uygulanabilmesi için sağlam bir altyapı oluşturmak ve kamuda şeffaflığı sağlayarak hesap verilebilir bir yapı oluşturmak amaçlanmaktadır. Söz konusu programın uygulanmasıyla varılmak istenen hedef; ekonomide etkin kaynak kullanımını sağlayarak sürdürülebilir kalkınma ve güçlü piyasa imkanları oluşturarak ekonomik büyümeyi, yatırımı, istihdamı artırmak ve ülkemizin hakettiği güçlü ekonomiler arasında yerini almasını sağlamaktır (TCMB, 2002: 12-13).

1999 – 2002 döneminde ülkeyi yöneten DSP – MHP – ANAP koalisyonu, 2001 krizinin baş göstermesiyle, koalisyonu yürütmedeki zorluklar, siyasi anlaşmazlıklar ve koalisyon ortakları arasındaki siyasi kargaşa yaşanması neticesinde güçlü bir hükümet yönetim anlayışı ortaya koyamamıştır. Özünde 28 Şubat post modern darbesiyle iktidardan el çektirilen Erbakan ve partisini yönetimden uzak tutmak anlayışı ile biraraya gelmiş olan koalisyon bu durumu zoraki yürütmüştür. Uzun süredir planlanan ancak hayata geçirilemeyen özelleştirme faaliyetlerinin bu dönem içersindedeki kısır tartışmalarla gerçekleştirilememesi koalisyona olan inancı azaltmış ve koalisyonda bulunan partilere halk nezdinde ciddi tepkiler oluşmaya başlamıştır (Karaoğlu, 2007). Buna bağlı olarakta 3 Kasım 2002 seçimleri ile seçmenler tercihlerini değiştirmişlerdir.

Hükümetlerin ekonomi-politiğinin seçmen tercihleri üzerindeki etkilerinden ilk bölümlerde bahsedilmiştir. Özellikle kriz dönemleri bu durumun daha net olarak ortaya çıktığı durumlar olarak görülmektedir. Ülkemiz üzerinde bunun en iyi örneği 3 Kasım 2002 genel seçimleri olduğu söylenebilir. Seçimlerden önce Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizinin yaşandığı dönemde hükümet olan koalisyonun hemen krizin peşinden gerçekleştirilen seçimlerde % 10'luk seçim barajını aşamaması, bir önceki seçimlerde toplam oy oranının % 22'sini alırken bu seçimlerde oy oranının % 1'e düşmesi, bahsetmiş olduğumuz teorinin gerçekliğini ortaya koymaktadır (Kapusızoğlu, 2011: 129-130).

Bu dönemde, Türkiye ekonomisi tarihinin en büyük krizini yaşadı ve hemen ardından erkene alınan seçimlerle 3 Kasım 2002'de genel seçimler yapıldı. Gerçekleştirilen erken genel seçim sonuçlarına göre henüz seçimlerden kısa bir süre önce kurulan AK Parti seçimlerin galibi olarak tek başına iktidar olmayı başardı. Bu seçim sonucunda, sadece AK Parti ve CHP seçim barajını geçen taraflar oldu. AK Parti tek başına iktidar olarak on yıllarca sürdüreceği iktidarının ilkinde elde etmiş ve büyük dönüşümün ilk adımını atmış oldu.

Tablo 25

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (2001-2003)

Kalemler	2001	2002	2003
Harcamalar	45,66	42,31	39,38
Cari Harcamalar	11,59	11,38	10,80
Yatırım Harcamaları	2,35	2,52	2,01
Transfer Harcamaları	31,75	28,41	26,57

Kaynak: (DPT, 2005. TÜİK, 2017).

Tablo 25’te gösterilen harcama oranlarına bakıldığında daha önce belirtmiş olduğumuz 2001 yılındaki kriz ve sonraki yıllarda toparlanma dönemi olarak ortaya çıkan durum kendini göstermektedir.

Tablo 26

2001 ile 2003 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	2001	2002	2003
Büyüme Hızı	-9,4	7,8	5,9

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 26’da, kamu harcamalarında bahsetmiş olduğumuz şekliyle 2001 krizinin negatif büyüme oranları yarattığı ve sonrasında da toparlanma süreci ve pozitif bir ivme yakaladığı görülmektedir.

Tablo 27

Türkiye’de 2001-2003 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (%) (1994=100)

Yıllar	2001	2002	2003
Oranlar	61,6	50,1	25,6

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 27’de görülen durum ise yine yüksek oranlarda olan enflasyon oranlarının istikrarlı bir azalma eğiliminde olduğu yönündedir.

Tablo 28

Türkiye’de 2001-2003 Dönemine Ait İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	2001	2002	2003
Oranlar	8,4	10,3	10,5

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 28’te ise diğer göstergelerin aksi bir durum olarak işsizlik oranlarında artış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.8. TÜRKİYE’DE 1983-2001 YILLARI ARASI GENEL SEÇİMLER VE EKONOMİK İSTİKRAR AÇISINDAN SEÇİM EKONOMİSİ UYGULAMALARI ANALİZİ

Tablo 29

Türkiye’de Konsolide Devlet harcamalarının GSMH İçindeki Payı (%) (1980-2003)

Kalemler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Harcamalar	20,33	18,89	15,10	18,80	17,07	15,03	15,95	16,92	16,26	16,52	17,21	20,93
Cari Harcamalar	9,33	7,95	6,79	7,70	6,72	5,93	5,96	6,47	6,09	7,73	8,42	9,54
Yatırım Harcamaları	3,50	3,82	3,14	3,40	3,12	2,91	3,17	2,64	2,1	1,68	2,49	2,49
Transfer Harcamaları	7,50	7,12	5,17	7,70	7,23	6,19	6,82	7,82	8,07	7,11	6,3	8,9
Kalemler	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Harcamalar	20,78	24,56	23,21	21,95	26,45	27,39	29,18	35,88	37,19	45,66	42,3	39,38
Cari Harcamalar	10,73	10,29	8,93	8,22	8,59	9,49	9,69	11,72	10,84	11,59	11,38	10,8
Yatırım Harcamaları	2,96	2,88	1,98	1,31	1,7	2,18	1,87	1,97	1,97	2,35	2,52	2,01
Transfer Harcamaları	7,09	11,39	12,3	12,42	16,16	15,72	17,62	22,19	24,38	31,72	28,41	26,57

Kaynak: (DPT,2005. TÜİK, 2017).

Tablo 30

1980 ile 2003 Yılları Arası Ekonomik Büyüme Rakamları (%)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Büyüme Hızı	-2,8	4,8	3,1	4,2	7,1	4,3	6,8	9,8	1,5	1,6	9,4	0,3
Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Büyüme Hızı	6,4	8,1	-6,1	8,1	7,9	8	3,8	-6,4	6,1	-9,4	7,8	5,9

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 31

1980-2003 Dönemi Enflasyon Oranları (%) (1980-1989 yılları arası 1967, 1990-2003 yılları arası 1995 yılı baz alınmıştır)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Oranlar	103,8	41,9	27,5	27,5	50,7	43,9	30,9	38,3	65,7	66,9	52,3	55,3
Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Oranlar	62,1	58,4	120,7	86	86	81,8	71,8	53,1	51,4	61,6	50,1	25,6

Kaynak: (TOBB Ekonomi Raporları, 2017).

Tablo 32

1980-2003 Dönemi İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Oranlar	8,3	7,3	7,2	7,9	7,8	7,3	8,1	8,5	8,4	8,7	7,4	8,5
Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Oranlar	8,4	9,2	8,3	7,3	6,3	7,2	6,7	7,4	6,5	8,4	10,3	10,5

Kaynak: (TÜİK, 2017).

3.8.1. 10 Haziran 1983 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

24 Ocak kararlarıyla ekonomide dönemselde olsa olumlu bir hava esmeye başlamıştır. Daha sonra 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri müdahale ülke ekonomisi hakkında ciddi endişeler oluştursa da zorunlu olmadıkça programdan taviz verilmemeye çalışılmıştır.

Darbeden sonraki ilk seçim olan 1983 genel seçiminden önceki dönemde özellikle 1981 yılında Devlet Harcamalarının GSMH içindeki payı 18.89, 1982'de 15.10, seçim yılı olan 1983'te 18.80, bir sonraki yıl olan 1984'te ise 17.07 olarak gerçekleşmiştir. 1981 yılında 41.9 olan enflasyon oranı, 1982'de 27.5, 1983 yılında

27.5, 1984 yılında ise 50.7 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1981 yılında 7.3 olan işsizlik oranı sırasıyla 1982 yılında 7.2, 1983 yılında 7.9, 1984 yılında ise 7.8 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme oranları ise 1981 yılında 4.8, 1982 yılında 3.1, 1983 yılında 4.2 olurken 1984 yılında 7.1 olarak gerçekleşmiştir.

Söz konusu dönem için özellikle askeri darbenin siyasi belirsizliğe yol açması ve ülke yönetiminde bulunması ekonomiye olumsuz yansımış bu durumda özellikle harcamalarda 3 puanlık artışla ortaya çıkmıştır. Enflasyon oranlarında ise normal seyreden durum seçimden bir yıl sonra özellikle iki kat artmış ve 50 oranlarına kadar ilerlemiştir.

Tüm bu veriler bizlere şunu gösteriyor ki kısmi istikrar yakalamaya çalışan ülkede, seçim döneminin yaşanması ve buna bağlı olarak da seçim ekonomisinin uygulandığı yönündedir.

3.8.2. 29 Kasım 1987 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

1983 seçimlerinden sonra tek parti iktidarı tercih eden Türkiye 1987 seçimlerine Anavatan Partisi hükümetleriyle girmiştir.

1985 yılından itibaren Devlet Harcamalarının GSMH içinde payı sırasıyla 1985'te 15.03, 1986 yılında 15.95, 1987 yılında 16.93, 1988 yılında ise 16.27 olarak gerçekleşmiştir. 1985'teki enflasyon oranlarına bakıldığında ise 43.9, 1986 yılında 30.9, 1987 yılında 38.3, 1988 yılında ise 65.7 olarak gerçekleşmiştir. 1985 yılındaki işsizlik oranı 7.3 olurken, 1986 yılında 8.1, 1987 yılında 8.5, 1988 yılında ise 8.4 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemle ilgili harcamalarda özellikle seçim yılı olan 1987 yılında 1 puanlık artış görülmekle beraber bu artışın transfer harcamaları kaleminde olduğu anlaşılmaktadır. Enflasyon ise 1987 yılında 38.3 olurken bir sonraki yıl 1988'de 65.7 olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir durum büyüme oranlarında da yaşanmıştır. 1987 yılında 9.8 büyüyen Türkiye, 1988 yılında 8.3 puanlık bir kayıpla 1.5 oranında büyüebilmiştir. İlgili seçim döneminde işsizlik oranlarında ise çok farklı bir değişim yaşanmamıştır.

Sonuç olarak seçim öncesi ve sonrası harcamalar ve büyüme oranları dikkate alındığında ekonomik veriler karşılaştırması sonucunda seçim ekonomisi uygulandığını görülmüştür.

3.8.3. 20 Ekim 1991 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

Dönem iktidarı Anavatan Partisi'ndeki çatlaklar ve Dünya genelindeki olumsuz gelişmelerle erkene alınan seçim döneminde ekonomik veriler şu şekilde gerçekleşmiştir. Devlet harcamalarının GSMH içindeki payı sırasıyla 1989 yılında 16.52, 1990 yılında 17.21, 1991 yılında 20.93, 1992 yılında ise 20.78 olarak gerçekleşmiştir. Harcamanın büyük bir oranının ise transfer harcamalarında olduğu görülmektedir.

1989 yılındaki büyüme oranı 1.6 olurken, sırasıyla 1990 yılında 9.4, 1991 yılında 0.3, 1992 yılında ise 6.4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemdeki enflasyon oranlarına bakıldığında ise 1989 yılında 66.9, 1990 yılında 52.3, 1991 yılında 55.3, 1992 yılında ise 62.1 olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılındaki işsizlik oranı ise 8.7, 1990'da 7.4, 1991 yılında ise 8.5, 1992 yılında ise 8.4 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak seçim yılındaki harcamalarda üç puanlık artış olduğu, 1990'da 9.4 oranında büyüyen Türkiye'nin 1991 seçim yılında 0.3 büyüdüğü gözlemlenmiştir. 1991 yılında 55.3 oranında olan enflasyon bir sonraki yıl 62.1 oranında gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ise seçimden bir yıl önce 7.4 oranında gerçekleşirken seçim yılı yaklaşık 1 puanlık artış göstermiştir.

Tüm bu veriler ışığında 1991 Genel seçimleri döneminde seçim ekonomisi uygulandığı görülmüştür.

3.8.4. 24 Aralık 1995 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

1991 seçimlerinden sonra Türkiye tekrar koalisyon hükümetleri ile yönetilmeye başlamıştır. 1995 seçimlerine de koalisyon hükümetleri öncülüğünde girilmiştir.

Bu dönemle ilgili Devlet harcamalarının GSMH içindeki payı 1993 yılında 24.56, 1994 yılında 23.21, 1995 yılında 21.95, 1996 yılında ise 26.45 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme oranlarında ise sırasıyla 1993 yılında 8.1, 1994 yılında -6.1 ile negatif büyüme, 1995 yılında 8.1, 1996 yılında ise 7.9 oranında gerçekleşmiştir. Aynı dönemle ilgili enflasyon oranları ise 1993 yılında 58.4, 1994 yılında 120.7, 1995 yılında 86, 1996 yılında ise aynı şekilde 86 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları 1993 yılında 9.2, 1994 yılında 8.3, 1995 yılında 7.3, 1996 yılında ise 6.3 olarak gerçekleşmiştir.

Söz konusu dönemle ilgili ekonomik verilere baktığımızda seçim ekonomisi uygulandığını söyleyebilmemiz güçtür.

Genel olarak incelediğimiz dönem hem ekonomik hem de politik olarak ciddi istikrarsızlığın yaşandığı bir dönem olmuştur. Ancak seçim özelinde herhangi bir uygulama gözükmemektedir.

3.8.5. 18 Nisan 1999 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

1995'te gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda yine koalisyon hükümetleri tercih edilmiştir. Bu yüzden de 1999 erken genel seçimlerine koalisyon hükümetleri öncülüğünde girilmiştir.

Dönem ekonomik verilerine baktığımızda ise Devlet harcamalarının GSMH'deki payı 1997 yılında 27.39, 1998 yılında 29.18, 1999 yılında 35.88, 2000 yılında ise 37.19 olarak gerçekleşmiştir. Burada özellikle harcama kalemleri içerisindeki 5 puandan daha fazla artan oranın transfer harcamalarında olduğu görülmektedir. 1997 yılında büyüme oranı 8, 1998 yılında 3.8, 1999 yılında -6.4 ile negatif büyüme, 2000 yılında ise 6.1 oranı ile gerçekleşmiştir. 1997 yılındaki enflasyon oranı 81.8, 1998 yılında 71.8, 1999 yılında 53.1, 2000 yılında ise 51.4 olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılındaki işsizlik oranı 7.2, 1998 yılında 6.7, 1999 yılında 7.4, 2000 yılında ise 6.5 olmuştur.

Veriler incelendiğinde söz konusu dönemde koalisyon hükümetleriyle seçime gidilmesi ve siyasi belirsizlik seçim öncesinde seçim ekonomisi uygulandığını göstermektedir. Özellikle harcamalar ve işsizlik oranları bunu destekler niteliktedir.

3.8.6. 3 Kasım 2002 Genel Seçim Dönemi Ekonomik Analizi

Söz konusu seçimlerden önce Türkiye tarihinin en büyük ekonomik krizi yaşanmıştır. Bu tabloda seçime gidilmiş bir önceki dönemde mecliste bulunan hiçbir parti barajı aşp tekrar meclise girme başarısı gösterememiştir.

Bu dönemdeki Devlet harcamalarının GSMH'deki payına baktığımızda 2000 yılında 37.19, 2001 yılında 45.66, 2002 yılında 42.31, 2003 yılında ise 39.38 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme oranlarına bakıldığında ise 2000 yılında 6.1, 2001 yılında -9.4 ile negatif büyüme, 2002 yılında 7.8, 2003 yılında ise 5.9 oranında olmuştur. Enflasyonda ise 2000 yılında 51.4, 2001 yılında 61.6, 2002 yılında 50.1, 2003 yılında ise 25.6'ya kadar düşmüştür. Aynı dönemle ilgili olarak işsizlik rakamlarına bakıldığında 2000 yılında 6.5, 2001 yılında 8.4, 2002 yılında ise 10.3 oranında gerçekleşirken 2003 yılında 10.5 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Ülke genelinde ciddi krizler ve siyasi bunalımlar yaşayan Türkiye'de söz konusu seçimler öncesinde herhangi bir seçim ekonomisi uygulandığını söylemek güçtür. İşsizlik oranlarındaki artış ise günümüzde dahi devam eden kronik bir artıştır. Diğer verilerde ise artıştan ziyade ciddi bir azalış söz konusudur. 2002 yılından itibaren ise ülke yönetiminde tek parti iktidarı olarak Ak Parti söz sahibi olmaya başlamıştır.

SONUÇ

Çalışmamızda seçim ve ekonomik istikrar ilişkisi değerlendirilirken dört makroekonomik gösterge üzerinden değerlendirmeler yapılmış olup, bu veriler karşılaştırılarak netice elde edilmeye çalışılmıştır. Bu veriler: Türkiye’de Konsolide Devlet Harcamalarının GSMH içerisindeki payı, işsizlik oranları, enflasyon oranları ve büyüme oranlarıdır. Bu karşılaştırma sonucunda incelemiş olduğumuz altı seçim döneminin dördünde seçim ekonomisi uygulandığı görülmüştür. Seçim ekonomisinin uygulanmadığı dönemlerdeki ortak noktalar ise çok ciddi ekonomik krizlerden sonra ortaya çıkan tabloda seçime gidilmiş olmasıdır.

Ülkemiz gibi demokratik ve ekonomik gelişimini tamamlayamamış ülkelerde her seçim öncesinde seçim ekonomisi iddiaları söz konusu olmaktadır. Günümüzde dâhil olmak üzere birçok ülkede iktidarlar bu durumu kullansa bile, belli başlı önlemlerle kısmen de olsa bu durumun önüne geçilebilir. Öncelikli olarak mevcut iktidarlara harcama kısıtlamalarının getirilmesi ve devlet tarafından yapılan yardımların daha orantılı şekilde ele alınması ihtiyacı vardır. Bununla beraber iktidarların seçimleri tekrar kazanma amacıyla devlete ait imkânları seferber ettiği ve bu durumu gerek siyasi gerekse ekonomik anlamda kullandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Benzer durum ikinci bölümde incelemiş olduğumuz dünya ülkeleri örneklerinde de kendini göstermektedir. Özellikle ekonomik yapının siyasi yönetim ile olan ilişkisi başta İtalya olmak üzere İngiltere, Rusya, Ukrayna gibi ülkelerde iç içe geçmiş olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bahsettiğimiz ülkelerde ya seçimler ekonomi üzerinde ciddi etken olmakta ya da ekonomik istikrar-istikrarsızlık, seçimler üzerinde etken olmaktadır.

Bahsettiğimiz durumun tam tersi bir yapı olan Almanya ve Fransa ekonomi-politik yapısının, sadece seçim-seçmen endeksli olmadığı ve daha yapısal bir ekonomi yönetimi olduğu sonucu elde edilmektedir.

Aynı bölümde incelemiş olduğumuz Mısır örneğinde ise ekonomik verilerin olumlu ya da olumsuz etkileri yönetim üzerinde etkili olamamaktadır. Bunun başlıca nedeni ise diktatör rejimler tarafından idare ediliyor olmasıdır.

Çalışmamızda incelediğimiz dönem ülkemiz için kritik bir dönemi ifade etmektedir. Özellikle 1980'den sonra liberalleşmeyle başlayan süreç, darbeye ve siyasi belirsizliklerle devam etsede liberal ekonomi ülkeye hâkim olmuştur. Ülkemizde söz konusu dönem için tercih edilen tek parti iktidarının, kendi iktidarı döneminde gerçekleştirdiği iki seçimde de seçim ekonomisini uyguladığı sonucuna varılmıştır. Bununla beraber daha sonra tercih edilen koalisyon hükümetleri döneminde de çok farklı bir durum olduğunu söyleyemeyiz. 1999 yılındaki Genel Seçimlerde de ciddi manada seçim ekonomisi uygulandığı ortadadır. Diğer dönemlerde uygulanmama nedeni ise tamamen dönemin zor bir süreç olması ve buna imkân vermemesi olarak açıklanabilir.

Özellikle 1980 yılında darbeye iktidarın belirlenmesi ve darbeden önce açıklanmış olan ekonomik reformların geleceği için ciddi kaygıların ortaya çıkması, ekonomik istikrarı olumsuz manada etkilemiştir. Bunun neticesinde de darbeden yaklaşık üç yıl sonraki seçimlerde darbe yönetiminin de etkisiyle iktidarı elde tutma ihtiyacıyla seçim ekonomisi uygulandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Akabinde seçimlerin gerçekleşmesi ve tek parti iktidar döneminin başlaması sonucu kısa süreli ekonomik istikrar yaşansada bir sonraki seçim dönemi olan 1987 seçimlerinde de seçim ekonomisi uygulandığı ve sonraki süreçte ekonomik istikrarın ciddi manada olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Bu dönemde yaşanan olumsuz süreç bir sonraki seçim dönemini de etkilemiş ve istikrarsız durum devam etmiştir.

Ekonomik istikrarsızlığın sonuçları kendini seçim sonuçlarında göstermiş ve siyasi yönetim koalisyon hükümetleri döneminin başlangıcı olmuştur. Ciddi ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı bu dönemde siyasi istikrarsızlığında ortaya çıkmasıyla gelecek on yıla damga vuran, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık dönemi kendini göstermiştir. İlerleyen süreçte ülke ekonomi tarihini derinden etkileyen 2000 ve 2001 krizlerinin yaşanmasıyla beraber, seçmen, kendisine yaşatılan ekonomik krizin cevabını seçimlerde göstermiş ve ekonomik kriz dönemine ait partilerin hiçbirinin

seçim barajını geçmesine dahi müsaade etmeyerek adeta cezalandırmıştır. Bu durumda ortaya çıkan tabloda ekonomik istikrarın olmayışı, seçim sonuçlarını etkilemiş ve seçmen için seçimler cezalandırma unsuru olarak kullanılmıştır. Her ne kadar 80'li yıllarda siyasi yönetim seçimlerde ekonomiyi kullansa da, 90'lı yıllarda da genel olarak ekonomik istikrarsızlığın seçmen tarafından kullanıldığı ve bu durumun seçim sonuçlarına da yansıdığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik varoluşunu tamamlayamayan ülkelerde (Türkiye vs.) ciddi reformların ve istikrarlı uygulamaların getirilmesi, söz konusu ülkeler için daha yapıcı sonuçların ortaya çıkacağını göstermektedir. Ülkemiz özelinde de durum incelendiğinde çok dikkatli olunmalı ve günü kurtarıcı popülist yaklaşımlardan ziyade ekonomik istikrar, ekonomik büyüme ve düşük enflasyon oranlarının olduğu yapının oluşması için uğraşılmalıdır. Özellikle seçimlerden önce transfer harcamalarında ve belirli kalemlerde harcama artışına dair yetkilere kısıtlamalar getirilerek seçimin ekonomik boyutunda istikrar kalıcı hale getirilmelidir.

Ülkeler ister tek parti isterse koalisyon hükümetleriyle yönetilsin, her türlü hükümet tercihinde seçimler ülke ekonomisine seçimlerden sonrada istikrarda aksamalara neden olmayacak şekilde yasal tedbirlerle ekonomik anlamda garanti altına alınmalıdır. Çalışmamızda ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri de ülkemizin seçim ekonomisi uygulanabilmesi için gayet uygun olduğu, herhangi bir yasal engellemenin bulunmadığı, ister tek parti isterse koalisyon hükümetleri olsun bu durumdan faydalanıldığı yönündedir.

Tüm bu sebeplerden dolayı ekonomik işleyişi siyasi etkilerden bağımsız, kalıcı ve yapısal reformlarla besleyerek siyaset üstü bir yapıya dönüştürmek esastır. Bu durumun özellikle anayasa ile garanti altına alınması, seçimlerin ekonomik bir pay dağıtımını olmaktan ziyade, demokratik anlayışın tam olarak yansımalarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle ekonomik kurullar, rasyonel tercihler ve ciddi yapısal reformlar ekonomik istikrarın gerçekleşmesi ve seçim ekonomisinin önüne geçmesi açısından son derece önemlidir.

Tüm bu uygulamalar sonucunda ülkemiz gibi kırılğan bir ekonomik yapıya sahip ülkelerde seçim ekonomisinin önüne geçilmiş, hem daha adil bir seçim yarışı

olurken hem de ekonomik istikrarın sağlanması yönünde ÷lke ekonomisinin varoluğu ciddi temeller üzerine kurulmuğu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akagündüz, K.A. (1991). *Seçim sistemleri ve seçim sürecinin demokratikleşmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akbulut, Ö.Ö. (2007), *Küreselleşme Ulus Devlet ve Kamu Yönetimi*, Ankara: TODAİE Yayınları,.
- Akdoğan, A. A. (2008), *Türk Kamu Yönetimi ve Avrupa Birliği Karşılaştırmalı ve Eleştirel Bir İnceleme*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Akel, A. (1999). *Erbakan ve Generaller*. İstanbul: Şura Yayınları.
- Akgün, B. (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akıllı, H., Duman, F. K. ve Okudan, K. (2007). “*Kamu Yönetimi Reform Dinamiklerinin Kavramsal Analizi*”, *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar*, Ed. Şinasi Aksoy, Yılmaz Üstüner, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aktan, C. C. (2003). *Değişim Çağında Devlet*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Albertall, H.A. (1892). *Die Türkische Wehrmacht und die Armeen der Balkansaaten*. Wien: Verlags-Anstalt "Reich wehr".
- Anderson, M.S. (1966). *The Eastern Question*, New York: Mac Millan Co.
- Armaoğlu, F. (1972). *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçim Sistemi Kanunu*, İstanbul: Hürriyet Seçim Semineri.
- Aslund, A., Lieven, A. (2001). Kuchmagate: Political Crisis in Ukraine? *Meeting Report*. Web: <https://carnegieendowment.org/2001/02/14/kuchmagate-political-crisis-in-ukraine-event-274> 15 Şubat 2017’de alınmıştır.
- Ataay, F. (2005). *Kamu Reformu İncelemeleri*. Ankara: Ankara Tabip Odası Yayınları,
- Ataay, F. (2007), “*Neoliberalizm, Kamu Reformu ve Demokrasi*”, *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar*, Ed. Şinasi Aksoy, Yılmaz Üstüner, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ataay, F. ve Güney, A. (2004). Yerleşme ve Kalkınma Sorunu: Kamu Yönetimi Reformu Üzerine Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 28(243), 131-146.
- Avcı, N. (1988). “*Bütçe ve Para Politikalarının Makroekonomik Etkileri*”, *Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu*, Ankara :Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

- Aydemir, S. (1988). *Seçim Sistemlerinin Siyasal Hayattaki Etkileri ve Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aykaç, B. (1991). Yönetimin İyileştirilmesi ve Örgütsel Değişim. *Amme İdaresi Dergisi*, 24(2), 81-122.
- Aytekin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ayvazoğlu, B. (1998). *Peyami: hayatı, sanatı, felsefesi, dramı*. İstanbul: Ötüken.
- Balcı, A. (2003). *Örgütsel Sosyalleşme Kuram Strateji ve Taktikler*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Başar, A.H. (2007). *Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi Hatıraları*, Murat Koraltürk (der), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Baydur, M. (1997). Üniformalı Demokrasi. *Yeni Türkiye*, 17, 306-322.
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Bedirhanoglu, P. (2009). “Türkiye’de neo-liberal otoriter devletin AKP’li yüzü”, Uzgel & B. Duru. (Editörler). *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Belgeler. (2017). <http://www.belgeler.com/blg/11yc/finansal-krizlerde-erken-uyari-modelleri-ve-trkiyeuygulamasi-early-warning-models-in-financial-crisis-and-turkey-application> (Erişim Tarihi: 26.08.2017)
- Boas, F. (1891). Dissemination of tales among the natives of North America. *The Journal of American Folklore*, 4(12), 13-20.
- Boratav, K. Tanör, B. ve Akşın, S. (2008). *Türkiye tarihi 5 bugünkü Türkiye*. (8. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boyne, G. A. (1998). Competitive tendering in local government: a review of theory and evidence. *Public Administration*, 76(4), 695-712.
- Brown C. V. ve Jackson P. M. (1994), *Public Sector Economics*, (4.Baskı). Oxford: Blackwell Publishers.
- Bundestag, D. (2013). Schlussbericht der Enquete-Kommission „Wachstum, Wohlstand, Lebensqualität–Wege zu nachhaltigem Wirtschaften und gesellschaftlichem Fortschritt in der Sozialen Marktwirtschaft“. *Drucksache*, 17(13300), 17.
- Bundeswahlleiter, D. (2013). Endgültiges Ergebnis der Bundestagswahl 2013. <https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/2013/ergebnisse.html>

- Bundeswahlleiter, N. N. (2016). Ergebnisse früherer Landtagswahlen. *Bundeswahlleiter. de*, https://www.bundeswahlleiter.de/dam/jcr/397735e3-0585-46f6-a0b5-2c60c5b83de6/btw_ab49_gesamt.pdf, zuletzt abgerufen, 15, 2018.
- Calenda, D. ve Meijer, A. (2009). Young people, the internet and political participation. *Information, Communication & Society*, 12(6), 879-898.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes, D. E. (1960). *The American Voter*. New York: Wiley Press
- Carcassonne, G. (1995, Haziran). *A Critical evaluation Of France's Double-Ballot System (Presidential, Legislative And Municipal Elections)*. "Demokrasi ve Seçim Sistemleri" Sempozyumu, TÜSES ve Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Conrad, C. (1991). The emergence of modern retirement: Germany in an international comparison (1850-1960). *Population: An English Selection*, 3, 171-200.
- Corry, J. A., and Hodgetts, J. E. (1979). *Democratic government and politics*. Toronto: University of Toronto Press.
- Cotteret, J.M. and Emeri, C. (1991). *Seçim sistemleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi, 1 Temmuz 1997, s.1.
- Çakır, R. Can, K. ve Bora, T. (12-13 Ağustos 1996). Merkez Nasıl Çöktü. *Milliyet*, (Yazı Dizisi: 12-18 Ağustos 1996), s. 10.
- Çam, E. (1990). *Siyaset bilimine giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Der, B. (2010). Einführung der Berechnungsmethode Sainte-Laguë/ Schepers für die Verteilung der Sitze bei Bundestags- und Europawahl, Web: <http://www.xn--freiewhler-mkk-ib.de/Dateien/Wahlen/Europawahlen/Sitzzuteilungsverfahren.pdf> 15 Şubat 2017'de alınmıştır.
- DETR. (1998). *Modernising local government: Improving local services through Best Value*, London: DETR.
- DETR. (1999). *Local Leadership: Local Choice*, London: DETR.
- DPT. (2005); *DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004)*. Temel Ekonomik Göstergeler.
- DPT. (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950–2010)*, Ankara: DPT.
- DTM. (2005). *1923'den Günümüze Türkiye Ekonomisi*. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/Trkekon.htm>
- Dursun, Ç. (2002-3). Türkiye'de askeri darbelerin simgesel ekonomisi. *Doğu Batı*, VI(21), 123-147.

- Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Elbir, H. K. (1949). Osmanlı padişahlarının tapulu gayrimenkullerinin varislerine intikali hakkında bir teşrii tefsir ve teşrii tefsirin makabline şümülü meselesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XV(4), 1186-1204.
- Erdoğan, M. (2007). *28 şubat darbesi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Eren, E. ve Bildirici, M. (1999). Siyasal Konjonktür Dalgaları Ve Türkiye'de Seçmen Davranışı. *İktisat İşletme ve Finans*, 14(163), 27-39.
- Fehndrick, M., Zicht, W., Cantow, M. (2013), Wahlsystem der Bundestagswahl, Statistisches Bundesamt, Web: <http://www.wahlrecht.de/bundestag/> 14 Eylül 2017'de alınmıştır.
- Gençkaya, Ö. F. (2003). *Devletleşen Partiler Türkiye'de Siyasal Partilerin Başlıca Gelir Kaynakları 1983-1998*. Ankara: Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı.
- Gök, M. (1996). *Türkiye'de Seçim Sistemi Uygulamaları ve İdeal Sistem Arayışları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gözler, K. (2004). *Anayasa hukukuna giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2014), *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözübüyük, Ş. (2002). *Anayasa Hukuku*. 10.B, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Guerra, L. L. (1995, 9-10 Haziran). *Democracy and electoral system in Spain*. Demokrasi ve Seçim Sistemleri Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- Günel, E. (2005). *Türkiye'de seçim sistemlerinin siyasal kurumlar üzerindeki etkileri*. Ankara: Turhan.
- Gürsel, S. (1995, 9-10 Haziran). *Türkiye'de Siyaset ve İki Turlu Seçim Sistemi*. "Demokrasi ve Seçim Sistemleri" Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- Gürsel, S. (1999). Seçim sistemleri ve ülkemizdeki Uygulama. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 215–250,
- Güvenir, M. (1982). Seçim sistemleri ve ülkemizdeki uygulama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37(1).
- Harrop, M., Miller, W.L. (1987). *Elections and voters a comparative introduction*. London: Macmillian Education Ltd.
- Hatipoğlu, İ. (2010). "Ekonomi ve Vergi Politikaları Bağlamında Bir Reformun/Deformun Anatomisi", www.ekodialog.com/Makaleler/vergi_politikalari_ekonomi_reformu.html, 20.02.2010
- Hibbs, D. A. (1977). Political parties and macroeconomic policy. *American Political Science Review*, 71(4), 1467-1487.

- Huber, E.R. (2002). Dokumente zur deutschen Verfassungsgeschichte. Reichsgesetzblatt 1919, S. 1383. Web: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19.htm> 21 Şubat 2018'de alınmıştır.
- İncioğlu, N. (1995, 9-10 Haziran). *Türkiye'deki siyasal partilerin seçim sistemiyle ilgili yaklaşımları üzerine bir değerlendirme*. "Demokrasi ve seçim sistemleri" Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- İnsel, A. (1991). Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II. *Birikim*, 12-23.
- Kalaycıoğlu, E. (2007). "Türkiye'de Politik Rejimin Evrim ve Yasama Sistemi", E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay (der.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (3.Baskı). İstanbul: Aktüel Yayınları, 331-349
- Kalaycıoğlu, E. (2005). *Turkish dynamics: Bridge across troubled lands*. Berlin: Springer.
- Kapani, M. (1983), *Politika bilimine giriş* (6. Basım). İstanbul: Bilgi Yayınevi, 67.
- Kapcı, H. Z. (2012), *Yetimlere Yönelik Bir Eğitim Kurumu Darülhayr-İ Âli*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kapusızoğlu, M. (2011). Ekonomik kriz, 2002 seçimleri ve seçmen tercihi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 121-131.
- Karakaş Özbayrak, İ. (2011). *II. Abdülhamid döneminde uygulanan sosyal yardım politikaları (1876- 1909)*. İstanbul: Libra Kitapçılık.
- Karaoğlu, M. (2007). Beyaz Saray'da Bir Ampul Yandı, *Günlük Siyasi Gazete SOL*, 14 Mayıs 2007.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu*. (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayasoy, M. (1946). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Pek Yüksek Huzuruna, (Merhum Abdulhamid'i Sani Zevcesi Muşfika Kayasoy Arizanamesi)*. İstanbul: İsmail Akgun Matbaası.
- Keleş, R. (1994), *Yerinden yönetim ve siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kocabaş, S. (1997). *Refahiyol hükümeti sonunun perde arkası*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Koçak, M. (2002). *Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları*, 1.B, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Koçak, M. (2002). *Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları*. Ankara: Turhan Kitapevi.

- Kolars, J.F. and William A. M. 1991. *The Euphrates River and the Southeast Anatolia Development Project*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Konrad, A. S. (2013), Geschichte der CDU, Web: [http://www.kas.de/wf/de/71.8956/22 Şubat 2018'de alınmıştır](http://www.kas.de/wf/de/71.8956/22%20%C5%9Abat%202018%27de%20alınmı%C5%9Ftır).
- Korte, K.R. (2009). Das Bundeswahlrecht im Meinungsstreit: Überhangmandate und Grundmandatsklausel, [http://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/62524/persona lisierte-verhaeltniswahl](http://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/62524/persona%20lisierte-verhaeltniswahl) 14 Eylül 2017'de alınmıştır.
- Korte, K.R. (2013), Wahlen in Deutschland, Zeitbilder. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- Kutlu, Ö. (2004). *Gelişmiş ülkeler ve türkiye'de kamu reformu ve yönetimin yeniden düzenlenmesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kutlu, Ö. (2006). *Karşılaştırmalı kamu yönetimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Landeszentrale Für Politische Bildung Baden-Württemberg. (2013). Die Geschichte des Wahlrecht, [http://www.bundestagswahl-bw.de/geschichte deswahlrechts.html](http://www.bundestagswahl-bw.de/geschichte%20deswahlrechts.html) 21 Şubat 2018'de alınmıştır.
- Lynn, L. E. (2001). Globalization and administrative reform: What is happening in theory. *Public Management Review*, 3(2), 191-208.
- Meray, S.L. (Cev.) (1970-1973). *Lozan Barış Konferansı, (Tutanaklar - Belgeler)*, Ankara: SBF Yayınları.
- MFA. (2017). Ülkelerin siyasi ve ekonomik yapısı. <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15.03.2017
- Moloney, K. (2005). Trust and public relations: Center and edge. *Public Relations Review*, 31, 550-555.
- Nohlen, D. (1986), *Wahlrecht und parteiensystem*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Nohlen, D. (1996). Seçim sistemleri, Türkiye ve Avrupa'da seçim sistemleri. İstanbul: Çözüm Publication.
- Nohlen, D. (2014), *Wahlrecht und parteiensystem: Zur theorie und empirie der wahlssysteme*. 7. Baskı, Opladen und Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- Okay, C. (1999). *"Meşrutiyet Döneminde Savaş ve Çocuk"*, *Osmanlı, c. V*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- Okday, Ş. (1986). *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Teyfik Paşa*, İstanbul: BATEŞ.
- Ortaylı, İ. (2009). *Son İmparatorluk Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Osborne, D., and Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. New York: Penguin Boks.
- Ökmen, M. (2003). Yerel yönetimlerde yeniden düzenleme girişimleri ve son reform tasarıları üzerine bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi*, 10(1), 117-139.
- Ökmen, M., Baştan, S., Yılmaz, A. (2004). Kamu yönetiminde yeni yaklaşımlar ve bir yönetim faktörü olarak yerel yönetimler. A. Yılmaz, M. Ökmen, (Ed.). *Kamu yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 23-80.
- Örmeci, Ö. (2008). *İttihat ve Terakki'den AKP'ye Türk Siyasal Hayatı*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Özaslan, M., Dinçer, B., Özgür, H. (2006). *Regional disparities and territorial indicators in Turkey: Socio-economic development index (sedi)*. 46th Congress of the European Regional Science Association: "Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean", Volos, Greece.
- Özbek, N. (1999). İkinci Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar: Darülhayr-i Ali. *Tarih ve Toplum*, 182.
- Özbek, N. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal devlet*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Özbudun, E. (1979). *Sociel Change and Political Participation in Turkey*. Princeton, New Jersey: Prenceton University Press.
- Özbudun, E. (2000). *Contemporary Turkish politics: challenges to democratic consolidation*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers.
- Özbudun, E. (2002). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özcan, O.(2009). *Liberal Yaklaşım Açısından Sosyal Politika ve Türkiye*: http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_49_14.pdf, Erişim Tarihi: 20.11.2009
- Özdemir, S. (2004), *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul: İTÖ Yayınları.
- Özel, M. (2008). Küreselleşme sürecinde türk kamu yönetimi ve yeniden yapılanma. M. Özel, V. Eren, (Ed.). *Devletin dönüşümü ve yeni dönem kamu yönetimi*, Konya: Çizgi Kitabevi, 231-275.
- Özkan, A. (2007). *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Pakdemirli, E. (1991). *Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Pasquino, G. (1995, 9-10 Haziran). *The Reform Of The Electoral Systems: From The First To The Second Italian Republic*. "Demokrasi ve Seçim Sistemleri" Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- Polatoğlu, A. (2000). Yerel yönetim reformu üzerine düşünceler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9(1), 3-24.
- Pollitt, C., Bouckaert, G. (2000). *Public management reform. A comparative analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Rae, D. W. (1967). *The political consequences of electoral laws*. New Haven: Yale University Press.
- Robbe, P. (2012) Negatives Stimmgewicht und Überhangmandate, Web: <https://www.bundestag.de/blob/192528/ed466e40703aa0418bdeccd96785e9a4/negativesstimmgewicht-data.pdf> 24 Şubat 2017'de alınmıştır.
- Sabuncu, Y. (2006). Seçim barajları ve siyasal sonuçları. *Anayasa Yargısı*, 23, 191-197.
- Saçlıoğlu, N. (1991). Çağdaş İdare (Yönetim) ve İdari Reform. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 46(1), 385-393.
- Saib, A. (1304). *Coğrafya-i Mufassal Memalik-i Devlet-i Osmaniyye*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebu'zziya.
- Sarıgedik, İ. (2008). *1994-2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi*. Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 12-14.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı anayasa mühendisliği*, (çev. E. Özbudun). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Saruhan, Ş. C. (2003). Kamuda e-hizmet anlayışı ve uygulamadan bir örnek: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. M. Erdal, (Ed.). *Elektronik Devlet Paneli*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Saygılıoğlu, N., Arı, S. (2002). *Etkin devlet*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Scarrow, S. E. (2006). Party subsidies and the freezing of party competition: do cartel mechanisms work?. *West European Politics*, 29(4), 619-639.
- Schinasi, G.J. (2004). "Defining Financial Stability", IMF Working Paper, WP/04/187, s.6.
- Seils, C. (2013), Das neue Wahlrecht und die Krux mit den Überhangmandaten, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/163311/das-neue-wahlrecht?p=all> 01 Şubat 2017'de alınmıştır.

- Sertel, M., Kalaycıoğlu, E. (1995). *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru*, Yayın No. TÜSIAD-T/95- 5/179, SHAW, S. (1989), "Sultan Abdülhamid: The Last Man of the Tanzimat", Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler). Ankara: Milli Kütüphane Yayını.
- Sezen, S. (2001). Ombudsman; Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? Kamu Denetçiliği Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 34(4), 71-96.
- Şahin, Y. E. (2007). Kamu Yönetimi Disiplininin Kamusalılık ve Karlılık Karşıtlığı Açısından Çözömlenmesi. Ş. Aksoy, Y. Üstüner, (Ed.). *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 49-63.
- Şen, A. (2005). 24 Ocak Kararlarının Siyasal Ekonomisi: 1980'li Yıllardaki Reformlar Sürecinin Ekonomik Gelişmeleri, İç ve Dış Siyasal Faktörlerle Etkileşimi. Bursa: Aktüel Yayınları, 1165-1196.
- Tanör, B. (1997). *Siyasi Tarih 1980-1995*. (2.Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tavares, J. and Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth. *European Economic Review*, 45, 1341-1378.
- TBMM Enformasyon Merkezi Dergisi. (1994). *Dünya da ve Türkiye'de Seçim Sistemleri*. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM TD. (1945 ' 1950). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Düstur, 3. Tertip.
- TCMB. (2002). <http://www.tcmb.gov.tr>
- Telatar, E., Telatar, F. (2004). Standart IMF İstikrar Politikaları: Politik İstikrarsızlığa Yol Açan Bir Kanal. *İşletme ve Finans*, 215, 60.
- Teziç, E. (1967). *Seçim Sistemleri*. İstanbul: Piliz Kitabevi.
- Teziç, E. (2009). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 13. B. İstanbul: Beta Yayınları.
- Teziç, E., Armağan, S. (1963). *Seçim Sistemleri (Ders Notları)*. İstanbul: I.Ü. Hukuk Fakültesi.
- Tikveş, Ö. (1982). *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir: Acargil Matbaası.
- TOBB. (2017). *TOBB Ekonomi Raporları*. <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf> 02 Eylül 2018'de alınmıştır.
- TODAİE. (2002). *Kamu Reformu Araştırması*. İstanbul: TÜSIAD Yayınları, Yayın No: TÜSIAD-T/2002- 12/335.
- Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. 6. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.

- Tortop, N, İspir, E.G., Aykaç, B., Yayman, H., Özer, M.A. (2007). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tunaya, Z.T. (1998). *Türkiye’de Siyasal Partiler* (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları, 354.
- Tuncay, S. (1996). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Gündoğan Yayınları: 96.121, Siyaset/Sosyoloji Dizisi: 02.34.
- Tuncer, E. (1995). *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri, Seçim Uygulamaları*. Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Tuncer, E. (1996). “*Seçim Sistemi Uygulamalarında Türkiye Örneği*”, *Türkiye’de ve Avrupa’da Seçim Sistemleri*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Tunç, H. (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tutar, H. (2007). *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- TÜİK. (2017). Göstergeler, 1923-2005, http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf 14 Eylül 2017’de alınmıştır. Web:
- TÜİK. (t.y.) *Yıllık*, Web: <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf> 14 Eylül 2017’de alınmıştır.
- Türk, A.T. (1969). *Criminality and legal order*. Chicago: Rand McNally.
- Türk, H. S. (1981). Nasıl Bir Seçim Sistemi, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36-1979, 1-4.
- Türk, H. S. (1996). Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanun Önerisi, *Türkiye’de ve Avrupa’da Seçim Sistemleri*, Friedrich İstanbul: Ebert Vakfı Yayınları, 7- 18.
- Türk, H. S. (2006). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih, Anayasa Yargısı*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 23, 75–113.
- Türk, H. S. ve Tuncer, E. (1995). *Türkiye için nasıl bir seçim sistemi?: seçim önerileri, seçim uygulamaları* (No. 6). Ankara: TESAV.
- Türkoğlu, Y. (2010). *ICT Sector in Turkey*, IGEME, Web: <http://www.igeme.org.tr/Assets/sip/san/ICT.pdf>, 16 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır
- Tüzel, S. (1969). *Anayasa Hukuku*. Üçüncü Baskı. İzmir: Ege Üniversitesi İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Üste, R. B. (1999). *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları –Bir Alternatif Model, ve Modernleşme*. (3.Baskı). İstanbul: Aktüel Yayınları, 331-349.

- Vogel, B. Nohlen, D. ve Olaf, S. R. (1971), *Wahlen in Deutschland*. Berlin: Theorie, Geschichte, Dokumente, de Gruyter.
- Von Beyme, K. (2010), *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç etkenler: Yeltsin ve Putin Dönemleri*. Ankara: USAK Yayınları, 247-249.
- Yenişafak. (2018). *Türkiye'nin Kabusu: 1991 Genel Seçimi*. Web: <http://yenisafak.com/secim-1991>, 16 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.
- Yıldırım, N. (1996). *İstanbul Darülaceze Müessesesi*. İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayını.
- Yıldırım, N. (1997). *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*. İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayını.
- Yıldız, A. (1960). *İki Seçim Sisteminin Nazari Esasları*, Ankara, 11.
- Yüce, M. (t.y.) *Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*, <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2008/10/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDAR YAPILARIMUGEYUCE.pdf>, 07 Mart 2018 tarihinde alınmıştır
- Yüzbaşıoğlu, N. (1995-1996). Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, *I.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LV, 1-2.
- Yüzbaşıoğlu, N. (1996). Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55(1-2), 103-150.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mustafa BÜYÜK
Doğum Yeri ve Tarihi : Havza 1990
Medeni Hali : Evli
İletişim Bilgileri : mustafa.buyuk@mfa.gov.tr
0543 343 32 66

EĞİTİM

2004-2008 Havza Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi
2008-2012 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
2015-2017 Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu
2014-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı

İŞ DENEYİMİ

2012-2013 Çorum Osmancık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
2013-Halen Dışişleri Bakanlığımızda Merkez Memuru

YABANCI DİL

İngilizce

